

UNIVERZITA PARDUBICE
Fakulta ekonomicko-správní
Ústav regionálních a bezpečnostních věd

Disertační práce

Lidský činitel a jeho vliv na rozvoj regionu

Autor: Ing. Zdeněk Matěja

Školitel: doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.

2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 6. 2015

Zdeněk Matěja

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval své školitelce doc. Ing. Ivaně Kraftové, CSc., která mě trpělivě provázela doktorským studiem, poskytovala mi cenné odborné rady a připomínky, zpětnou vazbou mě často vedla k hlubšímu zamyšlení a skrze pozitivní motivaci byla po celou dobu hnacím motorem mého snažení.

Za podporu, pochopení a trpělivost děkuji také své ženě a rodičům.

ANOTACE

Disertační práce se věnuje lidskému činiteli a jeho vlivu na rozvoj regionu. Zkoumá produkční a spotřební roli lidského činitele, problematiku lidského kapitálu, demografickou strukturu a dynamiku obyvatelstva i současný trend demografického stárnutí. Regionální rozvoj, jeho koncepty a teorie jsou diskutovány v rámci regionalistiky i regionální ekonomie. Jsou řešeny příčiny vzniku, motivy existence i další souvislosti regionální politiky. Stěžejní část se zaměřuje na hledání vazeb mezi produkční, spotřební, znalostní, populační a prostorovou rovinou lidského činitele na jedné straně a vybranými parciálními charakteristikami rozvoje regionu na straně druhé. Disertační práce přináší odpovědi na otázky vlivu lidského kapitálu na ekonomickou výkonnost a délku života obyvatel regionu, ekonomickou opodstatněnost současného akcentu kladeného na terciární vzdělání, vazeb vybraných demografických indexů na ekonomickou výkonnost a vlivu disponibilního důchodu domácností na dynamiku obyvatelstva.

KLÍČOVÁ SLOVA

Lidský činitel, region, regionální rozvoj, regionální politika, produkční a spotřební role, lidský kapitál, struktura a dynamika obyvatelstva.

TITLE

Human factor and its influence on development of region

ANNOTATION

The thesis deals to human factor and its influence on development of region. The production and consumption role of human factor, human capital issue, population demographic structure and its dynamics, and current trend of demographic ageing are examined in this thesis. The terms of regional development its main concepts and theoretical approaches are discussed within the framework of regionalism and regional economics. The main part of this text aims to looking for linkages among the production, consumption, knowledge, population and space dimension of human factor for one side, whereas the other side aims to selected partial characteristics of regional development. This thesis offers answers to the questions of influence of human capital on economic performance and length of human life in region, economic judgement of current protection of tertiary education, linkages between selected demographic indices and economic performance, and influence of disposable income of households on population dynamics.

KEYWORDS

Human factor, region, regional development, regional policy, production and consumption role, human capital, population structure and dynamics.

OBSAH

ÚVOD	10
1 LIDÉ V REGIONU	12
1.1 LIDSKÝ ČINITEL A JEHO DVOJÍ ROLE: PRODUKČNÍ A SPOTŘEBNÍ	12
1.1.1 <i>Produkční role</i>	12
1.1.2 <i>Spotřební role</i>	14
1.2 LIDSKÝ KAPITÁL	16
1.2.1 <i>Znalostní společnost</i>	16
1.2.2 <i>Teorie lidského kapitálu</i>	18
1.2.3 <i>Vzdělání a vzdělávání</i>	21
1.2.4 <i>Role univerzit v regionech</i>	22
1.3 POPULACE A DEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA OBYVATELSTVA	24
1.3.1 <i>Populace v dějinách ekonomických teorií a její vztah k hospodářskému růstu</i>	25
1.3.2 <i>Demografická struktura obyvatelstva</i>	27
1.3.3 <i>Demografická dynamika</i>	28
1.3.4 <i>Problém demografického stárnutí</i>	31
2 REGION A REGIONÁLNÍ ROZVOJ	35
2.1 ZÁKLADNÍ POJMOSLOVÍ A VYMEZENÍ REGIONU	35
2.2 REGIONÁLNÍ ROZVOJ	38
2.3 KONCEPTY A TEORIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE	42
2.3.1 <i>Koncepty regionálního rozvoje</i>	42
2.3.2 <i>Teorie regionálního rozvoje</i>	44
2.4 BEZPEČNOST – SINE QUA NON REGIONÁLNÍHO ROZVOJE	46
3 REGIONÁLNÍ POLITIKA	49
3.1 VYMEZENÍ REGIONÁLNÍ POLITIKY	49
3.2 REGIONÁLNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE	53
3.2.1 <i>Evropská integrace</i>	53
3.2.2 <i>Vymezení a historie regionální politiky EU</i>	55
3.2.3 <i>Současnost regionální politiky EU</i>	57
3.2.4 <i>Teleologické zamyšlení nad regionální politikou EU</i>	60
4 VYMEZENÍ CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÝCH OTÁZEK, HYPOTÉZ A METOD ZPRACOVÁNÍ. 62	
5 STATISTICKÁ ANALÝZA REGIONÁLNÍCH DAT	66
5.1 PŘEHLED VYUŽITÝCH UKAZATELŮ A POČTY REGIONŮ NUTS 2	66
5.2 VYBRANÉ STATISTICKÉ CHARAKTERISTIKY UKAZATELŮ	68
5.3 KORELAČNÍ ANALÝZA	78
5.3.1 <i>Výsledky korelační analýzy z pohledu vstupních ukazatelů</i>	79
5.3.2 <i>Výsledky korelační analýzy z pohledu výstupních ukazatelů</i>	82
5.3.3 <i>Schématické zobrazení významných vazeb mezi ukazateli</i>	84
5.3.4 <i>Alternativy hodnocení vztahu vzdělanostní struktury populace a HDP</i>	85
5.4 DEMOGRAFICKÉ INDEXY A JEJICH VYUŽITELNOST PRO HODNOCENÍ VZTAHU MEZI VĚKOVOU STRUKTUROU POPULACE A HDP	87
5.5 HODNOCENÍ POHYBU OBYVATELSTVA POMOCÍ WEBBOVY TYPOLOGIE	90
5.5.1 <i>Pohyb obyvatelstva v kontextu úrovně disponibilního důchodu domácností</i>	92
5.6 POSTAVENÍ REGIONŮ NUTS 2 ČESKÉ REPUBLIKY V EVROPSKÉM PROSTŘEDÍ	98
5.7 VLASTNÍ MODIFIKACE WEBBOVY TYPOLOGIE PRO HODNOCENÍ ZMĚN VE VĚKOVÉ STRUKTUŘE OBYVATELSTVA REGIONŮ	109
5.7.1 <i>Aplikace modifikované Webbovy typologie na regiony NUTS 2 České republiky</i>	110
6 DOSAŽENÉ VÝSLEDKY A PŘÍNOSY DISERTAČNÍ PRÁCE	112
ZÁVĚR	118
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	122
SEZNAM VLASTNÍCH PUBLIKOVANÝCH PRACÍ	132
SEZNAM PŘÍLOH	135

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Webbův diagram	30
Obrázek 2 Stárnutí světové populace	32
Obrázek 3 Schématické znázornění významných vazeb mezi posuzovanými ukazateli	84
Obrázek 4 Vlastní modifikace Webbova diagramu	109

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Hlavní vývojové etapy teorií regionální rozvoje a koncepcí regionální politiky.....	45
Tabulka 2 Průběh evropské integrace.....	55
Tabulka 3 Počty regionů NUTS 2 v členských zemích EU.....	68
Tabulka 4 Statistické charakteristiky ukazatele míry zaměstnanosti.....	69
Tabulka 5 Statistické charakteristiky ukazatele disponibilního důchodu domácností.....	69
Tabulka 6 Statistické charakteristiky ukazatele populace se sekundárním vzděláním.....	70
Tabulka 7 Statistické charakteristiky ukazatele populace s terciárním vzděláním.....	71
Tabulka 8 Statistické charakteristiky ukazatele populace se sekundárním a terciárním vzděláním.....	71
Tabulka 9 Statistické charakteristiky ukazatele předproduktivní generace.....	72
Tabulka 10 Statistické charakteristiky ukazatele produktivní generace.....	73
Tabulka 11 Statistické charakteristiky ukazatele postproduktivní generace.....	73
Tabulka 12 Statistické charakteristiky ukazatele hustoty zalidnění.....	74
Tabulka 13 Statistické charakteristiky ukazatele hrubého domácího produktu.....	75
Tabulka 14 Statistické charakteristiky ukazatele naděje na dožití.....	76
Tabulka 15 Statistické charakteristiky ukazatele přirozeného pohybu obyvatelstva.....	76
Tabulka 16 Statistické charakteristiky ukazatele mechanického pohybu obyvatelstva.....	77
Tabulka 17 Statistické charakteristiky ukazatele celkového pohybu obyvatelstva.....	77
Tabulka 18 Hodnocení síly závislosti.....	79
Tabulka 19 Korelační analýza pro ukazatel míry zaměstnanosti.....	80
Tabulka 20 Korelační analýza pro ukazatel disponibilního důchodu domácností.....	80
Tabulka 21 Korelační analýza pro ukazatel populace s terciárním vzděláním.....	81
Tabulka 22 Korelační analýza pro ukazatel produktivní generace.....	81
Tabulka 23 Korelační analýza pro ukazatel hustoty zalidnění.....	81
Tabulka 24 Korelační analýza pro ukazatel hrubého domácího produktu.....	82
Tabulka 25 Korelační analýza pro ukazatel naděje na dožití.....	82
Tabulka 26 Korelační analýza pro ukazatel přirozeného pohybu obyvatelstva.....	83
Tabulka 27 Korelační analýza pro ukazatel mechanického pohybu obyvatelstva.....	83
Tabulka 28 Korelační analýza pro ukazatel celkového pohybu obyvatelstva.....	83
Tabulka 29 Korelační analýza pro ukazatel populace se sekundárním vzděláním.....	85
Tabulka 30 Korelační analýza pro ukazatel populace se sekundárním a terciárním vzděláním.....	86
Tabulka 31 Korelační analýza vzdělanostní struktury populace a hrubého domácího produktu.....	86
Tabulka 32 Statistické charakteristiky indexu stáří.....	88
Tabulka 33 Statistické charakteristiky indexu závislosti 1 (předproduktivní generace).....	88
Tabulka 34 Statistické charakteristiky indexu závislosti 2 (postproduktivní generace).....	89
Tabulka 35 Statistické charakteristiky indexu ekonomické závislosti.....	89
Tabulka 36 Korelační analýza demografických indexů a HDP.....	90
Tabulka 37 Počty regionů podle Webbovy typologie v jednotlivých letech 2000 - 2011.....	91
Tabulka 38 Počty regionů podle Webbovy typologie při hodnocení let 2000 – 2011 jako jednoho celku.....	92
Tabulka 39 Webbova typologie pro interval nejnižších 25 % regionů podle ukazatele DDD.....	93
Tabulka 40 Webbova typologie pro interval 2. nejnižších 25 % regionů podle ukazatele DDD.....	94
Tabulka 41 Webbova typologie pro interval 2. nejvyšších 25 % regionů podle ukazatele DDD.....	95
Tabulka 42 Webbova typologie pro interval nejvyšších 25 % regionů podle ukazatele DDD.....	96
Tabulka 43 Relativní zastoupení jednotlivých populačních typů regionu.....	97
Tabulka 44 Přehled vlivu disponibilního důchodu domácností na dynamiku obyvatelstva.....	97
Tabulka 45 Míra zaměstnanosti v regionech NUTS 2 České republiky.....	99
Tabulka 46 Disponibilní důchod domácností v regionech NUTS 2 České republiky.....	100
Tabulka 47 Populace s terciárním vzděláním v regionech NUTS 2 České republiky.....	101
Tabulka 48 Předproduktivní generace regionů NUTS 2 České republiky.....	102
Tabulka 49 Produktivní generace regionů NUTS 2 České republiky.....	103
Tabulka 50 Postproduktivní generace regionů NUTS 2 České republiky.....	104
Tabulka 51 Hustota zalidnění v regionech NUTS 2 České republiky.....	105
Tabulka 52 Hrubý domácí produkt v regionech NUTS 2 České republiky.....	106
Tabulka 53 Naděje na dožití v regionech NUTS 2 České republiky.....	107
Tabulka 54 Hodnocení regionů NUTS 2 ČR podle Webbovy typologie v jednotlivých letech 2000 - 2011.....	108
Tabulka 55 Hodnocení regionů NUTS 2 ČR podle Webbovy typologie za celé období let 2000 - 2011.....	109
Tabulka 56 Modifikovaná Webbova typologie změn věkových struktur (ČR, 2000-2010).....	111
Tabulka 57 Celkové hodnocení regionů NUTS 2 ČR modifikovanou Webbovou typologií.....	111

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

CP	celkový přírůstek
CPO	celkový pohyb obyvatelstva
CU	celkový úbytek
ČR	Česká republika
DDD	disponibilní důchod domácností
EHS	Evropské hospodářské společenství
ESDIS	zaměstnanost a sociální rozměr informační společnosti
ESIF	Evropské strukturální a investiční fondy
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
EU	Evropská unie
EUR	společná evropská měna Euro
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii
HDP	hrubý domácí produkt
HZ	hustota zalidnění
IEZ	index ekonomické závislosti
IS	index stáří
ISCED	mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání
IZ1	index závislosti předproduktivní generace
IZ2	index závislosti postproduktivní generace
JV	region soudržnosti Jihovýchod
JZ	region soudržnosti Jihozápad
max	maximum
min	minimum
MP	mechanický přírůstek
MPO	mechanický pohyb obyvatelstva
MS	region soudržnosti Moravskoslezsko
MU	mechanický úbytek
M-ZAM	míra zaměstnanosti
n	počet pozorování
ND	naděje na dožití
NUTS	nomenklatura územních statistických jednotek
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PHA	region soudržnosti Praha

PO	počet obyvatel
POS-G	postproduktivní generace
PP	přirozený přírůstek
PPO	přirozený pohyb obyvatelstva
PRE-G	předproduktivní generace
PRO-G	produktivní generace
PU	přirozený úbytek
Q	interkvartilové rozpětí
Q _I	první neboli dolní kvartil
Q _{II}	druhý kvartil neboli medián
Q _{III}	třetí neboli horní kvartil
R _{var}	variační rozpětí
SC	region soudržnosti Střední Čechy
SM	region soudržnosti Střední Morava
SV	region soudržnosti Severovýchod
SZ	region soudržnosti Severozápad
S-VZ	populace se sekundárním vzděláním
ST-VZ	populace se sekundárním a terciárním vzděláním
T-VZ	populace s terciárním vzděláním
UNESCO	Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu

ÚVOD

Disertační práce se věnuje problematice lidského činitele a jeho vlivu na rozvoj regionu. V historii lidstva je možné pozorovat neustálé snahy o hledání, rozvíjení a prosazování takových změn, které by lidem život v území zpříjemnily a zkvalitnily. Je to právě přirozená lidská touha mít se lépe nebo alespoň touha mít se dobře, jež bývá považována za hlavní příčinu a hybatele rozvoje území. Lidé jsou zdrojem, prostředkem i cílem regionálního rozvoje a takto je na ně v rámci této práce nazíráno.

Lidský činitel je zdrojem a cílem zároveň, spojuje v sobě produkční a spotřební roli, na straně jedné se podílí na tvorbě bohatství, na straně druhé toto bohatství užívá k uspokojování svých potřeb. Jeho chování je výrazně kvalitativně ovlivňováno lidským kapitálem, jehož je nositelem. Za kvantitativní aspekt lidského činitele pak lze označit velikost populace a její demografickou strukturu.

V současnosti jsou lidské zdroje považovány za hlavní bohatství každé společnosti, regionální úroveň nevyjímaje, a mělo by o ně být náležitě pečováno. Jsou klíčové pro tvorbu a předávání poznatků a představují jeden z faktorů, které určují inovační potenciál každé společnosti. Je možné je označit za nezbytný předpoklad pro dosažení ekonomických, sociálních, kulturních i environmentálních cílů. Jejich význam se zvyšuje s procesem budování znalostní společnosti, růstem dynamiky a rozsahu inovačních změn i hledáním stále nových konkurenčních výhod.

Regiony představují důležitou součást územního uspořádání a regionální aspekty hrají v ekonomickém výzkumu velmi významnou roli. Na region je možné nahlížet jako na ohraničený systém obsahující prvky a vazby mezi nimi, včetně vazeb jdoucích přes jeho hranice. Vymezování regionů na základě různě volených parametrů by mělo vždy co nejlépe odpovídat stanovenému účelu vymezení a cíli zkoumání. Z toho je patrné, že existence jediné, ustálené a obecně přijímané definice regionu by byla spíše na škodu, pluralita je v tomto směru vítána.

Zájmem regionálních i nadregionálních aktérů by měla být snaha o rozvoj regionu. Ten má podněcovat jeho všestranný potenciál, jehož využívání směřuje ke zlepšování životní úrovně obyvatel a ke zvyšování bohatství regionu. Rozvoj jednotlivých regionů je cestou k rozvoji celého státu, případně i nadstátních uskupení.

Logika struktury práce vedla k jejímu rozčlenění do šesti hlavních kapitol, první z nich pojednává o lidech v regionu, jakožto jeho hlavním bohatství. Vymezeny a diskutovány jsou

čtyři roviny lidského činitele v regionu, a to produkční, spotřební, znalostní a populační rovina. Produkční role je popisována v souvislosti s výrobním faktorem práce, spotřební role z pohledu uspokojování potřeb. Znalostní rovina je reprezentována lidským kapitálem, řešeny jsou otázky jeho definování, utváření a využívání, ale i možnosti hodnocení a měřitelnosti. Kapitola uzavírá populační rovina, je pojednáno o významu populace v dějinách ekonomických teorií, demografických strukturách, dynamice obyvatelstva a problematice demografického stárnutí.

Druhá kapitola se věnuje regionům a jejich rozvoji. Začíná vymezením základních pojmů dvou vědních disciplín – regionalistiky a regionální ekonomie. Regionální rozvoj je popisován jako proces zpravidla pozitivních socioekonomických, technickoorganizačních a environmentálních změn, které přispívají k dosahování prosperity a blahobytu obyvatel regionu. Představeny jsou jeho vybrané koncepty a teorie, včetně možností jejich členění. Závěr kapitoly se snaží přiblížit v regionálních vědách mnohdy opomíjenou problematiku bezpečnosti, jakožto nezbytné podmínky regionálního rozvoje.

Regionální politika je obsahem kapitoly třetí, pojednává se o jejím vzniku, definování, základních skupinách motivů její existence, rovinách realizace i užívaných nástrojích. Posléze je pozornost zaměřena na regionální politiku Evropské unie, která je v celosvětovém měřítku unikátní. Její historie je popsána v členění do sedmi období v kontextu dosavadního průběhu integračního procesu, současná podoba pak v souvislosti se základními uplatňovanými principy, zdroji jejího financování a orgány Evropské unie.

Stěžejní pro celou disertační práci je kapitola čtvrtá, zahrnuje totiž samotné definování cíle práce, formulaci výzkumných otázek a stanovení ověřovaných hypotéz. Zároveň v ní jsou popsány používané obecné metody vědecké práce, ale i konkrétní uplatňovaný matematicko-statistický aparát.

Pátá kapitola je tvořena statistickou analýzou regionálních dat, jsou v ní nejprve vymezeny zkoumané regiony a využívané statistické ukazatele, které jsou následně charakterizovány pomocí vybraných měřicích tendence dat a jejich rozptýlenosti. Následující kroky vedou k postupnému naplňování stanoveného cíle práce, včetně hledání odpovědí na jednotlivé výzkumné otázky a verifikaci hypotéz.

V šesté kapitole jsou pak sumarizovány a komentovány výsledky vzešlé z provedené analýzy regionálních dat, formulována doporučení, vymezeny náměty pro další výzkum a shrnuty přínosy disertační práce.

1 LIDÉ V REGIONU

Lidské zdroje jsou považovány za hlavní bohatství každé společnosti, představují nezbytný předpoklad k naplňování stanovených ekonomických, sociálních, environmentálních i dalších cílů. Není proto divu, že lidé jsou středem pozornosti i na regionální úrovni. Regiony si v této oblasti vzájemně konkurují a snaží se zpravidla o udržení stávajících a přilákání nových obyvatel. Nejde však jen o kvantitu, významná je též kvalita obyvatel, kterou je možné vyjádřit úrovní jejich lidského kapitálu.

Lidé jsou v této kapitole popisováni jako základní esence regionů, bez které by regiony byly jen prázdnými schránkami bez duše. Jsou sledovány a postupně popsány čtyři roviny lidského činitele v regionu – produkční, spotřební, znalostní a populační. Po ekonomickém vymezení obou specifických lidských rolí – produkční i spotřební, je věnován prostor problematice lidského kapitálu v kontextu znalostní společnosti, poukázáno je též na významnou roli univerzit, jakožto center vzdělanosti, vědění i inovativních myšlenek regionu. Kapitulu uzavírá pojednání o lidské populaci, demografické struktuře obyvatelstva i jejích změnách a vysoce aktuálním fenoménu demografického stárnutí.

1.1 Lidský činitel a jeho dvojí role: produkční a spotřební

Lidský činitel v ekonomii představuje unikátní spojení dvou rolí, je zdrojem a cílem zároveň. Na straně jedné se zapojuje do procesu tvorby bohatství, na straně druhé bohatství využívá k uspokojování svých vlastních potřeb. Produkční role je spjata s výrobním faktorem práce, je poukázáno na význam její produktivity, faktory ovlivňující nabídku práce i konfliktní touhy po důchodu a volném čase. Chování člověka jako spotřebitele je popsáno s využitím teleologického pohledu Karla Engliše i Gossenových zákonů, představeny jsou rovněž oba základní přístupy k měřitelnosti užitku.

1.1.1 Produkční role

K výrobě statků jsou nezbytné výrobní faktory, v obecné rovině se jedná o půdu, práci a kapitál. Práce je výrobním faktorem, jehož nositelem je člověk. Ten se snaží maximalizovat svůj užitek, v rámci denního časového fondu se rozhoduje, jak rozdělit svůj čas mezi práci a volný čas. Svým rozhodnutím pracovat vytváří nabídku práce, ta je dána ochotou a schopností pracovat určité množství času při alternativních mzdových sazbách v daném časovém období.

Práce je tedy omezeným zdrojem s kvantitativní a kvalitativní složkou, které společně ovlivňují produktivitu práce. Průměrná produktivita práce představuje produkci na jednoho pracovníka nebo produkci na jednu hodinu práce. Porovnávají se tedy jednotky pracovního výstupu s jednotkami pracovního vstupu. Využití práce, kapitálu a úroveň používaných technologií představují tzv. souhrnnou produktivitu faktorů (multifaktorovou produktivitu). Pozitivní vliv technologických inovací a růstu fyzického i lidského kapitálu na zvyšování produktivity pracovníků a následně ekonomický růst ve svých pracích prokazují např. Baier, Dwyer, Tamura (2006), či Hájek s Miholou (2009).

Na nabídku práce mají vliv zejména záliby, jak ve volném čase, tak v práci; důchod a majetek; očekávání důchodu a spotřeby; ceny spotřebitelských statků a daně (Schiller, 2004). Rozhodování člověka, zda má nebo nemá pracovat, nabývá podobu spotřebitelského rozhodování. Člověk se vlastně rozhoduje mezi volným časem, který se považuje za zvláštní statek, a ostatními statky, které by si mohl koupit za mzdu. Rozhodne-li se nepracovat, užívá si volný čas. Rozhodne-li se pracovat, užívá si jiné statky.

Konfliktní touhy po důchodu a volném čase vytvářejí dilema. Čím více času stráví člověk v práci, tím větší má důchod, ale tím méně má volného času na to, aby si ho užil. Práce, stejně jako ostatní činnosti, obsahuje náklady příležitosti, ty se rovnají množství volného času obětovaného ve prospěch práce. Při vyšším počtu pracovních hodin se volný čas stává vzácnějším, a tím i cennějším. Proto je vyšší mzdová sazba vyžadována ke kompenzaci zvyšujících se nákladů příležitosti práce. Maximálního užitku je dosaženo tehdy, když mezní užitek dodatečné jednotky času je v obou alternativách využití času stejný. O negativní užitečnosti práce pojednává třetí Gossenův zákon (Gossen, 1854).

Vyšší mzdová sazba zvyšuje množství statků, které je možné díky poslední hodině práce koupit. Práce se tím stává více přitažlivou a vzniká tendence zvýšit počet nabízených hodin práce. Současně však působí skutečnost, že je možné při vyšší mzdové sazbě získat stejný příjem při menším množství odpracovaných hodin a mít tak více volného času.

Změna mzdové sazby má tedy dvojí účinek na rozhodování mezi prací a volným časem, tzv. substituční a důchodový efekt. Tyto dva efekty působí protichůdně. Nabídka práce závisí na tom, který z efektů převládá. Při nižší mzdové sazbě převládá substituční efekt a množství nabízené práce roste – křivka individuální nabídky práce má pozitivní směrnici. Při vyšší mzdové sazbě převládá důchodový efekt a množství nabízené práce klesá – křivka individuální nabídky práce má zápornou směrnici. Jedná se o tzv. zpětně zakřivenou individuální křivku nabídky práce.

Tržní nabídka práce je nabídka práce všech lidí v dané ekonomice, je součtem individuálních nabídek práce. Obdobně se dá definovat tržní poptávka po práci jako poptávka po práci všech firem v dané ekonomice. Při vztažení k regionálnímu prostoru se jedná o regionální tržní nabídku práce a regionální tržní poptávku po práci. Rovnováha trhu práce nastává v bodě, kde se poptávané množství práce rovná nabízenému množství práce. Mzda, při které nastává tato rovnováha trhu, je rovnovážnou mzdou. Pokud převládá nabídka práce nad poptávkou, vzniká přebytek v podobě nezaměstnanosti. Naopak v případě, že převládá poptávka po práci nad nabídkou, nastává situace nedostatku, firmy nenacházejí takové množství práci nabízejících lidí, které by chtěly zaměstnat. (Frank, Bernanke, 2003)

1.1.2 Spotřební role

Lidé pouze neprodukují, ale také spotřebovávají. Nakupují statky, aby uspokojili své potřeby. V rozhodování jsou však omezeni svými důchody. Proto řeší otázku, jak rozdělit svůj důchod mezi nákup jednotlivých statků tak, aby své potřeby uspokojili co nejlépe.

Z teleologického pohledu Karla Engliše je možné potřebu definovat jako chtění nějakého prostředku k dosažení účelu. (Engliš, Vencovský, 1994) Spojuje v sobě tedy dva základní pojmy účelového myšlení, prostředek a účel. Obsah účelu dává potřebám charakter (např. je-li kultura jako účel, jsou potřeby kulturní). Pohled od prostředku k účelu dává pojem užitku a užitečnosti. Je-li prostředek způsobilý uskutečnit požadovaný účel, je prostředek užitečný. Míra uspokojení potřeb je vyjádřena užitekem, tedy subjektivním pocitem uspokojení, plynoucím ze spotřeby jednotlivých statků. Velikost užitečnosti odpovídá intenzitě potřeby.

Spotřebitel porovnává dvě veličiny, uspokojení potřeb, které mu statek přinese, a náklady, které na tento statek vynaloží. V této souvislosti Engliš (1930) definuje tzv. princip hospodárnosti, který vyjadřuje snahu po dosažení maximálního užitku spotřebou nějakého statku s vynaložením minimálních nákladů na jeho pořízení.

Samuelson a Nordhaus (1991: 447) popisují užitek jako *„uspokojení, které se týká subjektivního potěšení nebo užitečnosti, které člověk získává spotřebováním statku nebo služby. Jedná se o vědeckou konstrukci, kterou ekonomové používají k pochopení toho, jak racionální spotřebitelé dělí své omezené zdroje mezi statky, které jim poskytují uspokojení“*.

Rozlišují se dva přístupy k měřitelnosti užitku – kardinalistický a ordinalistický. Kardinalistický přístup říká, že užitek je měřitelný, naopak ordinalistický přístup užitek za měřitelný nepovažuje. Ordinalistické a kardinalistické pojetí poptávky není navzájem

v rozporu, obojí vede ke konstrukci stejné poptávkové funkce. Poptávku ovlivňují zejména preference, neboli přání toho či onoho statku; důchod spotřebitele; další statky, včetně jejich dostupnosti a ceny; očekávání důchodu, cen a chutí; množství kupujících (Schiller, 2004).

V regionálním prostředí lze poptávku jednotlivce či domácnosti po daném statku považovat za individuální regionální poptávku, souhrn všech individuálních poptávek spotřebitelů po daném statku v daném regionu vyjadřuje regionální tržní poptávka. Kumulací všech regionálních tržních poptávek vzniká regionální agregátní poptávka. (Čadil, 2010)

Uspokojení spotřebitele z celkového množství statků se nazývá celkovým užitekem, přírůstek uspokojení z dodatečné jednotky statku mezním užitekem. Teorii mezní užitečnosti zformuloval Hermann Heinrich Gossen (1854). Prvním je zákon klesajících mezních užiteků, který říká, že subjektivní užitečnost statků klesá s růstem jejich spotřebovávaného množství. Druhý zákon pojednává o vyrovnávání mezních užiteků. Podle něj spotřebitel maximalizuje celkové uspokojení ze svého důchodu tehdy, rozdělí-li jej mezi různé statky tak, aby uspokojení z poslední jednotky jeho důchodu, vydané na každý z těchto statků, bylo stejné. Třetí Gossenův zákon byl zmíněn již v předchozím textu o produkční roli člověka.

Když se spotřebitel rozhoduje, kolik statku má koupit, rozhoduje se právě podle mezního užitku. Racionální spotřebitel není ochoten platit za statek vyšší cenu, než jaký je mezní užitek statku. Zvyšuje nákup statku pouze do množství, kdy je ještě mezní užitek statku vyšší, nebo alespoň roven ceně.

Poptávka ukazuje, jak se mění kupované množství statku v závislosti na jeho ceně, při daném důchodu spotřebitele a při daných cenách ostatních statků. Působení důchodového a substitučního efektu způsobuje, že poptávka je klesající funkcí. Spotřebitel při vyšší ceně kupuje méně statku, protože mu stejná částka nestačí na nákup původního množství (důchodový efekt). Spotřebitel při zvýšení ceny statku nakupuje méně tohoto statku, protože jej substituuje jinými statky. Jedná se o tzv. spotřebitelskou substituci, jež představuje náhradu uspokojení jiným uspokojením (substituční efekt).

Ordinalisté odmítají pracovat s mezním užitekem, protože nevěří, že je spotřebitel schopen své pocity uspokojení oceňovat čísly. Je schopen pouze říct, zda je určitá varianta pro něho užitečná více, stejně, či méně než jiná. Ordinalistický přístup pracuje s metodou, která zkoumá spotřebitelovo rozhodování mezi různými spotřebními alternativami, nazývá se indifferenční analýzou. Tato metoda pracuje s indifferenčními křivkami (ty vzniknou spojením bodů, které přinášejí spotřebiteli stejné uspokojení) a s přímkou spotřebních možností (ta je dána důchodovým omezením).

1.2 Lidský kapitál

Kvalitativní aspekt lidských zdrojů se pokouší uchopit teorie lidského kapitálu. Současná společnost bývá označována za společnost znalostní, jejími základními stavebními kameny jsou vedle moderních informačních a komunikačních technologií zejména lidský a sociální kapitál. Pojem lidský kapitál zavedl do ekonomie Milton Friedman, jeho dalšímu rozpracování se věnovali zejména ekonomové chicagské školy, Theodore William Schultz a Gary Stanley Becker. Lidský kapitál, jakožto ekonomický termín užívaný pro označení znalostí a schopností pracovníka, představuje v současné době již zcela samozřejmou součást výrobních faktorů. Prostor je věnován též měřitelnosti lidského kapitálu, která je ztížena skutečností, že se jedná o kvalitativní aspekt, pro jehož hodnocení se hledají vhodné kvantitativní ukazatele.

Dále jsou definovány pojmy vzdělávání a vzdělání, zvláštní pozornost je věnována vysokoškolskému vzdělání. Následuje pojednání o postavení univerzit v současné společnosti, v níž plní tři významné role – vzdělávací, vědecko-výzkumnou a tzv. třetí roli, charakterizovanou tvorbou inovačního potenciálu ve vazbě na dané prostředí, aktivitami spojujícími univerzitu s podnikatelskou, nepodnikatelskou sférou i veřejností, s cílem napomoci rozvoji regionu. Zmíněna je i problematika regionálních klastrů a teorie učících se regionů.

1.2.1 Znalostní společnost

Willke (2000) ve své úvaze o společnosti vědění vymezuje jako její důležité předpoklady vzdělání a zkušenost. Vědění se ve všech rovinách společnosti neustále mění, obnovuje, rozšiřuje, je všeobecně komplexnější. Kontinuální studium nových vědeckých poznatků je nutné, aby se vyhovělo neustále se měnícím požadavkům na vědění. Je třeba počítat s delší dobou vzdělávání a následnými kontinuálními programy dalšího vzdělávání.

Středem zájmu znalostní společnosti je učení se a efektivní užívání získaných znalostí. Rozvoj informačních a komunikačních technologií umožňuje bezbariérovou komunikaci, jež podporuje vzájemné propojování, spolupráci a vytváření partnerství, budování sítí inovativních organizací, které často propojují původně odděleně fungující ekonomické sektory. Z ekonomického pohledu se znalostní společnost vyznačuje rostoucím podílem hrubého domácího produktu, který je věnován znalostním aktivům.

Znalostní společnost je komplexním jevem, který má všudypřítomný vliv na všechny aspekty lidské činnosti. Její důležitou součástí nejsou jen nové informační a komunikační

technologie, ale především sociální a lidský kapitál, které jsou i klíčovými faktory pro posílení hospodářského růstu, sociální soudržnosti a osobního blahobytu. (European Commission, 2003; Harrison, 2008) Výše uvedené vymezení znalostní společnosti je doplněno o následující definice lidského a sociálního kapitálu podle ESDIS (Employment and Social Dimension of the Information Society). „*Lidský kapitál představuje znalosti, dovednosti, schopnosti a atributy, zakotvené v každém člověku, které usnadňují osobní, sociální a hospodářskou stabilitu života. Sociální kapitál je charakterizován vztahy a účastí na veřejném životě spolu se společnými normami, hodnotami, kulturou, zvyky a praktikami, důvěrou a porozuměním, které usnadňují spolupráci v rámci nebo mezi skupinami a sledování společných cílů.*“ (European Commission, 2003: 14)

Na skutečnost, že se společnost nachází na prahu společnosti znalostí, upozornil jako první zakladatel moderního managementu – Peter Drucker. Postkapitalistickou společnost popisuje změnou klíčového ekonomického zdroje, tím přestává být kapitál a stávají se jím produktivně aplikované znalosti. Za nejcennější aktivum organizace 21. století považuje pracovníky disponující znalostmi a jejich produktivitu. Produktivita pracovníka disponujícího znalostmi je určována následujícími šesti nejdůležitějšími faktory: (Drucker, 2000)

- Produktivita pracovníka disponujícího znalostmi vyžaduje, aby dokázal definovat svůj úkol, svoji práci.
- Odpovědnost za produktivitu má být uložena samotným pracovníkům. Ti se musí sami řídit a mít svoji autonomii.
- Součástí práce, úkolů a povinností pracovníků musí být nepřetržitě inovace.
- Práce se znalostmi vyžaduje nepřetržité učení se, ale také stejně nepřetržitou výuku druhých.
- Produktivita pracovníka není primárně záležitostí množství vykonané práce, důležitá je zejména její jakost.
- Pracovník musí být považován za aktivum, ne za náklad. Podle toho s ním má být také zacházeno. Náklady je třeba řídit a redukovat, aktiva je třeba pěstovat a rozmnožovat.

Edvinsson a Malone (1997) vymezují lidský kapitál společně se strukturálním kapitálem jako dvě složky intelektuálního kapitálu firem. Pod pojmem strukturální kapitál jsou obsažena další nehmotná aktiva firmy (zákaznický, inovační a procesní kapitál).

„*Lidský kapitál představuje lidský faktor v organizaci, je to kombinace inteligence, dovedností a zkušeností, co dává organizaci její zvláštní charakter. Lidské složky organizace*

jsou ty složky, které jsou schopny učení se, změny, inovace a kreativního úsilí, což při řádné motivaci zabezpečuje dlouhodobé přežití organizace.“ (Bontis a kol., 1999)

1.2.2 Teorie lidského kapitálu

Kapitál je prostředkem, přinášejícím ekonomickým subjektům, které vynaložily určité zdroje na jeho získání, další dodatečný příjem nebo užitek v budoucnu, a pomocí kterého dochází k růstu produktivity. K jeho obecným znakům v ekonomickém pojetí se řadí schopnost zhodnocení, orientace na budoucnost, produktivnost, faktor času, nutnost údržby a vzácnost. Nejinak je tomu u lidského kapitálu.

Teorií o mzdě a zisku při různém způsobu vynakládání práce a kapitálu se zabýval již Adam Smith ve své knize Pojednání o podstatě a původu bohatství národů, která byla prvně vydána v roce 1776. Jako jednu z okolností způsobujících nerovnosti ve mzdách uvádí rozdílnost nákladů na vyučení se danému povolání. Na této zásadě se zakládá rozdíl mezi mzdou pracovníka kvalifikovaného a mzdou pracovníka nekvalifikovaného. (Smith, 2001) Pojem lidský kapitál Adam Smith ve své době ještě samozřejmě neužívá, ale jako jednu ze složek fixního kapitálu uvádí získané užitečné dovednosti příslušníků společnosti. Právě na takto vymezenou část fixního kapitálu lze nahlížet jako na „předchůdce“ pojmu lidský kapitál.

Pojem lidský kapitál zavedl do ekonomie Milton Friedman (1957), který ho prvně použil v souvislosti s vymezením faktorů ovlivňujících poptávku po penězích. Za jeden z těchto faktorů označil reálnou hodnotu bohatství, které mohou ekonomické subjekty držet v pěti základních formách – penězích, obligacích, akciích, fyzickém a lidském kapitálu.

Jeho dalšímu rozpracování se věnovali zejména ekonomové chicagské školy, Theodore William Schultz a Gary Stanley Becker. Schultz říká, že pokud lidé uvidí, že jejich investice do vzdělání svého a jejich dětí jim přinesou výnosy, budou tyto investice uskutečňovat. To povede ke zvyšování kvality populace, nikoli kvantity, protože investovat do vzdělání lze jen při omezeném počtu dětí. Dále se zabývá i vztahem investic do lidského kapitálu a délkou života, čím déle člověk žije, tím déle může těžit z investic vynaložených na své vzdělání. Proto by racionálně uvažující člověk měl investovat i do svého zdraví. (Schultz, 1981)

Becker ve své knize „Human Capital“, vydané roku 1964, rozvinul teoretické základy pro rozhodování o investicích do lidského kapitálu formou vzdělávání a výchovy, ochrany zdraví a migrace. K ekonomickému růstu podle něj nestačí jen růst fyzického kapitálu a technologické inovace, velmi významnou roli hraje právě lidský kapitál. Ztělesněním tohoto

lidského kapitálu je člověk, jeho produktivita roste v závislosti na investicích do lidského kapitálu. (Becker, 1997; Volejníková, 2005)

Následně byla teorie lidského kapitálu rozvíjena ve vztahu k ekonomickému růstu a ve vztahu k ekonomii pracovní síly. Teorie lidského kapitálu se promítá jak do makroekonomické roviny – zásoba společenského lidského kapitálu a její růst je hlavní součástí procesu ekonomického růstu, tak i do roviny mikroekonomické – v zásobě individuálního lidského kapitálu jsou rozdíly a růst této zásoby může vysvětlovat zjištěné odchylky v příjmové struktuře a rozdělení osobních příjmů.

Lidský kapitál jakožto ekonomický termín se užívá pro označení znalostí a schopností pracovníka, představuje v současné době již zcela samozřejmou součást výrobních faktorů. Vedle půdy, pracovní síly, finančního kapitálu a kapitálových statků je vnímán jako významný faktor vedoucí k produkci vzácných statků. Člověk vykonávající práci vysoké kvalifikace nabízí rozšířený výrobní faktor – práci a lidský kapitál. Jeho mzda obsahuje proto dva elementy, a to odměnu za práci samotnou a navíc výnos z lidského kapitálu. Mzdové rozdíly mezi málo kvalifikovanými a více kvalifikovanými profesemi jsou tedy vlastně výnosy z lidského kapitálu, který má podobu nahromaděných znalostí a dovedností. Specifickou vlastností lidského kapitálu, která ho odlišuje od ostatních druhů kapitálu, je jeho vázanost na svého nositele – člověka. Faktory ovlivňující lidský kapitál lze rozdělit do tří skupin, první představují geneticky zděděné vrozené schopnosti; druhou tvoří rodinné, sociální a další faktory prostředí; třetí zahrnuje formální, neformální a informální vzdělávání.

Pravděpodobně nejčastěji užívanou definicí lidského kapitálu je definice G. S. Beckera, který uvádí, že lidský kapitál představují schopnosti, dovednosti a odpovídající motivace tyto schopnosti a dovednosti uplatnit. (Becker, 1993) S tím souvisí i skutečnost, že postupem času začal být lidský kapitál rozdělován na dvě části, za základní lidský kapitál bývají považovány produktivní schopnosti a dovednosti, za širší lidský kapitál potenciál své schopnosti a dovednosti rozvíjet a uplatňovat.

Proces tvorby lidského kapitálu popisuje např. Brožová (2003: 33). „Člověk jej získává v procesu učení se, který zahrnuje nabývání znalostí a rozvíjení schopností vzděláváním na všech stupních škol, dále poznatky a zkušenosti získanými dalším školením a praxí při práci i v ostatních životních aktivitách. Lidský kapitál je vzděláváním a kultivací utvářen na základech přirozeného nadání a talentu a zušlechťován dalšími osobními vlastnostmi jako jsou např. cílevědomost, vytrvalost, ctízádnost a schopnost komunikace.“

Problematice lidského kapitálu, jeho vývoji, hodnocení a měřitelnosti se věnuje např. i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), která pojem lidský kapitál definuje následovně: „*Lidský kapitál jsou znalosti, dovednosti, schopnosti a vlastnosti jedince, které usnadňují vytváření osobního, sociálního a ekonomického blaha*“. (OECD, 2002: 119)

Mazouch a Fischer (2011) vymezují dvě oblasti vlivu lidského kapitálu – oblast pracovního trhu a oblast kvality života. Ve spojitosti s pracovním trhem lidský kapitál zvyšuje individuální produktivitu práce, eliminuje nebezpečí nezaměstnanosti, zvyšuje úroveň osobního důchodu a zlepšuje postavení v zaměstnání. Pro společnost z toho plyne zvýšená produktivita práce v ekonomice, nižší úroveň nezaměstnanosti, vyšší daňové příjmy a vyšší konkurenceschopnost. V otázce kvality života lidský kapitál ovlivňuje postavení jedince ve společnosti a jeho individuální zdravotní stav, celospolečensky působí na kvalitu společnosti a úroveň zdraví populace.

Investováním do lidského kapitálu se označují aktivity, které se projevují trvalým nebo opakovaným vlivem na peněžní či psychické příjmy. Investice může být jednorázovou záležitostí, nebo se může jednat o trvalou aktivitu, její výsledek se však vždy projevuje v delším časovém období. Investice do lidského kapitálu je možné rozlišovat i z dalších tří hledisek: formou (např. výcvik na pracovišti, školní vzdělávání, zdravotní péče); účinky na výdělky a na spotřebu; investovanými objemy, mírami výnosů a zejména intenzitou vnímání vazby mezi investicí a výnosem. (Kameníček, 2003)

Měřitelnost lidského kapitálu je ztížena tím, že se jedná o kvalitativní aspekt, pro který je nutné najít vhodný kvantitativní ukazatel. Nejčastěji bývá vymezován indikátory vzdělání a zdraví. (The World Bank, 2006) Vzdělání je obecně považováno za nejdůležitější atribut, který ovlivňuje životní úroveň, výkonnost a konkurenceschopnost jedince. Každý člověk je však při vytváření i využívání svého lidského kapitálu limitován také zdravím. Z ekonomického pohledu vede péče o zdraví k prodloužení produktivního věku jedince, k delšímu využití a uplatnění jeho získaných znalostí a dovedností. Z náročnosti transformace kvality do kvantitativní roviny a značné variability přístupů k měření lidského kapitálu vyplývá skutečnost, že ideální ukazatel neexistuje. Nejčastěji však bývá užíváno hodnocení skrze vynaložené náklady, výnosy plynoucí z lidského kapitálu a úroveň dosaženého vzdělání. Sofistikovanější přístupy se pak snaží o integraci těchto jednotlivých složek do celku.

1.2.3 Vzdělání a vzdělávání

Za jednu z hlavních investic do lidského kapitálu je považováno vzdělávání. Patří mezi nejdůležitější odvětví veřejného sektoru, neboť přispívá ke kultivaci lidského kapitálu a na počátku 21. století se jeví jako zásadní, ne-li rozhodující podmínka dosažení sociálního i ekonomického standardu společnosti. (Urbánek, 2004) K základním indikátorům charakterizujícím vzdělání obyvatelstva patří vzdělanostní struktura populace, rozsah a kvalita zejména terciárního vzdělávání, účast dospělé populace na vzdělávání, výdaje na vzdělávání a využívání internetu obyvatelstvem.

Výdaje na vzdělávání jsou investice, které přispívají k ekonomickému růstu, zvyšování produktivity práce, napomáhají rozvoji jednotlivců i celé společnosti a snižují sociální nerovnosti. Vzdělání lidí v každé společnosti jsou předpokladem pro další hospodářský rozvoj, snadnější adaptabilitu na měnící se poměry trhu práce, snadnější zvládnání nových a náročnějších technologií a zajištění produkce kvalitních statků všeho druhu. Investorem do vzdělání může být jak osoba samotná, tak jiné ekonomické subjekty – domácnosti, firmy, stát.

Vzdělávání lze definovat jako proces získávání vědomostí ve formě poznatků i určitých schopností a dovedností, spojený s úsilím o integraci do dané kultury a společnosti a o aktivní přispění k jejich rozvoji. Vzdělávání je tedy ve své podstatě cílený proces získávání poznatků, dovedností a postojů. Výsledkem tohoto procesu je potom vzdělání, jež v sobě zahrnuje stránku poznávací, operační a hodnotovou. (Petrušek, 1996)

Vzdělání je možné strukturovat podle stupňů dosaženého vzdělání (primární, sekundární, terciární), přičemž platí, že jeho kvalita na daném stupni je bezprostředně závislá na kvalitě stupně předcházejícího. Rozdíl mezi kvalitou statku vzdělání dvou následných úrovní je možné považovat za jeho přidanou hodnotu. (Průcha, 2006) Vyšší vzdělání s sebou přitom přináší mnohé výhody. Známostí je, že vysokoškoláci jsou mnohem méně ohroženi nezaměstnaností a dosahují v průměru vyššího příjmu než lidé s nižším vzděláním. Přínosy nejsou jen individuální, ale i celospolečenské. Mezi pozitivní externality terciárního vzdělání patří: obecně vyšší kvalita společenského života, což se projevuje např. v dobře fungující demokratické společnosti a v nižší míře kriminality; výkonnější ekonomika; větší rozsah veřejně zabezpečovaných statků, které mohou být zaplacený z daní dodatečně vybraných z vyšších mezd osob s vyšším vzděláním; úspory veřejných výdajů, zejména v oblasti sociálního zabezpečení a zdravotní péče. (McMahon, 1987)

Vysokoškolské vzdělání je stále více považováno za jeden z hlavních nástrojů kariérního úspěchu a jednu z nejlepších životních investic. Logicky po něm tedy existuje silící poptávka, a to napříč celou společností. Bílá kniha terciárního vzdělávání ČR poukazuje na to, že dlouhodobá fundamentální změna definující znalostní ekonomiku tkví v posunu chápání vysokoškolského vzdělání. Není a nemůže být výsadou elit, ale naopak standardem. (Matějů, 2009) Všeobecně se má za to, že v podmínkách dnešní globalizované společnosti založené na poznání je to právě vzdělávání, které musí zajistit účinný a hromadný přenos stále rostoucí a trvale se rozvíjející sumy poznatků a technik. Jen tak se může vytvořit základna dovedností potřebných pro budoucnost. Před vzděláváním stojí úkol najít a vyznačit cestu, jak to učinit, aniž by člověk byl přehlčen nepřetržitým tokem informací, z nichž mnohé mají jen krátkodobý význam. (UNESCO, 1996)

Při vědomí významu a nezastupitelnosti vzdělávání a vzdělání v současném světě, který je charakteristický dynamicky narůstajícím množstvím nových poznatků, je třeba se zabírat i otázkou zaměření výuky na vysokých školách. Významná je i relevance vysokoškolského vzdělávání ve vztahu k potřebám trhu práce, s čímž však souvisí i otázka míry reakcí na explicitně vyjadřované konkrétní požadavky zaměstnavatelů, které velmi často zachycují pouze krátkodobý horizont jejich potřeb. Nemělo by být zapomínáno na to, že: *„Škola, která přestala být místem pohody, soustředění, kontemplace, přestala být školou. Stala se místem životní nutnosti. A v ní potom dominují projekty a praktika, zkušenosti a kontaktní sítě, exkurze a výlety. Času k přemýšlení se nedostává.“* (Liessmann, 2008: 46) Nežítka bývá vyvozován závěr, že: *„Vše, co nějak nesouvisí s praxí a není jí obroušené, se vůbec nemusí učit...“*. (Liessmann, 2008: 47) Pokud k němu dospívají zaměstnavatelé z hlediska jejich orientace na operativní řízení podniku, je to snad pochopitelné. Chybou by však bylo, pokud by byl takový závěr aplikován ve strategiích decizní sféry – tedy subjektů, jimž přísluší rozhodovat a konat v oblasti hospodářské politiky, stejně jako při rozhodování o financování rozvoje terciárního vzdělávání.

1.2.4 Role univerzit v regionech

Vzorem postindustriální společnosti je univerzita, komunita zaměřená na rozvoj poznání a využívání znalostí ke zlepšování životních podmínek. V hodnotové hierarchii této komunity lze spatřovat posun od materiálních hodnot ke kvalitě života. (Fajkus, 2005)

Univerzity v současnosti ve společnosti plní tři významné role – vzdělávací, vědecko-výzkumnou a tzv. třetí roli. V oblasti vzdělávání umožňuje univerzita rozvinout a realizovat potenciál lidí, připravit mladé lidi pro trh práce a zlepšit jejich zaměstnatelnost v dlouhodobé

časové perspektivě. Měla by vychovávat aktivní občany se zájmem rozvíjet demokratickou společnost, podporovat v absolventech touhu po dalším vzdělávání a získávání nových poznatků po celý život. V oblasti výzkumu a vývoje se od univerzit v posledních letech stále více očekává, že budou vytvářet kvalitní podmínky pro rozvoj vědních disciplín, špičkového výzkumu a vývoje a že současně budou schopny výsledky výzkumu a vývoje zprostředkovávat nebo přímo aplikovat v praxi a využívat je tak jako významný zdroj společenských inovací. (European Commission, 2005) Inovace, vyvolávající podle J. A. Schumpetera realitu dynamické nerovnováhy jako východiska ekonomického růstu a společenského rozvoje, jsou obecně považovány za zdroj zvyšování konkurenceschopnosti. (Porter, 1990) Třetí role univerzit je charakterizována tvorbou inovačního potenciálu ve vazbě na dané prostředí, aktivitami spojujícími univerzitu s podnikatelskou, nepodnikatelskou sférou i veřejností, se zaměřením na rozvoj regionu.

Univerzity se často zapojují do regionálních klastrů. Jedná se o seskupení regionálně propojených soukromých společností a přidružených institucí a organizací, jejichž vazby mají potenciál k upevnění a zvýšení jejich konkurenceschopnosti. Zúčastněné společnosti si mohou navzájem konkurovat, ale současně řeší řadu obdobných problémů, což lze ve spolupráci realizovat efektivněji. Součástí mnoha klastrů jsou univerzity a často dokonce tvoří centrum takového seskupení. Představují totiž pro sdružené společnosti výzkumnou základnu a zdroj kvalifikované pracovní síly. (Lambert, 2003)

Skokan (2004) vymezuje tři přínosy klastrů ke zvýšenému ekonomickému růstu. Umožněním přístupu ke specializovaným vstupům, zaměstnancům, informacím, institucím a veřejným statkům se klastry podílejí na růstu produktivity. Rychlejšími rozšiřováním technologických znalostí a inovací zvyšují inovační kapacitu firem. Přispívají též k rychlejší tvorbě nových firem, protože někteří zaměstnanci využívají svých v klastru nabytých znalostí k eliminaci bariér vstupu do odvětví a zakládají své vlastní firmy.

Postavení univerzit v regionech je úzce spjato s teorií učících se regionů. Koncept učícího se regionu ukazuje cestu, jak je možné mobilizovat a následně využívat potenciálů všech regionálních aktérů k podpoře regionálního rozvoje. Pro uplatňování tohoto konceptu jsou nutné nové flexibilní formy organizace, neboť bez nich by region nebyl schopen pružně reagovat a přizpůsobovat se měnícímu se okolí. Hlavním důvodem pro vytváření shluků dynamických subjektů nemusí být potřeba jejich vzájemných vazeb, ale využívání specifických regionálních zdrojů. Za hlavní aglomerační mechanismus je považována zvláště

silná schopnost akumulace znalostí v daném regionu a vytváření podmínek pro vznik nových. (Florida, 1995; Ježek, 2006)

Ježek (2006) dále vymezuje tři základní stavební kameny učících se regionů – učení se, sítě a samoregulaci. Učení se je determinováno zejména permanentní potřebou inovací, vytváření sítí umožňuje efektivní sdílení a propojování myšlenek a jednání, potřeba samoregulace vyplývá z decentralizačních procesů vedoucích k posilování rolí regionů v rámci státního uspořádání.

Univerzita je velkou výhodou pro všechny regiony, které chtějí udržet a přitáhnout tvořivé lidi. Vedle své role jako motoru regionálního ekonomického rozvoje by měly univerzity hrát i další role související s tzv. 3T faktory: (Florida, 2003)

- Technologie – univerzity jako střediska špičkového výzkumu a místa vzniku nových technologií.
- Talent – univerzity jako magnet pro mladé talentované studenty, pro výzkumníky a vědce, všichni dohromady pak dávají důvod dalším firmám, aby se usadily poblíž a navzájem se podporovaly.
- Tolerance ve smyslu otevřenosti vůči jiným lidem a myšlenkám – univerzity by měly vytvářet a kultivovat právě takové klima, ve kterém se dobře cítí tvořiví lidé.

Přítomnost univerzit v regionu však sama o sobě nestačí. Kolem nich působící komunita musí mít kapacitu vytvářené inovace a technologie přijímat a umět využívat. K významným aktérům takové komunity patří úspěšní podnikatelé z regionu, business andělé, rizikovní investoři a spin off firmy.

1.3 Populace a demografická charakteristika obyvatelstva

Lidskou populaci je možné charakterizovat jako soubor lidí, mezi kterými dochází na určitém vymezeném území k reprodukci. Lidé na určitém území jsou charakterizováni vlastnostmi, podle kterých je možné obyvatelstvo¹ jako celek členit a strukturovat. Patří mezi ně především pohlaví a věk, rodinný stav, vzdělání či náboženské vyznání. Uvedené charakteristiky významně ovlivňují výsledné demografické chování obyvatel. Data o počtu, rozmístění, struktuře i dynamice obyvatelstva mohou být vhodným pokladem pro rozhodování o budoucí podobě regionu.

Nejprve je pojednáno o významu populace v dějinách ekonomických teorií. Následuje problematika demografické struktury, rozlišeno je dělení na biologické a ekonomické

¹ Pojmy populace a obyvatelstvo lze z demografického pohledu používat jako synonyma.

generace. Demografická dynamika v sobě zahrnuje přirozený, mechanický a sociální pohyb obyvatelstva, prostor je dán zejména otázkám reprodukčního chování a migrace, která je významným fenoménem dnešní doby. Celkový populační pohyb obyvatelstva je popsán pomocí Webbovy typologie územních jednotek. Závěr kapitoly se věnuje procesu demografického stárnutí, který s sebou přináší mnohé ekonomické, společenské i politické otázky. Jeho dopad na regiony, jejich ekonomiku, infrastrukturu i správu, je neoddiskutovatelný. Představeny jsou možnosti měření demografického stárnutí pomocí vybraných indexů.

1.3.1 Populace v dějinách ekonomických teorií a její vztah k hospodářskému růstu

Významnost počtu obyvatel v historickém vývoji společnosti dokládá jeho začlenění do mnoha ekonomických teorií, v jejichž dějinách zaujímá důležité místo. První, kdo postavil populaci do středu ekonomické teorie, byli merkantilisté. Podporovali růst populace s jednoduchou argumentací – čím více lidí, tím větší národ, tím více vojáků a daňových poplatníků, kteří zvětšují bohatství panovníka a státu. Rostoucí populace přináší také to, že více lidí vyrábí více zboží a více zboží umožňuje větší vývoz. Ještě silnější důraz na populační růst v porovnání s merkantilismem kladli kameralisté. V jejich podání se zdá, že snaha zvýšit počet obyvatelstva je cíl, kterému byly podřízeny veškeré ekonomické a politické úvahy. Uvádějí se tři důvody propopulačního cítění kameralistů: mocenský – čím více lidí, tím silnější armáda; fiskální – čím více lidí, tím více daňových poplatníků; poptávkový – čím více lidí, tím větší poptávka.

Těžiště populační teorie v klasické politické ekonomii představuje koncepce Thomase R. Malthuse. Ústředním předpokladem Malthusovy populační teorie je, že zatímco populace má sklon se zvětšovat geometrickou řadou, zdroje obživy rostou nanejvýš řadou aritmetickou. Existuje tedy nesoulad mezi touhou lidí mít děti a možností jejich obživy. To lze pozorovat u všech přírodních tvorů a člověk podle něj není žádnou výjimkou z tohoto přírodního zákona. Populací se ve svém díle zabýval taktéž J. M. Keynes. Upozornil na negativní důsledky příliš nízkého, nebo dokonce záporného, populačního růstu. Růst populace byl pro Keynese důležitý, neboť se jeho prostřednictvím zvyšovala agregátní poptávka. (Holman, 1999)

Na otázku, jak růst populace ovlivňuje hospodářský růst, existují 3 různé názory: pesimistický, optimistický a neutrální. (Loužek, 2004)

Za pesimistickou interpretaci je považována malthusiánská. Ta říká, že růst populace způsobuje nedostatek potravin, snižuje mezní výnos na hlavu, protože ostatní výrobní faktory (půda a další zdroje) jsou limitované a fixní. Zvýšený populační růst má nepříznivý vliv na veřejné výdaje na vzdělávání, zdravotnictví a způsobuje nebezpečí malé absorpce pracovních sil na trhu práce. Podle reformulace pesimistického přístupu autory tzv. Římského klubu² v 70. letech 20. století je svět v ekonomickém smyslu konečný, takže pokračující růst populace nebo ekonomiky musí dříve či později narazit na určitou hranici, až nastane vyčerpání přírodních zdrojů, přelidnění či nadměrné znečištění. Kritici této argumentace namítají, že čím větší je míra technického pokroku, tím větší je prostor pro populační růst, aniž by nastal tlak na zdroje. V principu mohou vždy existovat substituty, které nahradí dosavadní technologie a výrobky.

Optimistická interpretace zdůrazňuje pozitivní účinky velké populace na úspory z rozsahu spojené s velkým trhem a příznivé účinky na míru inovace a technický pokrok. Populační růst podle tohoto výkladu přispívá k hospodářskému růstu, neboť stimuluje poptávku, přispívá ke zlepšování pracovního potenciálu, podporuje technologický pokrok a rozvoj inovací. Zárodky optimistického pohledu lze nalézt v díle Adama Smithe, který popisoval mechanismus interakce tak, že populační růst stimuluje dělbu práce a vede k rostoucí produktivitě. (Smith, 2001) To vytváří růst příjmů a dodatečnou akumulaci kapitálu. Do pohybu je uvedena spirála blahobytu – rostoucí populace skrze rozšíření trhu a kreativity podporuje produktivitu práce a bohatství. To následně podporuje další populační růst, např. díky snížení úmrtnosti.

Ve prospěch pozitivního vlivu populačního růstu na ekonomiku argumentovali např. J. M. Keynes, A. H. Hansen, J. Robinson a R. F. Harrod. Pozitivní souvislost podle těchto autorů vyplývá z následujících faktorů: zvýšení celkové poptávky; úspor z rozsahu a omezených výrobních nákladů; poklesu jednotkových nákladů ve školách, nemocnicích, vládě, právním systému, obraně; udržení rovnováhy mezi mzdami a zisky při produktivním investování; míry obnovení populace, která podporuje obnovení fyzického a lidského kapitálu, což napomáhá růstu reálného příjmu a snižuje úmrtnost.

² Římský klub je mezinárodní nevládní organizace zabývající se analýzou a prognózou významných sociologických, ekonomických, politických, ideologických, kulturních a ekologických problémů současné etapy vývoje lidské společnosti. Římský klub byl založen v roce 1968 v Římě; sdružuje významné vědce, kulturní a politické osobnosti i představitele průmyslu.

Neutrální interpretace konstatuje účinek rychlejšího růstu populace na výstup vznikající ze snížení poměru kapitál – práce, než který by existoval jinak; zvýšení počtu dětí a tím obrácení rodinných zdrojů k výchově dětí, které by bez nich byly uspořeny a investovány.

Z různých teorií hospodářského růstu vyplývá neexistence shody, zda populační růst má pozitivní, negativní nebo neutrální vliv na ekonomický růst a výši hrubého domácího produktu na obyvatele. V nejchudších zemích existuje populační problém ve smyslu věčného kruhu chudoby a vysoké plodnosti. V bohatých zemích bývá naopak často vnímán jako problém nízký růst populace.

1.3.2 Demografická struktura obyvatelstva

Při stejném početním stavu mohou mít jednotlivé populace zcela rozdílnou věkovou strukturu a zastoupení podle pohlaví, proto je nutné věnovat těmto strukturám zvýšenou pozornost. Struktura obyvatelstva podle věku je vyjádřena rozdělením celkového počtu obyvatel do jednoletých nebo víceletých věkových skupin, toto členění se provádí prakticky vždy odděleně pro muže a ženy. Věková struktura každé populace je výslednicí předcházejícího vývoje úrovně porodnosti, úmrtnosti a migrace zhruba minulých sta let. Většina evropských populací, včetně populace České republiky, má v současnosti značně nepravidelnou věkovou strukturu, odrážející vliv událostí z průběhu celého 20. století. V důsledku dlouhodobě nízké úrovně plodnosti a rostoucí naděje dožití při narození dochází k demografickému stárnutí populace, při kterém se mění relativní zastoupení hlavních věkových skupin. (Portál demografie, 2015)

Velikost loňského ročníku narozených nelze výrazně změnit, jen v omezené míře teoreticky budoucí migrací. Společnost tak může být připravena se znalostí velikosti tohoto loňského ročníku, ale i ročníků již řadu let v populaci žijících, přizpůsobit různá potřebná zdravotnická, vzdělávací a sociální zařízení pro předškolní děti, školáky, pro studenty i staré lidi. S touto velikostí lze v budoucnu včas počítat při úvahách o pracovním trhu, o změnách rozsahu pracovních zdrojů atd. Stačí si uvědomit, že jednotlivé generace opakují ve svém životním cyklu stále velmi podobný rozvrh svých základních aktivit. (Roubíček, 1997)

Se znalostí věkové struktury lze působit např. na fázi formování lidského kapitálu obyvatelstva prostřednictvím úprav vzdělávací soustavy. Vhodné změny ve struktuře vzdělávací soustavy vedou následně k potřebným změnám ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva. Lze tak předcházet, nebo alespoň eliminovat, nerovnováhu mezi požadovanou a nabízenou vzdělanostní strukturou společnosti, zvýšit tak uplatnitelnost absolventů škol

na trhu práce. Dalším přínosem takovýchto změn může být i zvýšení efektivity vynakládaných veřejných prostředků v oblasti vzdělávání.

Zkoumání demografické struktury obyvatelstva využívá zejména třídění podle věku a pohlaví. Struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví je výsledkem demografických procesů probíhajících v populaci během několika uplynulých desetiletí a zároveň do jisté míry předurčuje populační vývoj na desetiletí budoucí, což má značný praktický význam. Věkovou a pohlavní strukturu obyvatelstva lze graficky vyjádřit tzv. stromem života (věkovou pyramidou). Jedná se o snímek předchozí historie populace i její budoucnosti.

Generace je skupinou lidí narozených v určitém časovém období, tento termín může být také užíván pro označení širokých věkových skupin. Rozlišuje se dělení na biologické a ekonomické generace. Biologické členění vymezuje generaci dětí (0 – 14 let), generaci rodičů (15 – 49 let) a generaci prarodičů (50 a více let). S ohledem na zaměření této disertační práce v ní bude primárně využíváno druhého dělení – na ekonomické generace. Z ekonomického hlediska lze vyčlenit tři základní ekonomicky odlišné etapy života – předproduktivní věk, produktivní věk a postproduktivní věk, tyto bývají považovány za tzv. ekonomické generace. Standardně používané dělení je 0 – 14 let, 15 – 64 let, 65 a více let. S prodlužující se délkou vzdělávacího procesu a zvyšující se úrovní střední délky života se začínají objevovat úvahy nad úpravou vymezení produktivního věku. Jen málo jedinců žijících ve vyspělých zemích světa nastupuje do pracovního procesu v 15 letech, běžnější je hranice přibližně 20 let pro absolventy středních škol a 25 let pro vysokoškolské absolventy. Zejména v souvislosti s problémy financování důchodových systémů je nyní často diskutována také hranice pro odchod do důchodu, tedy ukončení produktivního věku.

1.3.3 Demografická dynamika

Demografická dynamika v sobě zahrnuje přirozený, mechanický a sociální pohyb obyvatelstva. Změna počtu obyvatel je výsledkem přirozeného a mechanického pohybu, sociální pohyb představuje změny společenských a ekonomických znaků obyvatelstva.

Přirozená měna obyvatelstva je spojena s tzv. demografickou reprodukcí, zahrnuje v sobě procesy rození a vymírání. Rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých v určitém časovém úseku představuje přirozený přírůstek či přirozený úbytek obyvatel. Reprodukční chování lidí vychází jednak z instinktů a přirozených potřeb, jednak ze společenské existence lidí. Mezi sociálně ekonomické faktory se řadí např. možnosti obživy, podmínky pro život a parametry životní úrovně. (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009)

Lidská populace existuje a přežívá díky své reprodukci, díky tomu, že se do ní rodí noví a noví členové. Celkový počet narozených dětí je v moderní společnosti dán jako výslednice milionů rozhodnutí jedinců či párů, zda mít či nemít děti. Ve svém rozhodování jsou však všichni tito aktéři složitě limitováni. Počet dětí, které se narodí v určité společnosti během jednoho roku, je důsledkem kombinace biologických, politických, ekonomických, sociálních a dalších příčin. Významnou roli hraje samozřejmě také existující věková struktura populace.

Jedním ze základních a dobře interpretovatelných ukazatelů porodnosti je ukazatel úhrnné plodnosti. Ten udává průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu v reprodukčním období 15 až 49 let. Magickým číslem je hodnota 2,1 dítěte na jednu ženu, ta zajišťuje udržení početního stavu populace. Dosahuje-li úhrnná plodnost této hodnoty, naznačuje to, že plodnost zajišťuje prostou reprodukci obyvatelstva bez významnějšího přirozeného přírůstku nebo úbytku. Klesá-li pod tuto hodnotu, početní stav populace nabývá tendenci k dlouhodobému snižování.

Demografické procesy spojené s prostorovou mobilitou jsou sledovány jako mechanická změna obyvatelstva. Prostorové přemísťování osob přes libovolné hranice se označuje jako migrace. Rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých za určité časové období se označuje jako čistá migrace. Analogicky s přirozenou měnou se lze setkat s pojmy migrační přírůstek a migrační úbytek, někdy též migrační saldo.

Migraci lze definovat jako více či méně trvalý individuální nebo skupinový pohyb osob přes symbolické či politické hranice do nových oblastí osídlení nebo mezi nové komunity. Podle toho, o jaké hranice se jedná, lze migraci dělit na vnitřní a vnější. Za vnitřní migraci je považována změna trvalého pobytu za hranice určité administrativní jednotky v rámci státu, vnější migrací je pak migrace mezinárodní, kdy jsou překračovány hranice států.

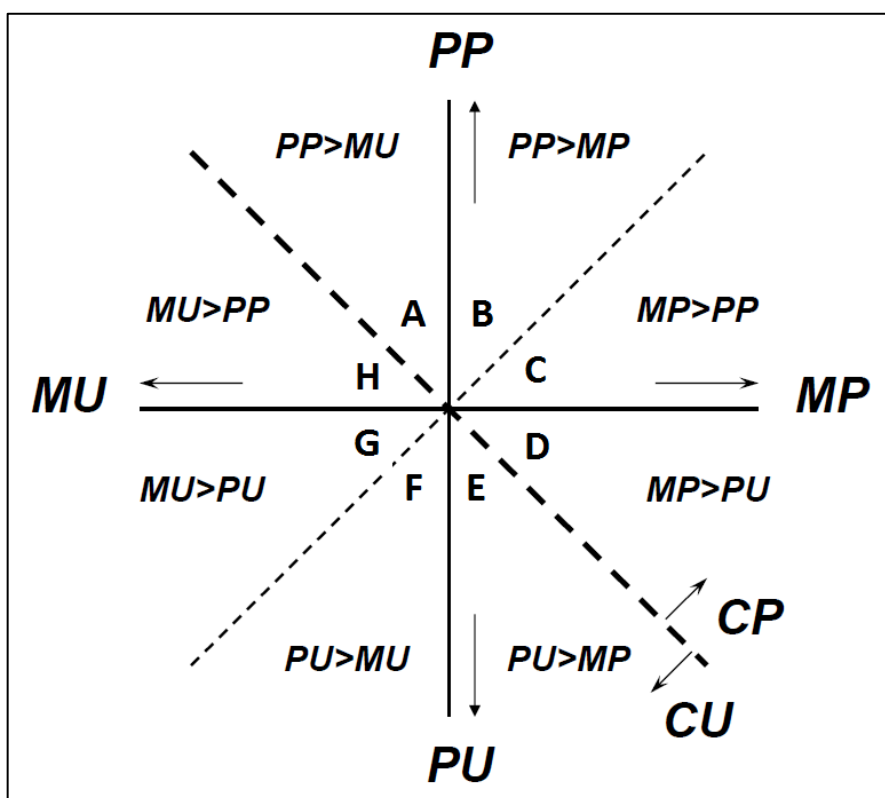
Faktory motivující migranty k pohybu se člení do dvou velkých skupin, na tzv. „push“ (vytlačující) a „pull“ (přitahující) faktory. Motivy nutícími k odstěhování mohou být např. ekonomická nestabilita, válečné konflikty, rychlý demografický růst nebo zhoršení kvality životního prostředí. Přitahujícími motivy jsou naopak např. ekonomická prosperita, demokracie a politická stabilita či kvalitní životní prostředí. K výše uvedeným příkladům migračních motivů se váže i dělení na migraci ekonomickou a politickou. (Marshall, 1998; Preston, Heuveline, Guillot, 2001)

Migrace obyvatelstva je významným fenoménem dnešní doby, počet migrantů celosvětově neustále roste. Mezi hlavní důvody současné migrace patří především ekonomické a společenské podmínky života. Ty jsou v cílových zemích migrantů vyjádřeny zejména vyšší

úrovní mezd, umožňující vyšší spotřebu i úspory, ale také lepším sociálním zabezpečením, zejména v dosavadním evropském typu sociálních států. V mnoha případech však migrantům nejde jen o hledání lepších životních podmínek, ale i o hledání možností samotného přežití. (Vavrejnová, 2011)

Borjas (1989) vymezuje tři základní problematické okruhy spojené s migrací, týkají se předpovídání velikosti a směru migračních toků, zohledňování asimilačního procesu migrantů a hodnocení vlivu migrantů na přijímací ekonomiku. Teoretických modelů popisujících problematiku migrace existuje značné množství, v ekonomické teorii se rozlišují na dva základní typy, první skupinu představují mikroekonomické modely hledající odpověď na otázku „Proč lidé migrují?“, druhou skupinou jsou makroekonomické modely, ty řeší zejména otázku „Odkud a kam lidé migrují?“.

Spojením měr přirozené a mechanické měny obyvatelstva vzniká ukazatel celkového populačního přírůstku/úbytku. Pro jeho detailnější hodnocení lze využít např. Webbovu typologii územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva. (Webb, 1963) K analýze a vizualizaci členění regionů podle pohybu jejich obyvatelstva slouží tzv. Webbův diagram, jehož základní podobu představuje obrázek 1.

Obrázek 1 Webbův diagram

Zdroj: Centre for Analysis of Regional Systems, upraveno.

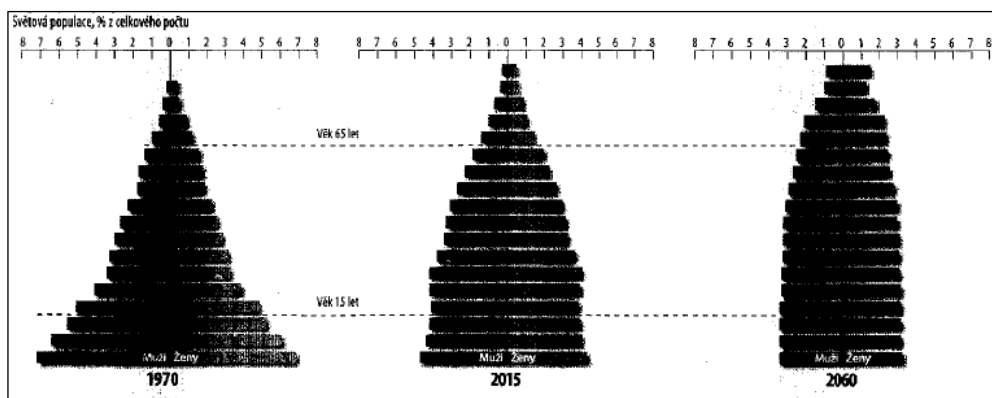
Webbův diagram využívá kartézského systému souřadnic, na vertikální osu se nanáší bilance přirozeného pohybu (PP – přirozený přírůstek, PU – přirozený úbytek), na horizontální osu pak bilance mechanického pohybu obyvatelstva (MP – mechanický přírůstek, MU – mechanický úbytek). Souřadnicové osy a jejich úhlopříčky vymezují celkem osm sektorů, které představují osm populačních typů regionů s různou charakteristikou pohybu jejich obyvatel. V polovině z nich (označené písmeny A, B, C, D) převládá celkový přírůstek (CP), ve zbývajících čtyřech (E, F, G, H) pak dominuje celkový úbytek (CU) obyvatelstva.

Regiony typu A a B jsou charakteristické celkovým přírůstkem obyvatelstva s převahou přirozeného přírůstku, taktéž v regionech C a D převládá celkový přírůstek, avšak s převahou mechanického přírůstku. Regiony typu E a F jsou charakteristické celkovým úbytkem obyvatelstva s převahou přirozeného úbytku, v regionech G a H je celkový úbytek spojen s převahou mechanického úbytku. Přesnou charakteristiku všech osmi typů regionů lze vyčíst z výše uvedeného obrázku 1.

1.3.4 Problém demografického stárnutí

Proces demografického stárnutí ve vyspělých zemích s sebou přináší mnohé ekonomické, společenské i politické otázky. Projevuje se změnami ve věkové struktuře obyvatelstva, charakteristický je zejména růstem podílu obyvatel v postproduktivním věku (65 a více let) na úkor zbytku populace. Rozsah a tempo stárnutí populace je odvislé od vývoje střední délky života, úrovně porodnosti a migrace.

Při pohledu na strukturu světové populace v letech 1970, 2015 a 2060 (prognóza) na obrázku 2 je jasně zřetelný postup demografického stárnutí, s nímž mizí i dosud tradiční tvar vizualizace struktury populace – věková pyramida. Díky klesající porodnosti dochází na jedné straně k rapidnímu zužování základny, kterou představuje předproduktivní generace (do 15 let), na straně druhé je jasně vidět prodlužující se délka života a s ní spojený nárůst obyvatel vyššího věku – postproduktivní generace (65 a více let).

Obrázek 2 Stárnutí světové populace

Zdroj: Parker (2014).

V souvislosti s poklesem porodnosti ve vyspělých zemích světa se na přelomu druhého a třetího tisíciletí začaly formovat nové teoretické přístupy a názory. Jednou z nejvýznamnějších teorií věnujících se této problematice je v současnosti tzv. teorie nízké plodnosti, která v sobě spojuje myšlenky čtyř teoretických přístupů – teorie racionální volby, teorie averze vůči riziku, teorie postmaterialistických hodnot a teorie rovnosti pohlaví. (Klufová, Poláková, 2010)

Současný stav demografického stárnutí ve světě odráží nerovnoměrný časový a teritoriální vývoj v různých částech světa. Ke stárnutí populace dochází prozatím zejména ve vyspělých částech světa (Evropa, Severní Amerika, Austrálie, Nový Zéland a Japonsko), postupně se však začíná projevovat už i v některých rozvojových zemích. Nejstarší populaci na světě má sice Japonsko, avšak nejstarším makroregionem světa je Evropa. (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009)

Demografické změny jsou považovány za jeden z největších budoucích problémů Evropské unie. V minulosti klesal počet obyvatel v Evropě především kvůli hladomorům a velké úmrtnosti kojenců, v současnosti je dán zejména úbytkem manželských svazků, mění se formou rodinného soužití, vyšším věkem rodičů, rostoucím blahobytem, ale i problémy spojenými s nezaměstnaností. (Bacci, 2003)

Nízká úroveň porodnosti, která trvá již několik let a kterou provází neustálé prodlužování střední délky života, dává tušit, že v první polovině 21. století dojde v Evropské unii k hluboké proměně ve struktuře obyvatelstva. To znamená, že v celosvětovém měřítku bude možná muset čelit ztrátě konkurenceschopnosti a zpomalení hospodářského růstu ve srovnání s částmi světa, v nichž naopak dojde k významnému demografickému vzestupu.

Svým sdělením „Demografická budoucnost Evropy – Učiňme z problému výhodu“ (European Commission, 2007) zahájila Evropská komise úvahy o této problematice a navrhla

strategii pěti klíčových oblastí. Těmi jsou demografická obnova, delší a kvalitnější aktivní život, výkonnější Evropa díky inovacím, lepší integrace přistěhovalců, zajištění sociálního zabezpečení a solidarity mezi generacemi.

Demografická obnova je spojena s vytvářením podmínek, za kterých by všichni Evropané mohli uskutečnit svou touhu mít děti. Základním požadavkem je možnost skloubit práci, rodinu a osobní život – ženy se totiž stále příliš často musí mezi prací a rodinou rozhodovat. Evropa potřebuje zvýšit míru pracovní aktivity žen, mladých lidí a starších osob, aby se dosáhlo lepší rovnováhy mezi pracujícími a důchodci. Zájmem je omezit počet předčasných odchodů z trhu práce a rozvíjet strategii aktivního stárnutí, což vyžaduje investice do vzdělávání a zajištění vysoké kvality pracovních podmínek po celou dobu života. Budoucí ekonomický růst bude stále více záviset na podmínce stoupající produktivity a schopnostech inovovat, tedy na investicích do vzdělávání, výzkumu a vývoje. Bude také záviset na tom, jak budou podniky schopné využít nových tržních možností spojených s potřebami starší populace, ale také se zvyšujícím se počtem výrazně starých lidí, kteří potřebují sociální a zdravotní péči. Žádoucí je rovněž lepší integrace přistěhovalců. Imigrace nezabrání stárnutí, ale s tím, jak klesá počet obyvatel v aktivním věku, lze očekávat zvýšení poptávky trhu práce po přistěhovalcích. Stárnutí s sebou přináší zvyšující se výdaje na sociální zabezpečení, zdravotnictví a dlouhodobou péči, což klade značné nároky na veřejné finance. K udržitelnosti financování je však kromě zdravých veřejných rozpočtů nutné zapojit i soukromé zdroje (úspory či pojištění).

Taktéž zpráva „Stárnoucí Evropa? Skutečnost, na kterou je třeba se připravit“ (Evropská komise, 2012) upozorňuje na skutečnost, že v příštích desetiletích dojde v zemích Evropské unie k prudkému nárůstu podílu starších osob a s tím spojenému významnému poklesu podílu mladých lidí a osob v produktivním věku. Čím dál více starších lidí bude závislých na čím dál menším počtu mladých lidí. Předpokládá se, že do roku 2060 bude třetina obyvatel Evropské unie v postproduktivním věku, počet ekonomicky aktivních obyvatel by se naopak měl snížit přibližně o deset procentních bodů (67 % v roce 2010, 56 % v roce 2060). Prodlužování střední délky života je samozřejmě považováno za úspěch, avšak stárnutí obyvatelstva představuje značné problémy pro ekonomiky a systémy sociální péče. Dopad na veřejné finance lze ilustrovat prognózou, že veřejné výdaje vynakládané výhradně v souvislosti se staršími občany (dávky penzijního a sociálního zabezpečení, zdravotní a dlouhodobá péče) se do roku 2060 zvýší cca o 4 procentní body jejich podílu na HDP, z 25 % (v roce 2010) na 29 % (v roce 2060).

Demografické struktury a pravděpodobné budoucí vzorce se v rámci Evropské unie značně liší, jak v jednotlivých členských zemích, tak i dále na regionální úrovni. K efektivnímu řešení této problematiky je s ohledem na mnohá regionální specifika nezbytné využívat různorodých přístupů a do víceúrovňového rozhodovacího procesu bezpodmínečně zahrnout i regionální úroveň, reprezentovanou příslušnými regionální aktéry. (European Policies Research Centre, 2006)

Demografické stárnutí má neoddiskutovatelný dopad na regiony, jejich ekonomiku, infrastrukturu i správu. Pro úspěšný regionální rozvoj je nutností zohlednit faktory vyvolané stárnutím populace a začlenit jejich řešení do širokého spektra regionálních strategií v oblastech jako jsou hospodářství, územní plánování, vzdělávání, doprava, bydlení a sociální začlenění. (Ferry, Baker, 2006)

Se zvyšujícím se podílem zastoupení v populaci roste důležitost starších lidí a jejich přínosů ve prospěch společnosti, ale také jejich požadavků jako spotřebitelů a očekávání jako občanů. Vhodné je zaměřit se na posilování jejich produktivního přínosu pro regionální ekonomiku a zjišťování spotřebních vzorců jejich chování v relevanci k soukromému i veřejnému sektoru, neboť starší obyvatelé jsou významnou rostoucí skupinou spotřebitelů. Žádoucí je též zapojovat starší lidi do regionální správy a věnovat se problematice jejich možné chudoby a sociálního vyloučení.

Pro měření demografického stárnutí lze využít index stáří, indexy závislosti a index ekonomického zatížení. Index stáří poměruje počet osob postproduktivního a předproduktivního věku ve společnosti. Index závislosti má dvojí podobu, první hodnotí závislost předproduktivní generace, druhý závislost postproduktivní generace, vždy ke generaci produktivního věku. Index ekonomického zatížení je pak součtem obou indexů závislosti. Hodnoty těchto indexů mohou sloužit i k úvahám o možných dopadech demografického stárnutí populace na společnost a ekonomiku.

2 REGION A REGIONÁLNÍ ROZVOJ

S globalizačními procesy se na první pohled poněkud paradoxně věnuje stále více pozornosti regionům a s nimi spojené regionální problematice. Při hlubším zamyšlení je to však logické, neboť regiony přestávají být do určité míry svázány s národními strukturami, a pokud zvládnou zapojení do globalizačních aktivit, mohou využívat možností, které s sebou tento proces přináší.

Snaha o rozvoj regionu je stará jako lidstvo samotné, neboť po celou dobu své existence se lidé snažili zvelebovat své okolí tak, aby se jim v něm žilo dobře. Pojednání o regionu, jeho vymezení a nazírání na něj, včetně vysvětlení souvisejících pojmů jako jsou regionalistika, regionalizace či regionální ekonomie, je věnován začátek této kapitoly. Následuje tematika regionálního rozvoje, v níž je nejprve diskutováno o souvislostech růstu a rozvoje, dále pak o jeho kořenech, současném nazírání i problematice jeho měřitelnosti. Prostor je věnován též regionální konkurenceschopnosti a regionálním inovačním systémům.

Třetí část kapitoly pojednává o vybraných konceptech regionálního rozvoje, od úzkého pojetí v podobě místního ekonomického rozvoje, přes jeho mnohorozměrnou podobu, až po kardinální otázku jeho udržitelnosti. Po konceptech přicházejí na řadu teorie regionálního rozvoje, včetně představení několika možností jejich členění. Závěrečná část se věnuje problematice bezpečnosti, jakožto nutné podmínce regionálního rozvoje, jež bývá v regionálních vědách mnohdy neprávem opomíjena.

2.1 Základní pojmosloví a vymezení regionu

Před vstupem do samotné problematiky regionálního rozvoje je zapotřebí vymezit základní pojmy z této oblasti. Představeny jsou dvě mezioborové vědní disciplíny – regionalistika a regionální ekonomie. V souvislosti s regionalizací je pojednáno o homogenitě a heterogenitě regionů, následuje přehled několika z mnoha užívaných definic regionu.

Vědní obor zabývající se studiem prostorových jevů, procesů a vztahů se nazývá regionalistikou, nebo též regionálními vědami. Výrazně se v něm uplatňuje interdisciplinární přístup spočívající ve snaze o integraci poznatků různých vědních disciplín a jejich následnou aplikaci na vlastní předmět zájmu, kterým je zkoumání regionů – jejich specifík, rozdílností a snah o jejich rozvoj. Vzrůstající zájem o problematiku regionálních věd je v Evropě, Českou republiku nevyjímaje, spojen se silnou dotační politikou Evropské unie, která je zacílena na regionální úroveň.

Zkoumáním ekonomických otázek regionů se zabývá interdisciplinární vědní disciplína nazývaná regionální ekonomie. Integruje v sobě přístupy ekonomie, demografie, geografie, sociologie, ale třeba též urbanismu. Popisuje ekonomickou realitu z pohledu prostorového rozdělení, zkoumá ekonomickou strukturu regionů včetně existujících regionálních vazeb, které existují uvnitř regionu, ale i mezi regiony. Prostorová struktura je utvářena rozhodnutími mnoha aktérů, podobně jako v obecné ekonomii, jsou i v regionální ekonomii za nejdůležitější aktéry označovány podniky, domácnosti a stát, reprezentovaný orgány veřejné správy. (Maier, Tödting, 1997) Regionální ekonomie bývá zpravidla považována za podmnožinu regionalistiky, často s ní však bývá i ztotožňována.

Způsob vymezení regionů se označuje jako regionalizace. Jedná se buď o dělení daného území do menších územních celků, nebo naopak o seskupování základních prostorových jednotek do celků větších. Úkolem regionalizace je vymezení příznačné znaky, procesy a vazby tak, aby byly ukázány charakteristické rysy regionu. Zároveň je však nutné vyloučit detaily narušující celkový obraz. V tomto procesu lze identifikovat dva základní způsoby – homogenní a funkční vymezení regionu. Podle kritéria homogenity se regiony vytvářejí na základě určitých společných znaků. Pomocí kritéria funkčnosti vznikají regiony na základě sledování vazeb mezi jednotlivými subjekty v území. Oba nastíněné způsoby se vzájemně nevylučují a je možné je používat i společně.

Homogenní regiony se vyznačují stejnorodostí ve vztahu k určitým zvoleným kritériím, ty mohou být jak fyzicko-geografického, tak socioekonomického charakteru. Hranice homogenních regionů probíhají tam, kde se charakteristické rysy sousedních regionů stávají nejméně výrazné a navzájem se propojují. Heterogenní (nehomogenní, nodální, spádové, uzlové, funkční) regiony se vyznačují vzájemným propojením základních prostorových jednotek různé velikosti, které jsou současně určitým způsobem závislé. Sledují se zejména jejich prostorové a funkční vazby. Hranice heterogenních regionů jsou dány gravitačním působením sousedních center.

Region je možné charakterizovat ze dvou základních úhlů pohledu, fyzicko-geografického a socioekonomického. Z fyzicko-geografického pohledu je důležitá např. poloha regionu, jeho rozloha, reliéf, klima, vodstvo, biodiverzita. Socioekonomický pohled se zabývá např. obyvatelstvem a jeho demografickou strukturou, hustotou osídlení a rozmístěním sídel, hospodářstvím, dopravní a sociální infrastrukturou.

Jednotná a ustálená definice pojmu region neexistuje, v různých situacích bývá region definován různým způsobem. Vymezení regionu je tedy velmi variabilní, nicméně každá

předkládaná definice by se vždy měla vztahovat k účelu, ke kterému je využívána, a měla by reflektovat konkrétní požadavky v daném kontextu. Regiony jsou různě velké, na základě různých kritérií vymezené územní jednotky, které jsou ohraničeny přirozenými (přírodními) nebo administrativními (politickými/normativními) hranicemi. Nejjednodušeji lze region vydefinovat jako komplex vznikající diferenciací krajinné sféry.

Hoover a Giarratani (1999) uvádějí, že společným znakem různých definic regionu je skutečnost, že region je vymezován jako určitá jednotná geografická oblast, na kterou lze nahlížet jako na jeden objekt. Jedná se tedy o určitou agregovanou jednotku.

Matoušková a kol. (2000: 15) považuje za region v nejobecnější rovině *„jakýkoliv územní celek, který je podle jednoho či více znaků vyčlenitelný z širšího území, jenž je pomocí těchto znaků vymezován pro konkrétní účel či jemuž v uspořádání území přísluší konkrétní funkce“*.

Region jako otevřený dynamický a organický systém definuje Hudec (2007). Ze systémového hlediska je region složitým prostorovým otevřeným dynamickým systémem s velkým počtem prvků různé kvality a hustými vazbami. Je bohatě strukturovaný a má širokou škálu různorodých vlastností. Region jako otevřený systém má vazby s okolím, vnitřní diferenciaci, objektově procesní charakter organizace. Dynamický aspekt odráží změny jeho stavu, struktury a řízení v čase. Jako organický systém ho – analogicky jako organismus – charakterizuje schopnost adaptace regionu na měnící se podmínky z hlediska jeho fungování, struktury, učení se a zdokonalování.

Definici regionu uvádí taktéž Buček (1992: 39). Region vymezuje jako *„geograficky ohraničené území, které disponuje souborem kvalitativních a kvantitativních podmínek pro zformování diverzifikovaného územně-hospodářského sociálního systému území, ve kterém je vysoká intenzita ekonomických a sociálních vnitřních vazeb; území, které rozvíjí optimálně vazby s jinými územími a je schopné reprodukovat růstové potřeby převážně z vlastních zdrojů“*.

Příkladem účelového vymezení regionu pro potřeby podpory regionálního rozvoje je definice regionu obsažená v zákoně České republiky č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Region je definován jako *„územní celek vymezený pomocí administrativních hranic krajů, okresů, správních obvodů obcí s rozšířenou působností, správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem, obcí nebo sdružení obcí“*.

Maier s Tödtingem (1998) vymezují tři typy regionů – subnacionální, supranacionální a transnacionální. Subnacionální region představuje část území jednoho státu, regiony

supranacionální jsou seskupením několika států a transnacionální regiony zahrnují části území dvou nebo více států, přesahují tedy státní hranice.

Zejména pro statistické účely (shromažďování, zpracování a harmonizaci regionálních statistik), společenskoekonomické analýzy regionů a potřeby regionální politiky byla v rámci Evropských společenství již v roce 1988 zavedena jednotná nomenklatura územních statistických jednotek – NUTS. (Eurostat, 2015) Celé území státu představuje vždy úroveň NUTS 0, na základě počtu obyvatel jsou definovány tři hlavní úrovně regionálního členění území – NUTS 1 (3 000 000 – 7 000 000 obyvatel), NUTS 2 (800 000 – 3 000 000 obyvatel) a NUTS 3 (150 000 – 800 000 obyvatel). Je však nutné objektivně přiznat, že na všech úrovních se vyskytují výjimky. Kromě toho existují ještě dvě nižší úrovně, tzv. místní administrativní jednotky LAU 1 a LAU 2.³

2.2 Regionální rozvoj

Rozdílnost pojmů růst a rozvoj je demonstrována na vztahu kvantity a kvality, jejich blízká provázanost pak na teoretických i praktických příkladech. Regionální rozvoj je vnímán jako proces zpravidla pozitivních socioekonomických, technickoorganizačních a environmentálních změn, které přispívají k dosahování prosperity a blahobytu obyvatel regionu. Řešena je též problematika regionální konkurenceschopnosti, včetně jejího pojetí jakožto soutěže o přilákání a udržení kapitálu a obyvatel. V souvislosti s potřebou neustálých inovací je představena teorie regionálních inovačních systémů.

Na úvod této podkapitoly je vhodné upozornit na rozdílnost pojmů růst a rozvoj. Nejedná se o synonyma, ačkoliv se tyto pojmy často ztotožňují především v laické rovině. Nejjednodušeji lze rozdílnost těchto pojmů vysvětlit na vztahu kvantity a kvality. Zatímco růst je kvantitativní charakteristikou, v případě ekonomického růstu vyjadřovaný nejčastěji růstem reálného hrubého domácího produktu (popřípadě jeho variací vztáženou k počtu obyvatel), rozvoj je vnímán změnou v kvalitativní rovině, jeho vyjádření je problematičtější a značně hodnotově orientované.

Nejde však o striktně oddělené a samostatné veličiny, jsou spolu úzce propojeny. Na jedné straně je nemyslitelný rozvoj bez růstu, na straně druhé je zase rozvoj předpokladem dalšího růstu. Na rozvoj je možno nahlížet jako na pojem širší, růst bývá jedním z jeho prvků. Toto pojetí je možné najít například v magickém pětiúhelníku rozvoje, který sestavili Nohlen

³ Např. členění území České republiky vypadá následovně: NUTS 0 a NUTS I – celé území České republiky, NUTS II – regiony soudržnosti, NUTS III – kraje, LAU I – okresy, LAU II – obce.

a Nuscheler (v Maier, Tödting, 1998), skládá se z růstu, práce, rovnosti/spravedlnosti, participace, nezávislosti/samostatnosti.

Další provázanost těchto dvou pojmů lze vnímat i v dokumentu Evropa 2020 - Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění (Evropská komise, 2010), v němž jsou prezentovány tři vzájemně se prolínající a posilující priority: inteligentní růst s cílem rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích, udržitelný růst s podporou konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiky méně náročné na zdroje, růst podporující začlenění s cílem vysoké zaměstnanosti se sociální a územní soudržností.

Ekonomický růst a rozvoj jsou často středem zájmu ekonomické teorie. Existuje tedy řada různých modelů ekonomického růstu, k nejznámějším autorům patří R. M. Solow, R. F. Harrod, E. D. Domar, P. M. Romer a R. Lucas. Lze je převážně rozdělit do dvou velkých skupin, na nabídkově orientované modely s využitím agregátní produkční funkce a poptávkově orientované modely založené často na vztahu centrum – periferie. Novější modely bývají pojímány komplexněji, nejčastěji uváděný a diskutovaný je nyní Krugmanův model tzv. „nové ekonomické geografie“, který v sobě zahrnuje rostoucí výnosy z rozsahu a protichůdně působící dopravní náklady. (Fujita, Krugman, 2004)

Lidstvo se po celou dobu své existence snaží hledat, rozvíjet a prosazovat takové změny, aby život lidí v území byl snadnější, bohatší, příjemnější a kvalitnější. Za hlavní příčinu a zároveň hybatele rozvoje území je považována přirozená lidská touha mít se lépe nebo alespoň touha mít se dobře. Regionální rozvoj lze chápat jako proces zpravidla pozitivních socioekonomických, technickoorganizačních a environmentálních změn způsobených lidskou činností, k nimž dochází postupně a které přinášejí narůstání efektivnosti a účelnosti, pokud jde o využívání zdrojů, o využívání možností, podmiňujících pohyb z původního stavu do stavu žádoucího. (Minařík, Borůvková, Vystrčil, 2013)

Pojem společenský rozvoj zahrnuje všechny aktivity směřující ke zlepšování ekonomických, strukturálních, technických, kulturních a sociálních fundamentů kvality života obyvatel příslušných k dané společnosti. Při vztahování k vymezenému dílčímu území se ze společenského rozvoje stává rozvoj regionální. (Víturka, Tóthová, 2014) Regionální rozvoj lze chápat jako komplex procesů, které probíhají v rámci daného regionu a přispívají k pozitivním změnám v oblasti ekonomické, sociální, environmentální a dalších. Jeho smyslem je podpora ekonomického růstu s cílem zvyšování kvality života obyvatel a bohatství regionu.

Ukazatel hrubého domácího produktu se využívá k hodnocení tří empirických jevů – výkonnosti ekonomiky, intenzity jejího rozvoje a životní úrovně obyvatel. (Benáček, 2005) V posledních letech se však objevuje kritika jeho nedostatků a omezení zejména ve vztahu k hodnocení životní úrovně obyvatel, např. Benáček (2005), Hruška (2005) či Stiglitz, Sen, Fitoussi (2009). K měření bohatství se kromě kvantitativního ukazatele hrubého domácího produktu stále častěji využívají ukazatele zahrnující i kvalitativní hledisko, jedná se např. o index lidského rozvoje, index šťastné planety či ukazatel čistého ekonomického blahobytu.

V návaznosti na práci Komise pro měření ekonomické výkonnosti a sociálního pokroku (Stiglitz, Sen, Fitoussi, 2009) představila Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj nový nástroj pro měření blahobytu nazvaný Index lepšího života. (OECD, 2011) Ten se pokouší hodnotit blahobyt obyvatel sadou 11 ukazatelů, z nichž 3 se zaměřují na materiální podmínky života (příjem, zaměstnání, bydlení) a 8 ukazatelů pak na kvalitu života (zdraví, rovnováha mezi prací a osobním životem, vzdělání, mezilidské vztahy, občanská angažovanost, životní prostředí, bezpečnost a životní spokojenost).

Všeobecným cílem rozvoje regionů je dosahování prosperity a blahobytu jejich obyvatel, která se odvozuje od ekonomického rozvoje a vyjadřuje se pomocí konkurenceschopnosti daného regionu a konkurenceschopnosti ekonomických činitelů v něm umístěných. Zvýšení regionální konkurenceschopnosti bývá spojováno se strukturou ekonomických aktivit, úrovní inovací, stupněm dostupnosti regionu a úrovní dosaženého vzdělání obyvatel. (Hudec, 2007) Konkurenceschopnost regionu může být vnímána jako určitý průnik mikroekonomické konkurenceschopnosti (ekonomických subjektů) a makroekonomické konkurenceschopnosti (národního hospodářství).

K hodnocení konkurenceschopnosti regionů lze využít např. model tzv. regionálního diamantu, který vymezuje hlavní faktory regionální konkurenceschopnosti v rámci malé otevřené ekonomiky. (Snieška, Bruneckiené, 2009) Model obsahuje čtyři skupiny faktorů regionální konkurenceschopnosti, jedná se o faktory zvyšující konkurenceschopnost regionálních firem, faktory podmiňující rozvoj regionálních klastrů, faktory podmínek produkce a faktory podmínek poptávky. Tyto faktory jsou ovlivňovány zejména politickým, ekonomickým, technologickým, přírodně-geografickým, sociálně-demografickým a kulturním prostředím regionu.

Za stěžejní prvek podílející se na zvyšování ekonomické výkonnosti a konkurenceschopnosti regionů je v současné době považována oblast vědy, výzkumu, vývoje a vyspělých technologií. Ovlivňuje produktivitu práce, zaměstnanost, ekonomický

růst, udržitelný rozvoj i sociální soudržnost. Aplikace výsledků výzkumu a vývoje hrají významnou roli ve všech oblastech života dnešní společnosti. Užití vyspělých technologií je úzce spjato s tzv. high-tech sektorem, jedná se o soubor ekonomických činností, které ke své produkci ve velké míře používají vyspělé technologie. Na výstupu pak tyto technologie vytvářejí vyšší přidanou hodnotu. High-tech firmy se svým inovačním potenciálem jsou také důležitým prvkem technicko-technologicko-ekonomického pokroku, díky němuž je možno dosáhnout strmějšího sklonu produkční funkce. (Kraftová, Kraft, 2008)

V souvislosti s potřebou neustálých inovací jsou za moderní nástroj současného rozvoje regionů považovány tzv. regionální inovační systémy. Jedná se o systém inovací zasazený do prostorové dimenze. Wolf (2001: 9) vymezuje regionální inovační systém jako „*soubor ekonomických, politických a institucionálních vztahů, které se vyskytují v daném regionu, a které generují kolektivní procesy učení vedoucí k rychlému šíření znalostí a nejlepších zkušeností z praxe*“. Isaksen (2001: 107) spatřuje podstatu regionálních inovačních systémů ve „*způsobu spolupráce v inovačním úsilí mezi firmami a organizacemi, které vytvářejí a šíří znalosti, jako jsou univerzity, tréninková centra, technologická centra, instituty zabývající se výzkumem a vývojem, obchodní asociace, finanční instituce atd.*“. Skokan (2005) v souvislosti s regionálními inovačními systémy zdůrazňuje roli tzv. zprostředkovatelů – organizací, které propojují firmy s univerzitami a výzkumnými organizacemi. Jsou jimi zejména organizace podporující transfer technologií, organizace finančně podporující tvorbu inovací a organizace poskytující potřebné související technické informace.

Hudec a kol. (2009) upozorňují na skutečnost, že konkurenční výhoda regionu stále více závisí na získávání a rozvoji kvalitních lidských zdrojů, zároveň však také na způsobech, řízení, rozvíjení a udržování lidského a sociálního kapitálu v čase a prostoru. Koordinace rozvoje lidského a sociálního kapitálu na regionální úrovni má strategický význam pro jeho efektivní využívání, regionální trh práce, vytváření klastrů a v neposlední řadě i pro samotnou regionální konkurenceschopnost.

Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020 (MMR ČR, 2013: 137) definuje regionální rozvoj jako „*komplex procesů, které probíhají uvnitř regionů a které se týkají pozitivních ekonomických, sociálních, environmentálních a jiných proměn regionu*“. Za regionální konkurenceschopnost považuje „*schopnost regionu maximálně využít své vnitřní zdroje tak, aby dokázal uspět (a prosperovat) v regionální, národní a popřípadě i globální konkurenci a byl schopen se flexibilně přizpůsobit změnám na těchto trzích.*“

Na konkurenceschopnost regionů je možné také nahlížet jako na „soutěž“ o přilákání či udržení kapitálu a obyvatel. Atraktivnost regionu lze pak vnímat jako vnější odraz jeho konkurenceschopnosti. Kvalita území a jeho atraktivita jsou důležitými součástmi mnoha strategií regionálního rozvoje. Právě atraktivnost regionu v podobě schopnosti přitahovat lidský kapitál se stává čím dál více významným aspektem současného regionálního rozvoje. Atraktivita Evropy, jejích regionů a měst je téma Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění – Evropa 2020 i Územní agendy Evropské unie 2020. V ní jsou vymezeny demografické a sociální výzvy lišící se podle územních celků. Evropa čelí rostoucím demografickým výzvám, stárnutí a vylidňování obyvatelstva může mít závažné dopady na sociální a územní soudržnost, poskytování veřejných služeb, trh práce a bydlení zejména v regionech venkovských a okrajových. V jiných regionech naopak počet obyvatel vzrůstá a tyto regiony čelí jiným tlakům, souvisejícím např. s rozsáhlou imigrací v městských oblastech. (Evropská komise, 2010; Výbor regionů EU, 2011)

2.3 Koncepty a teorie regionálního rozvoje

V této kapitole je nejprve pojednáno o vybraných konceptech regionálního rozvoje – místním ekonomickém rozvoji, mnohorozměrném rozvoji a udržitelném rozvoji. Následně je nastíněna problematika teorií regionálního rozvoje, jejich vzniku a možností členění. Diskutována je otázka role státních zásahů do ekonomiky a konflikt mezi principy zásluhovosti a solidarity, neboli ekonomické efektivnosti a sociální spravedlnosti.

2.3.1 Koncepty regionálního rozvoje

Místní ekonomický rozvoj se zaměřuje na formování fyzických, lidských, sociálních a institucionálních zdrojů a využívání z nich plynoucích komparativních výhod k vytváření ekonomické základny fungující trvale a s přiměřenou mírou nezávislosti. V současném pojetí jsou pro něj charakteristické následující znaky. Zaměřuje se na firmy poskytující pracovní místa kvalitativně odpovídající vývoji místní populace. Místní ekonomická základna je považována za vysoce integrovaný systém, v němž hrají významnou roli i mimoprodukční prvky. Lokalizační chování zohledňuje komparativní výhody plynoucí z celkové kvality prostředí, která je dána ekonomickým, environmentálním, sociálním, urbanistickým i kulturním prostředím. Potenciál znalostí a intelektuálních schopností již není vytvářen a využíván jen prostřednictvím nabídky pracovní síly, ale projevuje se taktéž aktivitami v dané sféře působících institucí, profesních komunit a na tomto potenciálu založených ekonomických subjektů. (Wokoun a kol., 2011)

Při zohlednění i mimoekonomických rozvojových aktivit lze hovořit o tzv. mnohorozměrném rozvoji. Wokoun a kol. (2011) vyjma ekonomického hlediska vymezují následujících sedm oblastí mnohorozměrného rozvoje: využívání půdy, tvorbu a ochranu životního prostředí a biosféry; bydlení; urbanismus, estetické a architektonické kvality staveb, kulturněhistorické statky a hodnoty; dopravní podmínky, vztah obcí k jejich zázemí; možnosti rekreace a sportovních aktivit, využívání volného času; sociální podmínky včetně vzdělávání, péče o zdraví a sociální péče; populační vývoj a ekistiku, což je věda o lidských sídlech.

Mezi rozvojovými procesy a cíli různých oblastí mohou existovat různé typy vztahů v podobě doplňkovosti, podmíněnosti, konkurence či podpory, nebo na sobě mohou být relativně nezávislé. Významnou roli v mnohorozměrném rozvoji sehraávají procesy a cíle vyplývající z nadregionálních funkcí sídel, lokalit či regionů. Tyto funkce fakticky vyjadřují příslušnost územních celků do prostorových systémů vyšších řádů. S tím souvisí i problematika vztahu mezi částí a celkem, každý rozvoj se uskutečňuje v území, které je součástí větších celků, tudíž rozvojové koncepce na různých úrovních by měly být ve vzájemném souladu.

Mnohorozměrnost regionálního rozvoje je možné ilustrovat výběrovým výčtem oblastí, na jejichž podporu se zaměřuje regionální rozvoj podle zákona České republiky č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Jedná se o podporu podnikání a zlepšování struktury hospodářství; rozvoj lidských zdrojů a podporu vzdělávání; výzkum, vývoj a zavádění nových technologií a inovací; rozvoj cestovního ruchu; zlepšování vybavenosti regionů infrastrukturou a podporu zajišťování dopravní obslužnosti; rozvoj občanské vybavenosti a možností sportovních a kulturních volnočasových aktivit; rozvoj sociálních a zdravotnických služeb či o podporu opatření k ochraně životního prostředí.

Kruciální otázkou každého rozvoje je jeho udržitelnost. Nejužívanější definice postihující základní aspekt udržitelného rozvoje pochází ze zprávy „Naše společná budoucnost“, která byla v roce 1987 předložena Valnému shromáždění Organizace spojených národů Světovou komisí OSN pro životní prostředí a rozvoj. *„Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích a aniž by se to dělo na úkor jiných národů. Představuje proces změn, v němž využívání zdrojů, alokace investic, orientace technického pokroku a institucionální vývoj jsou v harmonii a zvyšují současný i budoucí potenciál uspokojování lidských potřeb a aspirací.“* (United Nations, 1987: 54).

Z výše uvedené definice lze vysledovat dva rozměry udržitelného rozvoje – časový a prostorový. Časový aspekt je zmiňován častěji, popisuje zodpovědnost a solidaritu mezi různými generacemi lidí žijících na planetě Zemi. Neméně významný je však i druhý z rozměrů udržitelného rozvoje, který vyjadřuje zodpovědnost a solidaritu mezi lidmi žijícími na Zemi ve stejný čas, avšak v různých regionech.

Trvale udržitelný rozvoj předpokládá rovnováhu mezi třemi základními pilíři života na Zemi – ekonomickým, environmentálním a sociálním. Ekonomický rozvoj by tedy měl být v rovnováze se společenským pokrokem a zodpovědností za životní prostředí. Rovnováha ekonomického rozvoje a společenského pokroku je nazývána spravedlivým světem, rovnováha ekonomického rozvoje a zodpovědnosti za životní prostředí životaschopným světem a konečně rovnováha zodpovědnosti za životní prostředí a společenského pokroku představuje obyvatelný svět. Pro udržitelný rozvoj je však nezbytná vyváženost všech tří pilířů. Avšak i v této oblasti se najdou variace, Maier a kol. (2012) například uvádějí, že někteří autoři rozšiřují počet pilířů o pilíř kulturní na čtyři, setkat se lze i s pátým pilířem v podobě dobré správy veřejných věcí.

2.3.2 Teorie regionálního rozvoje

Teorií regionálního rozvoje existuje značné množství, jejich soubor je koncepčně hybridní, a tudíž i jejich samotné výchozí principy jsou často protikladné. Odrážejí se v nich různá místa, doba a okolnosti vzniku; rozdílná filosofická východiska i odlišné politické postoje a zkušenosti jejich tvůrců (ekonomů, geografů, sociologů). Teorie regionálního rozvoje lze klasifikovat mnoha způsoby, záleží na zvolených kritériích, nejčastěji však bývají děleny do dvou velkých skupin podle přístupu k regionální rovnováze/nerovnováze.

Základní rozdíl mezi oběma skupinami spočívá v tom, zda jejich autoři přikládají větší význam mechanismům a procesům vedoucím k nivelizaci, nebo naopak, zda za silnější považují procesy a mechanismy diferenciační.

První skupinu tvoří teorie regionální rovnováhy (konvergenční teorie), podle nichž je přirozenou základní tendencí regionálního rozvoje snižování rozdílů mezi regiony. Konvergenční teorie jsou typické pro neoklasický a částečně neoliberální přístup. Druhou skupinu představují teorie regionální nerovnováhy (divergenční teorie), které v průběhu vývoje očekávají zvětšování meziregionálních rozdílů. Divergenční teorie se promítají do keynesiánského, neomarxistického, institucionálního a částečně také neoliberálního přístupu. Hlavní vývojové etapy teorií regionálního rozvoje, včetně jejich datace a příslušných koncepcí regionální politiky shrnuje tabulka 1.

Tabulka 1 Hlavní vývojové etapy teorií regionální rozvoje a koncepcí regionální politiky

Obecný přístup	Převažující teorie regionálního rozvoje	Regionální politika
neoklasický (1920-1940)	teorie regionální rovnováhy (např. tzv. neoklasické modely)	Základní koncept „dělníci za práci“, používány nástroje zvyšující mobilitu pracovních sil.
keynesiánský (1950-1975)	teorie regionální nerovnováhy (např. teorie kumulativních příčin, teorie pólů růstu)	„Práce za dělníky“, nástroje podporující příliv investic do problémových regionů.
neomarxistický (1970-1985)	teorie regionální nerovnováhy (např. teorie nerovné směny)	Návrhy na opatření neomarxisté neformulovali.
neoliberální (od roku 1975)	teorie regionální rovnováhy i nerovnováhy (např. nová teorie růstu, teorie závislosti na zvolené cestě)	„Podpora lokální iniciativy“, podpora malých a středních firem, decentralizace kompetencí, deregulační opatření.
institucionální (od roku 1980)	teorie regionální nerovnováhy (např. teorie průmyslového okrsku, teorie učících se regionů)	„Spolupráce a inovace“, podpora malých a středních firem, šíření inovací, networking, gradualistická proměna místních institucí založená na učení.

Zdroj: Blažek, Uhlíř (2011: 15).

Jednou ze základních otázek, na kterou se teorie jednotlivých směrů snaží odpovědět, je názor na roli státu v ekonomice. Krajní stanoviska reprezentují neintervencionistické přístupy (neoklasické a neoliberální směry) a intervencionistické (keynesiánské a neomarxistické přístupy). Většina současných teorií se extrémům vyhýbá a pohybuje se mezi těmito krajními póly. Hledání vhodné míry intervencionismu souvisí rovněž s řešením rozporu mezi principem zásluhovosti, který zastupuje ekonomickou efektivnost, a principem solidarity vyjadřujícím sociální spravedlnost.

Když by byla v regionu vysoká ekonomická efektivnost a současně nízká sociální spravedlnost, tak každý jedinec by dostal jen to, co si zaslouží. Nepřerozdělovaly by se prostředky na pomoc sociálně slabším obyvatelům, nefungovaly by principy sociální solidarity bohatých s chudými, zdravých s nemocnými a starších s mladšími. Když by byla v regionu naopak vysoká sociální spravedlnost za cenu nízké ekonomické efektivnosti, tak by se finanční příjmy ekonomicky úspěšných obyvatel prostřednictvím daní maximálně snížily a přerozdělily sociálně slabším obyvatelům, což by působilo silně demotivačně. V realitě se obvykle mezi ekonomickou efektivností a sociální spravedlností hledá vhodný kompromis.

Dělení teorií na konvergenční a divergenční není zdaleka jediné užívané, další možnosti představují např. dělení na induktivní a deduktivní přístupy, komplexní a parciální teorie, normativní a pozitivní teorie, či na endogenní a exogenní teorie regionálního rozvoje. (Blažek, Uhlíř, 2011)

2.4 Bezpečnost – sine qua non regionálního rozvoje

Předpokladem rozvoje každé společnosti je její bezpečnost, nejinak je tomu u regionů. Jen stěží si lze představit realizaci rozvojových aktivit v regionu, který není schopen zajistit bezpečnost svých obyvatel a svého území. Úroveň bezpečnosti také velmi výrazně ovlivňuje vnímání kvality života v regionu. Tato skutečnost je akcentována v mnoha současných strategiích regionálního rozvoje, v nichž bezpečnost zaujímá důležité místo. Nejčastěji je skloňována ve spojitosti s ochranou obyvatelstva, krizovým řízením, složkami integrovaného záchranného systému, ale neřídka v nich lze najít i pasáže věnující se problematice bezpečné dopravy, veřejnému pořádku či energetické bezpečnosti.

Tato kapitola přibližuje současné pojetí problematiky bezpečnosti, představuje různé roviny a sektory bezpečnostní analýzy, spektrum bezpečnostních hrozeb, zdroje pro zajišťování bezpečnosti a dotýká se taktéž vztahu rozvoje společnosti a eliminace rizik. Význam regionální úrovně v bezpečnostní politice a bezpečnostním systémem je ilustrován na příkladu České republiky.

Původní zaměření bezpečnostních studií se věnovalo výhradně vojenskému rozměru bezpečnosti. Za základní a zároveň jediný referenční objekt byl považován národní stát. Až po skončení studené války se rámec bezpečnostních studií výrazně rozšířil i na nevojenské rozměry a další referenční objekty. Nový koncept pojetí bezpečnosti je spjat zejména s tzv. kodaňskou školou a jejími konceptualizačními otázkami (Čí bezpečnost? Bezpečnost jakých hodnot? Bezpečnost před čím? Někdy bývá doplňována i čtvrtá otázka – Kolik bezpečnosti?). Jejich zodpovězením jsou utvářeny roviny a sektory bezpečnostní analýzy.

Problematiku bezpečnosti je možné zkoumat na různých objektových úrovních, od jednotlivců po celý svět. Pod označením globální mezinárodní systémy je možné si představit nejrozsáhlejší – celosvětová uskupení jednotek (např. Organizace spojených národů); mezinárodní systémy jsou tvořeny skupinami jednotek, které je možno odlišit od jejich okolí, ať už teritoriálně, nebo silou jejich vazeb (např. Evropská unie); jednotkami jsou myšleny jednak státy, ale mohou jimi být třeba i různé nadnárodní korporace; podjednotky označují menší organizované skupiny jednotlivců působících v rámci jednotek

(např. regiony, zájmové skupiny); nejnižší, nikoliv však nejméně významnou úroveň představují jednotlivci.

K původně výlučně vojenskému zaměření bezpečnostních studií přibyly další čtyři základní sektory – politický, ekonomický, environmentální a společenský. (Buzan, Waever, Wilde, 2005) Toto sektorové vymezení však není rozhodně striktní a omezující, jednak s ohledem na možnou mezisektorovou povahu některých hrozeb, ale i s přihlédnutím k dynamickým změnám probíhajícím v současné společnosti. S rostoucím významem některých hrozeb dochází k jejich „osamostatňování“ a vyčleňování ze základních sektorů. Např. podle Balabána (2010) se lze setkat s vymezením sektoru energetické (surovinové či obecně zdrojové) bezpečnosti, technologické (infrastrukturní) bezpečnosti či bezpečnosti kulturní.

Bezpečnost bývá v současné době nejčastěji definována jako stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro referenční objekt a jeho zájmy. Zároveň musí být tento objekt k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten na ní participovat. (Zeman, 2002) Široké spektrum chráněných bezpečnostních hodnot je zranitelné neméně početnou množinou bezpečnostních hrozeb⁴. Ty lze z hlediska jejich původu rozčlenit na hrozby naturogenní (abiotické a biotické) a hrozby antropogenní (technogenní, společenské interní a externí, agrogenní). Jiné členění vychází ze záměrnosti jejich působení (hrozby záměrné a nezáměrné) a dále např. z hlediska sektorového, geopolitického a časového.

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky vymezuje bezpečnost obyvatelstva společně se zajištěním svrchovanosti a územní celistvosti České republiky a ochranou jejích demokratických základů jako základní povinnost státu. Tato významná funkce státu je plně akcentována i v Bezpečnostní strategii ČR z roku 2015 (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2015), jakožto základním aktuálně platným dokumentu bezpečnostní politiky České republiky, na který pak navazují mnohé další bezpečnostní strategie a koncepce. Bezpečnostní strategie ČR definuje přístupy, nástroje a opatření k zajištění bezpečnosti, obrany a ochrany občanů a státu. Bezpečnost ČR je založena na principu zajištění bezpečnosti jednotlivce, ochrany jeho života, zdraví a majetku. Za zajišťování

⁴ Jako příklad lze uvést přehled bezpečnostních hrozeb obsažených v Bezpečnostní strategii České republiky z roku 2015 (Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2015). Analýzou bezpečnostního prostředí bylo identifikováno celkem 11 specifických bezpečnostních hrozeb: oslabování mechanismu kooperativní bezpečnosti i politických a mezinárodněprávních závazků v oblasti bezpečnosti; nestabilita a regionální konflikty v euroatlantickém prostoru a jeho okolí; terorismus; šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů; kybernetické útoky; negativní aspekty mezinárodní migrace; extremismus a nárůst internetnického a sociálního napětí; organizovaný zločin, zejména závažná hospodářská a finanční kriminalita, korupce, obchodování s lidmi a drogová kriminalita; ohrožení funkčnosti kritické infrastruktury; přerušení dodávek strategických surovin nebo energie; pohromy přírodního a antropogenního původu a jiné mimořádné události.

bezpečnosti ČR je primárně zodpovědná vláda a orgány všech územních samosprávných celků. Pro snižování rizik naplnění hrozeb je však žádoucí i aktivní spolupráce občanů, podnikajících právnických a fyzických osob a všech orgánů veřejné správy.

Funkci institucionálního rámce při tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky plní komplexní a hierarchicky uspořádaný bezpečnostní systém. Jeho základním posláním je řízení a koordinace činnosti jednotlivých složek odpovědných za zajišťování bezpečnostních zájmů⁵ České republiky. Prvky zahrnuté do struktury bezpečnostního systému je možné rozčlenit do tří kategorií, první představují prvky institucionální ústřední (prezident republiky, Parlament ČR, vláda, Bezpečnostní rada státu a její pracovní orgány, ústřední správní úřady), druhou kategorii tvoří prvky institucionální územní (orgány krajů a obcí – hejtman, rada kraje, zastupitelstvo kraje, bezpečnostní rada a krizový štáb kraje; starosta, rada obce, zastupitelstvo obce, bezpečnostní rada a krizový štáb obce), třetí kategorie obsahuje prvky výkonné (ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, zpravodajské služby, záchranné sbory, záchranné a havarijní služby).

Pro zajištění bezpečnosti jsou potřebné lidské, materiální a finanční zdroje. Za nejvýznamnější prvek bývají považováni lidé. Avšak je žádoucí si uvědomit, že bez finančních a materiálních zdrojů jsou lidé bezbranní, s pouhou schopností myšlení si nevystačí. K zajišťování bezpečnosti je nutné, aby měli k dispozici dostatek finančních a materiálních zdrojů. Než mohou být tyto zdroje vynaloženy, musejí být nejprve vytvořeny. S tím je úzce spjata otázka ekonomické výkonnosti, ale i míra přerozdělování a alokace zdrojů skrz veřejné rozpočty. Hlavním problémem je hledání rovnováhy mezi čerpáním ekonomických zdrojů pro zajišťování bezpečnosti a potřebami ekonomiky. Vhodnou kombinací lidských, finančních a materiálních zdrojů je možné dospět k tvorbě pozitivních synergických efektů.

S rozvojem společnosti a novými technologiemi by se dalo očekávat, že rizik bude ubývat, opak je však pravdou. Hledání bezpečnosti bývá označováno za nekonečný proces, lze si ho představit jako nekonečnou zabezpečovací spirálu. *„Energetickou bázi nekonečné zabezpečovací spirály, která charakterizuje moderní společnosti, představují především tyto skutečnosti: 1. Zdá se, že rozvinuté společnosti projevují zvýšenou citlivost vůči rizikům; 2. V tom okamžiku, kdy se podaří riziko snížit, stoupá ochota k riskantnějšímu chování; 3. Rozvinuté společnosti produkují četná vlastní rizika, která jsou důsledkem vlastního rozvoje.“* (Robejšek, 1998: 21)

⁵ Jedním ze strategických bezpečnostních zájmů ČR je i podpora a rozvoj regionální spolupráce.

3 REGIONÁLNÍ POLITIKA

K vytváření podmínek pro dynamický a všestranný rozvoj regionů je využíváno nástrojů regionální politiky. Ta je v této kapitole disertační práce nejprve vymezena a definována v obecné rovině, popsána je historie jejího vzniku a následného vývoje, příčiny a motivy její existence. Následně je pozornost zaměřena na regionální politiku Evropské unie, neboť realizace tak rozsáhlé regionální politiky koordinované na nadnárodní úrovni, která ovlivňuje životy více než půl miliardy lidí, je světovým unikátem.

3.1 Vymezení regionální politiky

Vznik regionální politiky je spjat s dopady velké hospodářské krize na regiony Velké Británie, po druhé světové válce se začala dále rozvíjet například ve Francii a Itálii. S historickým vývojem regionální politiky souvisejí její dvě základní pojetí – tradiční a současné. Vznik regionální politiky je spjat s příliš velkými nežádoucími rozdíly mezi regiony, rozlišují se čtyři základní skupiny motivů její existence – ekonomické, environmentální, politické a sociální. Taktéž roviny její realizace lze vymezit čtyři – nadnárodní, národní, regionální a lokální. Kromě výčtu několika možných definic regionální politiky jsou v závěru kapitoly uvedeny i její základní nástroje.

Regionální politika vděčí za svůj vznik Velké Británii. V ní se počátkem 30. let 20. století v souvislosti s velkou hospodářskou krizí prohloubily ekonomické a sociální rozdíly ve vývoji jednotlivých regionů natolik, že stát byl pod hrozbou sociálně-politických konfliktů nucen přijmout určité kroky k jejich zmírnění. V roce 1934 byl přijat zákon o speciálních územích, který představoval první regionálně orientovaný legislativní dokument v historii. Vymezil problémové regiony a definoval způsoby pomoci spočívající ve zlepšení infrastruktury a stanovení pravidel pro alokaci prostředků. Regionální politika byla ve Velké Británii následně kontinuálně rozvíjena a většina nejdůležitějších nástrojů byla zkoncipována a v praxi vyzkoušena právě na jejím území.

Po 2. světové válce se regionální politika rozvinula nejprve ve Francii a v Itálii. Ve Francii spočíval hlavní problém v extrémní dichotomii mezi pařížským regionem a ostatním územím. Regionální politika se proto zaměřila na kroky vedoucí k vyváženější regionální struktuře prostřednictvím podpory rozvoje dvanácti tzv. metropolí rovnováhy při současném omezování dalšího kvantitativního růstu Paříže. Prvořadým úkolem regionální politiky v Itálii bylo řešit nadměrné rozdíly v ekonomické úrovni mezi severní a jižní polovinou země. Byl přijat plán na industrializaci tradičních agrárních, velmi zaostalých regionů. Následně

na přelomu 50. a 60. let 20. století začala být regionální politika realizována ve většině západoevropských zemí. V postkomunistických zemích střední a východní Evropy se začala regionální politika v pravém slova smyslu uplatňovat až v 90. letech 20. století, po transformaci z centrálně řízených na tržní ekonomiky. (Wokoun a kol., 2011)

S historickým vývojem regionální politiky úzce souvisejí její dvě základní pojetí. Regionální politika uskutečňovaná zhruba do poloviny 70. let 20. století bývá označována jako tradiční regionální politika. Pracuje s geograficky relativně stálými problémovými regiony, řeší problémy rozvinutosti a zaostalosti, využívá strategie regionálního růstu a nástroje meziregionálního přerozdělování, orientuje se především na kapitál, suroviny a velké podniky, jako organizační formu prosazuje centralizaci. Svou orientací na vnější rozvojové impulsy představuje exogenní typ regionální politiky.

Od druhé poloviny 70. let 20. století se začal formovat nový koncept regionální politiky, který v současném období jednoznačně dominuje ve většině evropských zemí. Tato regionální politika bývá označována jako současná regionální politika, od tradičního pojetí se diametrálně odlišuje, problémové regiony vnímá jako geograficky relativně rychle se měnící, řeší převážně problémy strukturálních změn, používá strategii regionální inovace s využitím nástrojů podporujících mobilizaci vnitřních zdrojů, zaměřuje se zejména na znalosti, inovace, technologie, služby, malé a střední podniky, podporovanou organizační formou je decentralizace. Jedná se o endogenní regionální politiku, orientovanou na mobilizaci vnitřních rozvojových faktorů.

Existence množství definic regionální politiky koresponduje s různými postoji, přístupy, nástroji a šíří řešené problematiky, avšak nikterak diametrálně se od sebe neliší. Maier a Tödtling (1998) vymezují regionální politiku jako činnost ovlivňující hospodářské procesy v územních částech státu nebo většího ekonomického prostoru prostřednictvím veřejného sektoru. Touto činností má být korigována prostorová alokace vytvořená trhem.

Buček, Reháček, Tvrdoň (2010: 117) definují regionální politiku jako „*cílevědomé veřejné intervence vedoucí ke zvýšení atraktivity jednotlivých regionů a lokalit (včetně zlepšování podmínek konkurenceschopnosti) a ke změnám prostorového uspořádání ekonomiky, jejichž výsledkem je dosažení vzájemně provázaných cílů dlouhodobého ekonomického růstu, projevuujícího se v růstu kvality života a odstraňování neopodstatněných rozdílů mezi jednotlivými regiony*“.

Vanhove, Klaassen i Hall (v Macháček, Toth, Wokoun, 2011: 177) popisují regionální politiku následovně: „*Regionální politika představuje všechny veřejné intervence, které vedou*

ke zlepšení geografického rozdělení ekonomických činností, respektive které se pokouší napravit určité prostorové důsledky volné tržní ekonomiky pro dosažení dvou vzájemně závislých cílů: ekonomického růstu a zlepšení sociálního rozdělení ekonomických efektů“. Dále rozlišují pět fází regionální politiky: definování regionálních problémů, včetně jejich původu; definování cílů, pokud možno kvantifikovatelných; definování strategie, která bude uplatněna; identifikace nástrojů, které budou použity; vyhodnocení použité politiky.

Pro úspěšnou regionální politiku je samozřejmě zapotřebí správné uchopení a provedení všech výše zmíněných kroků. Ale stejně jako se dům staví od základů, jeví se pro regionální politiku jako rozhodující (a zároveň do značné míry limitující) zvládnutí počáteční fáze, spojené se studiem regionálních problémů a jejich souvislostí. *„Vědět, proč jsou některé regiony úspěšné, zatímco jiné nikoliv, je pro relevantní rozhodovatele základním předpokladem, jinak by nemohli určovat, jak se vypořádat s ekonomickými a sociálními problémy spojenými s regionálními disparitami a výkonností.“* (Armstrong, Taylor, 2000: 1)

Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020 (MMR ČR, 2013: 4, 137) nahlíží na regionální politiku jako na *„soubor intervencí, které ovlivňují rozložení ekonomických aktivit v území, napomáhají k rozvoji infrastruktury a ke snížení nerovnováhy v sociálním rozvoji“*. Jedná se o *„průřezovou koordinační státní politiku, která definuje soubor intervencí vedoucích k ekonomickému růstu a vyváženému rozvoji regionů a vytváří hlavní východiska pro formulaci regionálních přístupů v rámci sektorových a odvětvových politik“*.

Na regionální politiku je tedy možné nahlížet jako na řídicí činnost decizní sféry státní i územní působnosti, která směřuje k vytváření vhodnějších podmínek pro dynamický a všestranný rozvoj regionů s maximálním využitím geografického, lidského a ekonomického potenciálu. Jednoduše řečeno, regionální politika slouží k podpoře a usměrňování regionálního rozvoje. Základními východisky pro její užití je stanovení cílů, kterých má být dosaženo; určení odpovídajících nástrojů a opatření, kterých má být použito; a vymezení regionů, na které má být regionální politika aplikována.

Regionální politika se obvykle uskutečňuje a zabezpečuje ve čtyřech vzájemně propojených rovinách. (Hudec, 2007) Nadnárodní úroveň je dána využitím polohového potenciálu a integračními procesy. Národní úroveň představuje státní regionální politiku, která zabezpečuje a podporuje priority rozvoje regionů ve vazbě na strategii rozvoje celé ekonomiky. Regionální úroveň je vlastně regionální politikou jednotlivých regionů. Lokální/místní úroveň je založena na principu samosprávnosti a odpovědnosti za svěřené území, nejvýrazněji se zde projevuje občan jako aktivizující faktor.

Příčiny vzniku regionální politiky jsou spojeny s existencí příliš velkých nežádoucích rozdílů ve společenskoekonomické úrovni regionů. Prioritní cíl regionální politiky spočívá ve snaze po odstranění, nebo alespoň eliminaci právě těchto nežádoucích rozdílů, vyvážená regionální struktura zpravidla přispívá ke zvýšení konkurenceschopnosti celé národní ekonomiky v mezinárodním měřítku.

Wokoun, Pělucha a Kouřilová (2012) zobecňují různorodé příčiny a formy meziregionálních rozdílů do klasifikace, v níž vymezují tři základní typy tzv. problémových regionů. První typ představují regiony nedostatečně vybavené přírodními zdroji, jedná se zpravidla o odlehle části jednotlivých zemí, kde nepříznivé přírodní podmínky umožnily v minulosti pouze extenzivní formy zemědělství. Stimulem pro celkové ekonomické oživení těchto regionů může být mnohdy jen cestovní ruch. Druhým typem jsou regiony s nedostatečným využitím vlastních zdrojů, které je způsobeno obvykle nedostatkem kapitálu. Dlouhodobé zlepšení závisí zejména na technologickém pokroku, který by umožnil ekonomicky schůdné využití územních zdrojů. Třetím typem jsou regiony se stagnujícími či upadajícími základními odvětvími, jedná se o regiony, které v minulosti patřily mezi nejvyspělejší, avšak změny ve struktuře poptávky způsobily stagnaci či úpadek tradičních průmyslových odvětví (těžba uhlí, energetika, hutnictví, textilní výroba, těžké strojírenství).

Reálné vymezení problémových regionů je možné najít např. v zákoně České republiky č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Ten vymezuje tzv. státem podporované regiony a člení je do dvou kategorií, na regiony se soustředěnou podporou státu a ostatní regiony, jejichž podporování státem je žádoucí z jiných důvodů. Regiony se soustředěnou podporou státu zahrnují strukturálně postižené regiony, v nichž se soustřeďují negativní projevy strukturálních změn, dochází k útlumu odvětví a výrobních podniků a k růstu nezaměstnanosti; hospodářsky slabé regiony, které na základě ukazatelů hospodářského a sociálního rozvoje vykazují podstatně nižší úroveň rozvoje, než je průměrná úroveň v České republice; a venkovské regiony, které charakterizuje nízká hustota zalidnění, pokles počtu obyvatel a vyšší podíl zaměstnanosti v zemědělství. Kategorie ostatní regiony, jejichž podporování státem je žádoucí z jiných důvodů, zahrnuje např. pohraniční regiony, bývalé vojenské újezdy, regiony postižené živelními pohromami, regiony se silně narušeným či poškozeným životním prostředím, regiony s méně příznivými podmínkami pro rozvoj zemědělské výroby či regiony s vyšší mírou nezaměstnanosti, než je průměrná úroveň v České republice.

Motivy existence regionální politiky je možné hledat ve čtyřech základních oblastech – ekonomické, environmentální, politické a sociální, přičemž ekonomické motivy jsou svým počtem dominantní a bývají obvykle považovány za nejdůležitější. Plné využití výrobních faktorů, zejména pracovní síly je základním ekonomickým motivem, mezi další patří například argument ekonomického růstu a požadavek optimálního rozmístění firem.

K základním nástrojům regionální politiky se řadí nástroje makroekonomické (fiskální a okrajově též monetární politika, protekcionismus), mikroekonomické (dříve častější nástroje realokace pracovních sil, dnes dominantní nástroje realokace kapitálu) a mimoekonomické, neboli ostatní (administrativní a institucionální nástroje, např. administrativní restrikce, regionální rozvojové agentury).

Jiný pohled na nástroje regionální politiky poskytují Macháček, Toth a Wokoun (2011), kteří vymezují sedm různých kategorií nástrojů regionální politiky, jež jsou běžně užívány na národní úrovni, jedná se o infrastrukturní pomoc, finanční podněty, restriktivní prostředky, decentralizaci vládních úřadů, regionální alokaci veřejných investic a vládních zakázek, regionální rozvojové agentury a makropolitické nástroje.

3.2 Regionální politika Evropské unie

Regionální politika Evropské unie je v celosvětovém měřítku unikátní. Její vývoj je úzce spjat s postupem integračního procesu, během něhož počet zapojených zemí vzrostl z původních šesti, na současných osmadvacet. Integrační historie je stručně popsána významnými zlomovými událostmi, vývoj samotné regionální politiky je pak členěn do sedmi období. Současná regionální politika je doplněna charakteristikou základních uplatňovaných principů, orgánů Evropské unie a zdrojů financování. Každá smysluplná politika by měla být podřízena nějakému vytýčenému účelu, proto je nastíněna i možnost jejího posuzování z teleologického hlediska.

3.2.1 Evropská integrace

„Mezinárodní integrace ve svém nejširším smyslu znamená jakékoliv spojování do té doby samostatných aktérů do širších celků, které disponují novými nástroji k řešení společných zájmů.“ (Cihelková a kol., 2011: 19) K nejčastějším integračním důvodům patří ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce. Všechny tyto motivy lze nalézt v současném evropském integračním úsilí, jehož představitelem je Evropská unie.

První myšlenky na sjednocení Evropy lze nalézt již v prostředí antického Řecka a v různých podobách provázejí historický vývoj Evropy až do současnosti. Významnými integračními snahami například oplýval v polovině 15. století i český panovník Jiří z Poděbrad. Zlomovými událostmi pro současné integrační snahy pak byly obě světové války, které v první polovině 20. století výrazně negativně ovlivnily evropský kontinent. (Fiala, Pitrová, 2009)

Ekonomický a politický vývoj v období mezi světovými válkami a zejména pak druhá světová válka se svými rozsáhlými devastačními důsledky přiměly evropské země k zaujetí kladných prointegračních postojů. Hospodářské krize a válečné konflikty byly dávány za vinu solitérním a protekcionistickým hospodářským politikám jednotlivých států a v politické rovině s nimi korespondujícím nacionalismem. (Cihelková a kol., 2011) Vyjma ekonomických a politických motivů však nelze přehlížet širší bezpečnostní historický kontext motivů evropské integrace, vycházející z frustrace válečnými konflikty. Na bezpečnostní pozadí integraci měla v tomto směru vliv i dlouhá tradice filosofických pojednání o možnostech překonání války i zkušenosti s realizací praktických mírových projektů. (Kratochvíl, 2008)

V roce 1952 vstoupila na základě Schumanova plánu v platnost smlouva šesti zemí (Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo a Nizozemí) o společné organizaci svého těžkého průmyslu – uhlí a oceli (ESUO). Její bezpečnostní význam spočíval v dohledu nad výrobou válečných zbraní, aby je nikdo nemohl použít k rozpoutání dalšího válečného konfliktu. Na základě úspěchu smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli rozšířily země svou spolupráci na další hospodářské oblasti, v roce 1957 podepisují Římské smlouvy a zakládají Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM). Obě smlouvy vstupují v platnost v roce 1958. V roce 1965 došlo ke sloučení orgánů všech tří Společenství a začalo se užívat jednotné označení Evropská společenství.

Z následného integračního vývoje je vhodné uvést několik významných zlomových událostí. Roku 1986 byl přijat Jednotný evropský akt, čímž byly položeny základy jednotného vnitřního trhu. V roce 1992 byla v Maastrichtu podepsána Smlouva o Evropské unii, která mimo změnu názvu z Evropských společenství na Evropskou unii započala také např. s projektem hospodářské a měnové unie, či zavedla společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. V roce 1993 byl uveden v život projekt jednotného trhu – volného pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu. Rok 1995 je významný tím, že v prvních sedmi zemích (Belgii,

Francii, Lucembursku, Německu, Nizozemí, Portugalsku a Španělsku) vstupuje v platnost Schengenská dohoda, podle níž občané jakékoli státní příslušnosti mohou mezi těmito zeměmi cestovat bez pasových kontrol na hranicích. 1. května 2004 došlo k historicky největšímu rozšíření Evropské unie o 10 nových členských zemí, mezi nimiž byla i Česká republika. V roce 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, která posílila demokracii, efektivnost a transparentnost fungování Evropské unie a uložila jí zabývat se globálními otázkami změny klimatu, bezpečnosti a udržitelného rozvoje. Doposud poslední významnou událostí byl vstup Chorvatska v roce 2013, čímž se navýšil počet členů Evropské unie na současných 28. (Veber, 2009; Baldwin, Wyplosz, 2008)

Přehled o postupném rozšiřování evropské integrace z hlediska počtu zainteresovaných zemí poskytuje tabulka 2.

Tabulka 2 Průběh evropské integrace

rok	zakládající (1952) a přistupující země		celkový počet zemí po rozšíření
	počet	výčet	
1952	6	Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí	6
1973	3	Dánsko, Irsko, Velká Británie	9
1981	1	Řecko	10
1986	2	Portugalsko, Španělsko	12
1995	3	Finsko, Rakousko, Švédsko	15
2004	10	Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko	25
2007	2	Bulharsko, Rumunsko	27
2013	1	Chorvatsko	28

Zdroj: vlastní zpracování.

3.2.2 Vymezení a historie regionální politiky EU

Regionální politika Evropské unie se řadí mezi její komunitární, neboli koordinované politiky. Je tedy charakteristická skutečností, že orgány Evropské unie dbají na její koordinaci a harmonizaci, avšak samotná realizace je úkolem jednotlivých členských států.

Na počátku integračního procesu nebyla problematika socioekonomických rozdílů mezi jednotlivými regiony příliš aktuální. Pozornost se jí začala věnovat postupně s prohlubováním hospodářské integrace, kvůli hospodářským krizím a rovněž v návaznosti na rozšiřování Evropských společenství. Významným mezníkem je rok 1988, kdy byla regionální politika integrována s částí sociální a zemědělské politiky do tzv. strukturální politiky, neboli politiky hospodářské a sociální soudržnosti. V současné době představuje se společnou zemědělskou politikou dvě nejvýznamnější politiky EU a její význam je postupně dále posilován.

Blažek (2000) pro vznik a existenci regionální politiky EU vymezuje následujících šest stěžejních důvodů. Regionální politika kompenzuje některé negativní důsledky vyvolané účastí na integračním procesu; kompenzuje rovněž regionální dopady ostatních neregionálních politik EU, zejména společné zemědělské politiky; řeší nesoulad mezi závažnostmi některých regionálních problémů a schopnostmi jednotlivých států tyto problémy řešit samostatně; omezuje možné zneužívání národních regionálních politik k nesystémové a nedovolené podpoře vybraných odvětví ve snaze ochránit je před zahraniční konkurencí; řeší problémy vyplývající z omezení některých národních pravomocí v souvislosti s vytvářením hospodářské a monetární unie; v neposlední řadě slouží k posilování společné identity a je projevem solidarity napříč celou Evropskou unií.

V literárních pramenech se lze setkat s různým členěním vývoje regionální politiky Evropské unie do dílčích období, autor disertace se přiklání k dělení užívanému např. Stejskalem a Kovárníkem (2009) nebo Wokounem a kol. (2011).

První období (1958-1973) je typické individuálním přístupem členských zemí k realizaci regionální politiky na svém území, bez koordinace na nadnárodní úrovni. V počátcích integrace byly řešeny převážně makroekonomické problémy spojené s odstraňováním obchodních bariér. Neexistence společných institucí pro oblast regionální politiky byla ukončena až v roce 1968, kdy došlo ke zřízení Generálního ředitelství pro regionální politiku. V roce 1973 došlo k prvnímu rozšíření o Dánsko, Irsko a Velkou Británii, čímž se zvýraznily rozdíly nejen mezi členskými státy, ale hlavně mezi jejich regiony.

Druhé období (1974-1985) charakterizuje posílení regionální dimenze integračních politik, k němuž došlo jako reakce na strukturální krize, zvolnění celkové hospodářské dynamiky a ztížení podmínek pro zabezpečování sociální a ekonomické soudržnosti. Zásadní vliv na rozvoj regionální politiky mělo přistoupení Velké Británie, kolébky regionální politiky, země s velkými vnitřními regionálními rozdíly. Za počátek skutečné regionální politiky pak lze označit vznik Evropského fondu pro regionální rozvoj v roce 1975. Stal se základní vnitřní institucí Evropských společenství pro správu regionální politiky a nástrojem pro snižování regionálních nerovností.

Třetí období (1986 – 1993) lze považovat za první programové období regionální politiky EU. Jako nový prvek se totiž začalo uplatňovat střednědobé plánování regionálních programů. V souvislosti s přijetím Evropského jednotného aktu (1986), a tudíž počátkem budování jednotného vnitřního trhu, bylo toto období ve srovnání s předcházejícím relativně

velkorysejší. Avšak zcela nejdůležitějším mezníkem bylo rozhodnutí o integraci regionální politiky s částí sociální a zemědělské politiky do strukturální politiky v roce 1988. V návaznosti na to byly ustanoveny strukturální fondy a poprvé vymezeny cíle strukturální politiky. Byly jimi podpora rozvoje a strukturálních změn zaostávajících regionů; přeměna regionů nebo jejich částí, které jsou vážně ohroženy hospodářským úpadkem; boj s dlouhodobou nezaměstnaností a podpora integrace mladých lidí a osob vyřazených z trhu práce do pracovního procesu; podpora adaptace pracovníků na hospodářské změny a změny ve výrobě; podpora rozvoje venkovských regionů.

Ve čtvrtém období (1994-1999) byly ponechány stejné cíle strukturální politiky stanovené v předchozím období. V roce 1995 v souvislosti s rozšířením o Finsko, Rakousko a Švédsko byl zformulován, zejména s ohledem na první a třetí jmenovanou zemi, šestý cíl strukturální politiky v podobě rozvoje a strukturálních změn regionů s extrémně nízkým zalidněním. V návaznosti na přijetí Maastrichtské smlouvy byl zvyšující se význam regionální politiky podpořen vznikem Kohezního fondu (Fondu soudržnosti) a ustanovením Výboru regionů.

Pro páté období (2000-2006) regionální politiky bylo nejvýznamnější velké rozšíření Evropské unie o deset nových členských zemí, ke kterému došlo 1. května 2004. Znamenalo nárůst populace EU o pětinu, přičemž nárůst hrubého domácího produktu činil jen pět procent. Regionální politiku výrazně ovlivňovala Lisabonská strategie, přijatá v roce 2000. Reformovaná strukturální politika byla spojena se snížením počtu strukturálních cílů ze šesti na tři, byly jimi podpora rozvoje zaostávajících regionů; podpora oblastí potýkajících se s restrukturalizací a podpora politiky zaměstnanosti a vzdělávání. Finanční prostředky určené stávajícím a nově přistupujícím členským zemím byly striktně odděleny.

V šestém období (2007-2013) se regionální politika stále zaměřovala zejména na uskutečňování cílů vycházejících z Lisabonské strategie a v ní obsažených hlavních směrů růstu a zaměstnanosti, týkajících se především investic, zaměstnanosti, znalostí a inovací, územní soudržnosti a spolupráce. Naplno se v ní projevilo velké rozšíření Evropské unie z roku 2004. Mezi tři strukturální cíle patřila konvergence, regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost, evropská územní spolupráce. Celková alokace finančních prostředků dosáhla 347 mld. EUR.

3.2.3 Současnost regionální politiky EU

Současné sedmé období (2014-2020) směřuje k naplňování cílů strategie Evropa 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění, jež vytyčuje pět hlavních oblastí zájmu – zaměstnanost; výzkum, vývoj, inovace; klimatické změny; vzdělání

a problematiku chudoby. Došlo k dalšímu snížení počtu strukturálních cílů ze tří na dva, jsou jimi investice pro růst a zaměstnanost a evropská územní spolupráce. Rozvedeny jsou však v jedenácti tematických cílech politiky soudržnosti (posilování výzkumu, technologického vývoje a inovací; zlepšení přístupu k informačním a komunikačním technologiím a zvýšení jejich kvality; posilování konkurenceschopnosti malých a středních podniků; podpora přechodu k nízkouhlíkovému hospodářství ve všech sektorech; podpora přizpůsobení se klimatickým změnám, řízení a prevence rizik; ochrana životního prostředí a podpora efektivního využívání zdrojů; podpora udržitelné dopravy a odstraňování překážek v klíčových síťových infrastrukturách; podpora udržitelné a kvalitní zaměstnanosti a mobility pracovních sil; podpora sociálního začleňování, boj proti chudobě a jakékoli diskriminaci; investice do vzdělávání, odborné přípravy pro získání dovedností a do celoživotního vzdělávání; posilování institucionálních kapacit veřejných orgánů a zúčastněných stran a efektivní práce orgánů veřejné správy).

Naopak došlo k vymezení tří kategorií regionů (oproti předchozím dvěma) z hlediska alokace podpory. Regiony se člení podle parametru jejich ekonomické výkonnosti (méně rozvinuté regiony s HDP < 75 % průměru EU, přechodové regiony s HDP 75 % až 90 % průměru EU, rozvinutější regiony s HDP > 90 % průměru EU). Ve větší míře se plánuje uplatňování územně specifického přístupu a využívání integrovaných nástrojů. Celková alokace finančních prostředků činí téměř 352 mld. EUR. (Evropská komise, Generální ředitelství pro regionální a městskou politiku, 2014)

Současná regionální politika využívá následujících sedmi základních principů. Princip programování znamená, že podpora je realizována na základě zpracovaných programových dokumentů a je poskytována na střednědobé období. Princip partnerství zahrnuje do přípravy, realizace i hodnocení programů nejen vládu, ale i další ekonomické a sociální partnery, lokální a regionální subjekty, zástupce univerzit, neziskového sektoru, orgány ochrany životního prostředí apod. Princip koncentrace spočívá v soustředění prostředků do regionů s největšími problémy a na aktivity, které přinesou největší efekt. Princip adicionality (doplňkovosti) vyjadřuje, že prostředky poskytované Evropskou unií doplňují vlastní prostředky příjemce. Finanční zainteresovanost příjemce má vést k vyšší efektivnosti a zodpovědnosti při využívání poskytnutých prostředků. Princip monitorování a vyhodnocování spočívá v průběžném sledování a vyhodnocování věcné i finanční efektivnosti využívání prostředků. Princip solidarity vyplývá ze základních principů celé integrace, ekonomicky silnější regiony podporují regiony ekonomicky slabší. Princip subsidiarity podporuje plnění jednotlivých cílů na co nejnižší efektivní úrovni rozhodování.

Čtveřici hlavních orgánů Evropské unie tvoří Evropská rada, Evropský parlament, Evropská komise a Rada Evropské unie. Evropská rada má dvojí úlohu, stanovuje obecný politický směr a priority EU a zabývá se složitějšími nebo citlivými otázkami, které se nedají řešit na úrovni mezivládní spolupráce. I když má zásadní vliv na stanovení politického programu EU, nemá pravomoc schvalovat právní předpisy. Na jejích zasedáních se scházejí hlavy členských států a čelní představitelé EU. Evropský parlament je tvořen přímo volenými poslanci občany členských států a plní tři hlavní úlohy, vykonává dohled nad dalšími orgány EU, zejména Evropskou komisí; společně s Radou Evropské unie projednává a schvaluje právní předpisy a projednává a přijímá rozpočet EU. Evropská komise zastupuje a hájí zájmy Evropské unie jako celku, reprezentuje ji na mezinárodní scéně, připravuje návrhy nových právních předpisů, má na starosti provádění politik EU a využívání finančních prostředků. Evropská komise má největší vliv na realizaci regionální politiky, konkrétně její Generální ředitelství pro regionální a městskou politiku. Rada Evropské unie funguje na principu setkávání ministrů členských států, přijímá právní předpisy a koordinuje chod jednotlivých politik. Rada nemá stálé členy, státy vysílají na každé zasedání Rady toho ministra, který odpovídá za politickou oblast, jež je právě projednávána. Mimo výše uvedenou ústřední čtveřici orgánů je ve vazbě na regionální politiku nutné zmínit také existenci Výboru regionů. Jedná se o poradní orgán, který reprezentuje regionální a místní samosprávné celky Evropské unie. Jeho úkolem je tlumočit názory těchto samosprávných celků na právní předpisy již v předlegislativní fázi jejich přípravy, za tímto účelem proto předkládá stanoviska k návrhům Evropské komise. (Evropská unie, 2014)

K financování regionální politiky je v současné době využíváno Evropských strukturálních a investičních fondů (ESIF). Jedná se o dva strukturální fondy – Evropský fond pro regionální rozvoj a Evropský sociální fond, dále o Fond soudržnosti, Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova a Evropský námořní a rybářský fond. Na podporu politiky soudržnosti jsou zaměřeny zejména první tři jmenované fondy.

Evropský fond pro regionální rozvoj se využívá zejména na podporu produktivních investic převážně pro malé a střední podniky, budování infrastruktur pro základní služby občanům a podnikatelům, investice do výzkumu a vývoje, do zajištění vnitřního potenciálu regionů a pro vytváření sítí, spolupráce a výměnu zkušeností. Financuje především investiční (tvrdé) projekty. Evropský sociální fond si klade za cíl podporovat vysokou úroveň zaměstnanosti, mobilitu pracovních sil, přispívat k vyšší úrovni vzdělávání a výcviku, podporovat rovnost pohlaví a rovné příležitosti, bránit diskriminaci, podporovat sociální začleňování a boj s chudobou. Financuje především neinvestiční (měkké) projekty. Fond

soudržnosti je zaměřen na investice do budování infrastruktury v oblasti ochrany životního prostředí a dopravní infrastruktury evropského významu, dále pak také na efektivní využívání energií. (Evropská komise, 2014)

Mimo ESIF existují ještě čtyři tzv. zvláštní nástroje podpory, finanční nástroje zajišťující technickou pomoc (Jaspers a Jasmine), zlepšující přístup malých a středních podniků k mikrofinancování (Jeremie) a podporující rozvoj měst (Jessica). K pomoci regionům zasaženým přírodními katastrofami slouží Fond solidarity Evropské unie. Nástroje předvstupní pomoci pak mohou využít země, které se ucházejí o členství v EU.

3.2.4 Teleologické zamyšlení nad regionální politikou EU

Každá smysluplná politika je podřízena nějakému vytýčenému účelu, proto i koncepce politiky hospodářské a sociální soudržnosti může být posuzována z teleologického hlediska. (Engliš, 1930) Podléhá principu finality (účelovosti) s jeho nazíráním z přítomnosti do budoucnosti, a to přes to, že se převtěljuje do strategií, smluv a norem, které již nemají teleologický, nýbrž normativní charakter. Tvorba a vznik strategií, smluv a norem má však svůj teleologický základ, jsou tvořeny, vznikají a jsou poplatné stanovenému účelu.

V rámci teleologické soustavy chápané jako soustavy prostředků a účelů může být za vrcholový obecný originární účel pojat „dlouhý a kvalitní život obyvatel jednotlivých evropských regionů i EU jako celku“. Je zřejmé, že takovýto účel, stojící na vrcholu, má v hierarchickém systému účelů a prostředků jejich dosažení výjimečnou pozici. Přitom platí, že účely nižší úrovně, tj. derivativní účely, mohou být a jsou zpravidla prostředky k naplnění účelů vyššího řádu. Mezi prostředky, které mají sloužit naplnění účelu, a účely samotnými existuje vztah označovaný za „účelovou linii“, která současně určuje teleologickou kvalitu prostředků. Prostředky mohou zastávat účelovou linii ve směru naplňování účelu, pak mají pozitivní teleologickou kvalitu (jsou užitečné), nebo naopak mohou stát proti směru naplňování účelu, pak dosahují negativní teleologické kvality (jsou škodlivé). To vše platí i ve vztahu cílů politiky EU a aplikovaných nástrojů k jejich dosahování.

Při určování politických cílů a při jejich naplňování je třeba řešit - kromě výše zmíněných vztahů hierarchické posloupnosti - i otázky vzájemných vztahů mezi jednotlivými cíli (účely) a prostředky. Velmi významné je správně posoudit na jedné straně konkurenci účelů, kdy prostředek může sloužit různým účelům, což může znamenat větší míru jeho využívání, na straně druhé je nutné vyhodnotit konkurenci prostředků ve vztahu k alokaci omezených zdrojů.

Z výše uvedeného obecně formulovaného originárního účelu vyplývá, že ústředním prvkem je člověk. Člověk jako spotřebitel se svou snahou o maximalizaci spotřeby v širokém slova smyslu, tj. spotřebou jako prostředkem dosažení originárního účelu, spotřebou jako dějem působícím ve směru tohoto účelu, tedy s její teleologicky chápanou kvalitou ve vztahu k účelové linii. Spojitost spotřeby s produkční funkcí lidského činitele je zcela zřejmá. Jen v omezené míře lze spotřebovávat to, co nebylo vyrobeno. Pakliže je spotřeba chápána jako naplňování chtěného životního standardu, není možné nesouhlasit s myšlenkou nositele Nobelovy ceny za ekonomii z roku 2008, P. Krugmana, že totiž: „*Schopnost státu (resp. regionu, pozn. aut.) zlepšovat životní standard závisí skoro úplně na schopnosti zvyšování výstupu na pracovníka.*“ (Krugman, 1994) Toto tvrzení zjevně platí napříč ekonomicky diverzifikovanými zeměmi světa a lze předpokládat jeho platnost i v rámci regionů EU.

4 VYMEZENÍ CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÝCH OTÁZEK, HYPOTÉZ A METOD ZPRACOVÁNÍ

Autor disertace se ztotožňuje s definicí regionu podle Hudce (2007), která je uvedena v kapitole 2.1 této práce. Region tedy vnímá jako otevřený dynamický a organický systém s velkým počtem prvků různé kvality a hustými vazbami, bohatě strukturovaný s širokou škálou různorodých vlastností. Za základní esenci regionu pak považuje jeho obyvatele, neboť lidské zdroje bývají označovány za hlavní bohatství každé společnosti, bez nichž je nemyslitelné dosahování stanovených cílů, ať už se jedná o cíle ekonomické, sociální, environmentální či jiné. Proto není možné se divit skutečnosti, že regiony si v oblasti lidských zdrojů vzájemně konkurují a snaží se zpravidla o udržení stávajících a přilákání nových obyvatel. Zohledněním koncentrace lidí v prostoru lze již dříve vymezené a popsané čtyři roviny lidského činitele – produkční, spotřební, znalostní a populační, rozšířit o rovinu pátou – prostorovou.

Po celou dobu existence lidstva je možno pozorovat snahu lidí o hledání, rozvíjení a prosazování takových změn, které by jim život v regionu zpříjemnily a zkvalitnily. Přirozená lidská touha mít se lépe nebo alespoň touha mít se dobře, bývá považována za hlavní příčinu a hybatele rozvoje území. Je možné konstatovat, že lidé jsou zdrojem, prostředkem i cílem regionálního rozvoje.

V návaznosti na výše uvedené vnímání problematiky a při snaze postihnout regionální skutečnosti vázané na lidského činitele i skutečnosti jím ovlivňované, je stanoven následující cíl této práce.

Cílem disertační práce je zhodnocení vazeb mezi lidským činitelem, jenž ovlivňuje rozvoj regionu svým chováním či samotnou existencí v pěti vymezených rovinách (produkční, spotřební, znalostní, populační a prostorové), a vybranými parciálními charakteristikami hodnocení rozvoje regionu.

Přitom produkční rovina je reprezentována ukazatelem míry zaměstnanosti, spotřební ukazatelem disponibilního důchodu domácností, znalostní ukazatelem populace s terciárním vzděláním, populační ukazatelem produktivní generace a prostorová ukazatelem hustoty zalidnění.

Zvolenými charakteristikami rozvoje regionu jsou ukazatele hrubého domácího produktu, naděje na dožití, přirozeného pohybu obyvatelstva, mechanického pohybu obyvatelstva

a celkového pohybu obyvatelstva. Hrubý domácí produkt slouží k hodnocení ekonomické výkonnosti regionu; naděje na dožití charakterizuje délku života jeho obyvatel; celkový pohyb obyvatelstva, tvořený přirozeným a mechanickým pohybem, je brán jako výraz atraktivity regionu pro stávající i potenciální budoucí obyvatele.

Ve vazbě na vymezenou problematiku regionální politiky jsou zkoumány regiony Evropské unie. Z klasifikace NUTS je zvolena úroveň regionů NUTS 2, jež ve verzi roku 2010 čítá dohromady 272 regionů všech 28 současných členských zemí Evropské unie, výzkumný vzorek tak zahrnuje více než půl miliardy obyvatel. S ohledem na šíři, dostupnost, relevantnost a srovnatelnost statistických údajů je analyzováno dvanáctileté období ohraničené roky 2000 a 2011.

Se stanoveným cílem disertační práce je taktéž spojeno hledání odpovědí na čtyři položené výzkumné otázky. Jejich zodpovězení je vždy provázáno i s verifikací k nim formulované hypotézy.

Přítomnost kvalifikovaných lidských zdrojů v regionu bývá spojována s očekáváním pozitivního vlivu na ekonomickou výkonnost regionu. Dle provedené rešerše odborné literatury lze tvrdit, že lidský kapitál představuje v současné době již zcela samozřejmou součást výrobních faktorů, jeho užití přináší zvýšenou produktivitu práce v ekonomice, nižší úroveň nezaměstnanosti, vyšší daňové příjmy a vyšší konkurenceschopnost. S ohledem na skutečnost, že čím déle člověk žije, tím déle může těžit ze svého lidského kapitálu, lze rovněž očekávat, že racionálně uvažující člověk se bude nejen vzdělávat, ale zároveň bude věnovat náležitou pozornost péči o své zdraví.

Výzkumná otázka č. 1: Má úroveň lidského kapitálu pozitivní vliv na ekonomickou výkonnost regionu a délku života jeho obyvatel?

Hypotéza H1-a: Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu.

Hypotéza H1-b: Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje délku života obyvatel regionu.

Pro přijetí hypotéz je nutné, aby mezi ukazatelem populace s terciárním vzděláním a ukazatelem hrubého domácího produktu (pro hypotézu H1-a), potažmo ukazatelem naděje

na dožití (pro hypotézu H1-b), existoval po celé zkoumané období pozitivní statisticky významný korelační vztah, hodnocený minimálně na úrovni střední nižší závislosti⁶.

Vzdělání lidí v každé společnosti jsou předpokladem pro další hospodářský rozvoj, snadnější adaptabilitu na měnící se poměry trhu práce, snadnější zvládnání nových a náročnějších technologií a zajištění produkce kvalitních statků všeho druhu. Současná společnost je charakteristická vysokou poptávkou především po vysokoškolském vzdělání, které je i nejvíce sledováno při hodnocení vzdělanostní struktury populace.

Výzkumná otázka č. 2: Má současný akcent kladený na terciární vzdělání opodstatnění ve vztahu k ekonomické výkonnosti regionu?

Hypotéza H2: Zastoupení terciárně vzdělaných obyvatel ve vzdělanostní struktuře regionu je z hlediska jejího vlivu na ekonomickou výkonnost regionu významnější než zastoupení sekundárně vzdělaných obyvatel i než agregované zastoupení sekundárně a terciárně vzdělaných obyvatel.

Pro přijetí hypotézy je nutné, aby korelační vztah ukazatele populace s terciárním vzděláním a ukazatele hrubého domácího produktu byl po celé zkoumané období silnější než vztahy ukazatelů populace se sekundárním vzděláním a populace se sekundárním a terciárním vzděláním a ukazatele hrubého domácího produktu.

Fenoménem současnosti se stává problematika demografického stárnutí, jež se projevuje změnami ve věkové struktuře obyvatelstva, zejména růstem podílu obyvatel v postproduktivním věku (65 a více let) na úkor zbytku populace. Rozsah a tempo stárnutí populace je ovlivňováno vývojem střední délky života, úrovní porodnosti a migrací. Demografické stárnutí má a bude mít dopad na regiony, jejich ekonomiku, infrastrukturu i správu.

Výzkumná otázka č. 3: Jsou demografické indexy užívané k charakteristice věkové struktury populace vhodné i k použití pro hodnocení vazby věkové struktury obyvatelstva a ekonomické výkonnosti regionu?

Hypotéza H3: Alespoň jeden ze čtyř posuzovaných demografických indexů (index stáří, index závislosti předproduktivní generace, index závislosti postproduktivní generace, index ekonomické závislosti) charakterizující věkovou strukturu populace vyjadřuje vazbu věkové struktury obyvatelstva regionu na jeho ekonomickou výkonnost.

⁶ Úrovně hodnocení síly závislosti jsou vymezeny v kapitole 5.3.

Pro přijetí hypotézy je nutné, aby alespoň mezi jedním demografickým indexem a ukazatelem hrubého domácího produktu existoval po celé zkoumané období statisticky významný korelační vztah, hodnocený minimálně na úrovni střední nižší závislosti.

I přes konvergenční snahy podporované regionální politikou Evropské unie jsou její regiony stále značně rozmanité, hodnocení socioekonomické úrovně nevyjímaje. S ohledem na již dříve uvedenou touhu lidí mít se lépe či dobře, vzniká předpoklad, že výše regionálního disponibilního důchodu domácností působí jako faktor atraktivity regionu a ovlivňuje tak demografické chování obyvatel. Celkový populační přírůstek/úbytek je výsledkem přirozeného a mechanického pohybu obyvatel. Pro jeho detailnější hodnocení je možné využít Webbovu typologii územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva, která byla představena v kapitole 1.3.3.

Výzkumná otázka č. 4: Jak ovlivňuje výše disponibilního důchodu domácností dynamiku obyvatelstva regionu?

Hypotéza H4: Mezi demografickou dynamikou obyvatelstva regionů rozříděných dle úrovně disponibilního důchodu domácností pomocí kvartilů do čtyř intervalů existují významné diference.

Pro přijetí hypotézy je nutné, aby při intervalovém hodnocení dynamiky obyvatelstva bylo variační rozpětí alespoň šesti z osmi definovaných typů regionu dle Webbovy typologie vyšší než pět procentních bodů.

Během studia a zpracování teoretických východisek, při provádění statistické analýzy regionálních dat i při utváření hodnotových úsudků je v disertační práci v různé míře a v různých kombinacích, vždy s přihlédnutím k povaze řešeného problému, využíváno zejména základních obecných metod vědecké práce. Mezi ně lze zařadit komparaci, abstrakci, indukci, dedukci, analýzu, syntézu, generalizaci, ale též operace založené na principech identity, inverze a principu relace.

Při analýze regionálních dat jsou rovněž uplatňovány vybrané matematicko-statistické metody. Jednotlivé užívané ukazatele jsou charakterizovány pomocí vybraných měr centrální tendence a měr rozptýlenosti dat. K naplnění stanoveného cíle práce přispívá zejména užití korelační analýzy, ale též aplikace Webbovy typologie územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva.

5 STATISTICKÁ ANALÝZA REGIONÁLNÍCH DAT

Kapitola začíná vymezením používaných statistických ukazatelů a přehledem počtu regionů NUTS 2 v jednotlivých zemích Evropské unie, následuje pohled na popisné charakteristiky jednotlivých ukazatelů a jejich komentář. Stěžejní část představuje hodnocení vazeb mezi ukazateli pomocí Spearmanova korelačního koeficientu, výsledky korelační analýzy jsou prezentovány z různých úhlů pohledu, diskutovány jsou rovněž alternativní způsoby hodnocení vzdělanostní struktury. Dále je prostor věnován problematice demografických indexů a je řešena jejich vypovídací schopnost ve vazbě k ekonomické výkonnosti regionu. S využitím Webbovy typologie územních jednotek je zkoumána demografická dynamika obyvatelstva, nejprve souhrnně, následně v členění dle různé výše regionálních disponibilních důchodů domácností. Stručně je též představena pozice osmi regionů NUTS 2 České republiky v evropském prostředí. Závěr kapitoly je vyplněn předem neplánovanou vlastní modifikací Webbovy typologie pro hodnocení změn ve věkové struktuře obyvatelstva regionů.

5.1 Přehled využitých ukazatelů a počty regionů NUTS 2

Pro účely analýzy regionálních dat je využíváno následujících patnácti statistických ukazatelů, jejich přímým zdrojem nebo zdrojem pro jejich výpočet je veřejná databáze Eurostatu (2014):

- **ukazatel míry zaměstnanosti (M-ZAM)** – procentuální vyjádření podílu zaměstnaných na populaci ve věku 15-64 let;
- **ukazatel disponibilního důchodu domácností (DDD)** – čistý disponibilní důchod domácností ve standardu kupní síly založené na finální spotřebě v přepočtu na obyvatele, vykazovaný v souladu se systémem národních účtů ESA95;
- **ukazatel populace se sekundárním vzděláním (S-VZ)** – procentuální zastoupení osob se sekundárním⁷ vzděláním na populaci ve věku 25-64 let;
- **ukazatel populace s terciárním vzděláním (T-VZ)** – procentuální zastoupení osob s terciárním⁸ vzděláním na populaci ve věku 25-64 let;
- **ukazatel populace se sekundárním a terciárním vzděláním (ST-VZ)** – procentuální zastoupení osob se sekundárním nebo terciárním vzděláním na populaci ve věku 25-64 let;

⁷ Dle klasifikace ISCED 2011 (UNESCO, 2012) se jedná o úrovně 3 a 4 (vyšší sekundární vzdělání a postsekundární neterciární vzdělání).

⁸ Dle klasifikace ISCED 2011 (UNESCO, 2012) se jedná o úrovně 5 až 8 (terciární vzdělání).

- **ukazatel počtu obyvatel (PO)** – počet obyvatel k 1. 1. daného roku⁹;
- **ukazatel předproduktivní generace (PRE-G)** – procentuální vyjádření podílu osob ve věku do 14 let (včetně) na celkové populaci;
- **ukazatel produktivní generace (PRO-G)** – procentuální vyjádření podílu osob ve věku 15-64 let na celkové populaci;
- **ukazatel postproduktivní generace (POS-G)** – procentuální vyjádření podílu osob ve věku 65 a více let na celkové populaci;
- **ukazatel hustoty zalidnění (HZ)** – počet obyvatel na kilometr čtvereční;
- **ukazatel hrubého domácího produktu (HDP)** – hrubý domácí produkt v běžných cenách ve standardu kupní síly v přepočtu na obyvatele, vykazovaný v souladu se systémem národních účtů ESA95;
- **ukazatel naděje na dožití (ND)** – vyjadřuje naději na dožití¹⁰ v okamžiku narození;
- **ukazatel přirozeného pohybu obyvatelstva (PPO)** – vyjadřuje přirozený přírůstek/úbytek populace v přepočtu na 1000 stávajících obyvatel;
- **ukazatel mechanického pohybu obyvatelstva (MPO)** – vyjadřuje mechanický přírůstek/úbytek populace v přepočtu na 1000 stávajících obyvatel;
- **ukazatel celkového pohybu obyvatelstva (CPO)** – vyjadřuje celkový přírůstek/úbytek populace v přepočtu na 1000 stávajících obyvatel.

Podle klasifikace NUTS¹¹ (Eurostat, 2015) se území Evropské unie dělí na 272 regionů NUTS 2, jejich počty ve všech 28 současných členských státech zachycuje tabulka 3.

⁹ V disertační práci je využíván k výpočtu jiných ukazatelů vztahujících se k počtu obyvatel.

¹⁰ Užívá se rovněž označení střední délka života. V disertační práci je brán ukazatel v součtu bez rozlišování mužů a žen, v demografii se standardně vykazuje zvlášť pro muže a ženy, přičemž u žen je naděje na dožití obecně o několik let vyšší než u mužů.

¹¹ Ve verzi NUTS 2010.

Tabulka 3 Počty regionů NUTS 2 v členských zemích EU

Belgie	11	Maďarsko	7
Bulharsko	6	Malta	1
Česká republika	8	Německo	38
Dánsko	5	Nizozemí	12
Estonsko	1	Polsko	16
Finsko	5	Portugalsko	7
Francie	26	Rakousko	9
Chorvatsko	2	Rumunsko	8
Irsko	2	Řecko	13
Itálie	21	Slovensko	4
Kypr	1	Slovinsko	2
Litva	1	Španělsko	19
Lotyšsko	1	Švédsko	8
Lucembursko	1	Velká Británie	37

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2015).

Na nejvíce regionů NUTS 2 je rozděleno území Německa, v pořadí za ním následuje Velká Británie, Francie, Itálie a Španělsko. Naopak celé území země představuje jen jeden region NUTS 2 v šesti případech, jedná se o Estonsko, Kypr, Litvu, Lotyšsko, Lucembursko a Maltu.

5.2 Vybrané statistické charakteristiky ukazatelů

K popisu centrální tendence dat a jejich rozptýlenosti je užito sedmi hodnot, každý z ukazatelů zobrazených v tabulkách 4-17 a 32-35 je charakterizován minimem, dolním kvantilem, mediánem, horním kvantilem, maximem, variačním rozpětím a interkvartilovým rozpětím. V uvedených tabulkách je užíváno následujících znaků:

- n – počet pozorování;
- \min – minimum;
- Q_I – první neboli dolní kvartil;
- Q_{II} – druhý kvartil neboli medián;
- Q_{III} – třetí neboli horní kvartil;
- \max – maximum;
- R_{var} – variační rozpětí;
- Q – interkvartilové rozpětí (vypočtené jako rozdíl horního a dolního kvartilu).

Tabulka 4 poskytuje přehled o hodnotách a vývoji ukazatele míry zaměstnanosti. Její medián od výchozího roku 2000 až do roku 2008 téměř kontinuálně rostl, zlom přišel s hospodářskou krizí a dále následuje jeho pokles. Konečná hodnota je však o téměř

dva procentní body vyšší než hodnota výchozí, což lze hodnotit pozitivně. Značné regionální rozdíly jsou patrné z hodnot variačního i interkvartilového rozpětí, přičemž při celkovém hodnocení zkoumaného období není možné hovořit ani o jejich konvergenci. Minimální hodnoty se pohybují okolo 40% míry zaměstnanosti, maximální okolo 80%.

Tabulka 4 Statistické charakteristiky ukazatele míry zaměstnanosti

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	242	37,8	58,3	63,3	68,7	80,4	42,6	10,5
2001	248	39,7	57,5	63,5	69,1	80,7	41,0	11,6
2002	251	41,3	57,4	63,7	68,9	79,6	38,3	11,5
2003	256	40,1	58,0	63,9	68,5	81,7	41,6	10,5
2004	256	39,5	58,0	63,6	68,4	78,3	38,8	10,4
2005	265	40,9	59,3	64,8	69,4	78,1	37,2	10,2
2006	265	41,7	59,7	65,4	70,4	79,2	37,5	10,8
2007	272	43,7	60,8	66,4	71,5	79,5	35,8	10,7
2008	272	42,5	61,3	66,9	72,0	82,5	40,0	10,7
2009	272	40,8	60,0	65,7	71,1	80,2	39,4	11,2
2010	272	39,9	59,0	65,3	71,3	78,0	38,1	12,3
2011	272	39,4	58,8	65,1	72,1	78,5	39,1	13,3

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Taktéž při pohledu na ukazatel disponibilního důchodu domácností ve standardu kupní síly je zřejmá výrazná regionální variabilita, tentokrát mezi bohatými a chudými regiony. S hospodářskou krizí je rovněž spojen pokles jinak rostoucích hodnot, avšak oproti míře zaměstnanosti tyto hodnoty dále neklesají, naopak se rychle navracejí k pozvolnému růstu. Všechny popisné charakteristiky tohoto ukazatele jsou zachyceny v následující tabulce 5.

Tabulka 5 Statistické charakteristiky ukazatele disponibilního důchodu domácností

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	254	1 900	9 100	12 450	14 325	20 400	18 500	5 225
2001	250	2 300	9 800	13 250	14 825	21 300	19 000	5 025
2002	250	2 400	10 075	13 600	15 300	20 700	18 300	5 225
2003	250	2 200	10 425	13 750	15 425	21 400	19 200	5 000
2004	250	2 900	10 575	14 200	15 925	22 600	19 700	5 350
2005	250	2 900	11 200	14 550	16 600	23 500	20 600	5 400
2006	264	3 200	11 775	14 850	16 975	25 200	22 000	5 200
2007	267	3 700	12 300	15 100	17 400	25 900	22 200	5 100
2008	268	3 800	12 300	15 300	17 400	25 500	21 700	5 100
2009	268	4 100	12 200	14 800	16 975	24 900	20 800	4 775
2010	264	4 400	12 225	14 900	17 400	23 600	19 200	5 175
2011	264	4 300	11 925	15 200	17 700	23 800	19 500	5 775

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V tabulkách 6, 7, 8 jsou zobrazeny charakteristiky vzdělanostní struktury obyvatelstva regionů, první dva ukazatele hodnotí zvlášť podíl sekundárního vzdělání a zvlášť podíl terciárního vzdělání, třetí ukazatel je agreguje do jednoho celku.

Tabulka 6 Statistické charakteristiky ukazatele populace se sekundárním vzděláním

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	240	7,3	34,2	41,8	57,7	77,8	70,5	23,6
2001	242	8,2	33,5	42,5	59,5	77,8	69,6	26,0
2002	246	8,8	34,3	42,9	61,1	78,7	69,9	26,9
2003	252	6,9	36,1	44,5	60,6	79,8	72,9	24,5
2004	251	9,5	36,9	44,2	60,4	80,3	70,8	23,5
2005	259	10,3	37,8	45,5	60,7	79,6	69,3	22,9
2006	259	11,2	38,2	45,5	61,5	79,2	68,0	23,3
2007	266	10,7	38,8	45,7	61,2	79,6	68,9	22,4
2008	266	10,8	39,4	45,5	61,0	79,5	68,7	21,6
2009	268	11,4	39,4	45,0	60,9	79,4	68,0	21,5
2010	268	11,8	39,1	45,0	60,5	78,5	66,7	21,4
2011	268	10,5	38,4	45,1	59,8	77,9	67,4	21,5

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Variační rozpětí v tabulce 6 ukazuje na extrémní rozdíly v podílu zastoupení osob se sekundárním vzděláním na celkovém počtu obyvatel regionu, pohybuje se okolo 70 procentních bodů. Prostředních 50 % regionů se však z pohledu interkvartilového rozpětí ve sledovaném období postupně sblíží. Nejvyšší hodnoty patří výhradně českým a slovenským regionům NUTS 2, s výjimkou regionů jejich hlavních měst. Ve většině regionů dochází během sledovaných dvanácti let k nárůstu zastoupení osob se sekundárním vzděláním ve společnosti, avšak v přibližně jedné pětině regionů se díky expanzi terciárního vzdělávání podíl osob se sekundární vzděláním snižuje.

Důraz kladený na oblast evropského terciárního vzdělávání se v počátečních letech nového tisíciletí pozitivně projevuje v rostoucím zastoupení počtu osob s terciárním vzděláním na celkové populaci evropských regionů. Medián hodnot v tabulce 7 vykazuje trvalý růst, za analyzované období se v souhrnu zvýšil o více než 7 procentních bodů a v roce 2011 tak přesáhl hranici 26 %. V regionech s nejvyššími hodnotami představují terciárně vzdělané osoby v posledních letech dokonce už více než polovinu celkového obyvatelstva. Smutnou skutečností je, že minimální hodnota v roce 2011 (9,9 %) přísluší českému regionu NUTS 2 Severozápad. S výjimkou tří regionů podíl terciárně vzdělaných osob ve společnosti vzrostl během analyzovaných dvanácti let ve všech sledovaných regionech, v některých z nich dosahovaly nárůsty až 18 procentních bodů.

Tabulka 7 Statistické charakteristiky ukazatele populace s terciárním vzděláním

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	240	3,7	11,5	18,8	24,3	48,9	45,2	12,8
2001	242	4,5	11,9	19,4	24,3	48,8	44,3	12,4
2002	246	5,0	12,4	19,4	25,2	49,0	44,0	12,8
2003	252	6,1	13,4	20,6	25,6	43,0	36,9	12,2
2004	251	6,5	15,5	21,4	26,6	43,8	37,3	11,1
2005	259	7,5	15,4	21,9	27,3	45,5	38,0	11,9
2006	259	8,0	15,9	22,7	28,1	45,8	37,8	12,2
2007	266	7,3	16,4	22,8	29,0	47,6	40,3	12,6
2008	266	6,8	17,3	24,0	29,3	48,3	41,5	12,1
2009	268	8,3	17,5	25,3	30,4	51,5	43,2	12,9
2010	268	9,0	18,2	25,5	31,5	53,1	44,1	13,3
2011	268	9,9	18,9	26,1	32,2	59,7	49,8	13,3

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Hodnocení agregovaného ukazatele podílu osob se sekundárním a terciárním vzděláním na celkové populaci regionu, je možno začít pozitivním konstatováním, že ve všech regionech došlo za sledované období k nárůstu vzdělanosti. Medián hodnot v tabulce 8 po celou dobu rostl, z počáteční hodnoty 65,5 % v roce 2000 se zvýšil o více než 10 procentních bodů na konečnou hodnotu 75,7 % v roce 2011. Při pohledu na hodnoty variačního i interkvartilového rozpětí je vidět postupné snižování meziregionálních rozdílů. To potvrzují i hodnoty dolního kvartilu, které rostou rychleji než medián, a ukazují, že ve třech čtvrtinách regionů je podíl populace se sekundárním a terciárním vzděláním již více než 65 %. Hodnoty maxim vypovídají o skutečnosti, že v nejméně vzdělaných regionech představují sekundárně a terciárně vzdělaní obyvatelé více než 95 % celkové populace.

Tabulka 8 Statistické charakteristiky ukazatele populace se sekundárním a terciárním vzděláním

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	240	12,8	52,4	65,5	76,7	93,6	80,8	24,3
2001	242	14,4	53,3	66,1	78,6	94,4	80,0	25,3
2002	246	14,1	55,4	67,7	79,8	95,6	81,5	24,5
2003	252	15,2	58,9	68,8	80,6	95,1	79,9	21,7
2004	251	17,0	60,2	70,1	81,2	95,1	78,1	21,0
2005	259	18,6	61,0	71,4	81,7	96,4	77,8	20,7
2006	259	19,4	61,9	72,8	81,6	96,2	76,8	19,7
2007	266	18,7	63,8	73,3	82,0	96,6	77,9	18,3
2008	266	18,0	65,1	73,6	83,2	97,0	79,0	18,1
2009	268	20,5	65,4	74,5	83,4	96,0	75,5	17,9
2010	268	21,7	66,5	75,3	84,2	96,7	75,0	17,7
2011	268	21,2	66,9	75,7	84,6	96,7	75,5	17,7

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Tabulky 9, 10 a 11 popisují věkovou strukturu regionů v členění na ekonomické generace předproduktivního, produktivního a postproduktivního věku. Projevuje se v nich jak nízká porodnost, tak prodlužující se délka života obyvatel evropských regionů.

Ukazatel předproduktivní generace (tabulka 9) vyjadřuje zastoupení obyvatel mladších 15 let na celkové populaci. Maximální hodnoty, které v tomto případě poněkud zkreslují celkový obraz, připadají francouzskému zámořskému regionu Guyana. Další nejvyšší hodnoty jen lehce překračují hranici 20 %. Klesající podíl této složky obyvatelstva lze ilustrovat trvalým snižováním mediánu hodnot, podle něj v roce 2000 představovala předproduktivní generace 17,6 % celkové populace, v roce 2011 to bylo už jen 15,4 %, což činí pokles o více než 2 procentní body. Ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát mnoho, je nutné si uvědomit, že populační věkové struktury jsou výsledkem demografického chování za uplynulých 100 let. Za povšimnutí stojí rovněž úzké interkvartilové rozpětí, 50 % prostředních regionů je vtěsnáno do rozmezí tři procentních bodů.

Tabulka 9 Statistické charakteristiky ukazatele předproduktivní generace

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	10,4	16,1	17,6	19,0	35,7	25,3	2,9
2001	259	10,5	15,8	17,4	18,7	35,8	25,3	2,9
2002	263	10,2	15,6	17,1	18,5	35,8	25,6	2,9
2003	263	10,0	15,4	16,9	18,4	35,8	25,7	2,9
2004	263	10,0	15,2	16,7	18,1	35,8	25,8	2,9
2005	263	10,0	15,0	16,4	17,8	35,6	25,6	2,8
2006	265	10,0	14,7	16,1	17,6	35,8	25,8	2,9
2007	270	10,0	14,5	15,9	17,4	35,3	25,3	2,9
2008	270	10,1	14,3	15,7	17,3	35,2	25,1	3,1
2009	270	10,4	14,2	15,6	17,3	35,3	24,9	3,1
2010	270	10,5	14,1	15,5	17,1	35,1	24,5	3,0
2011	272	10,7	14,0	15,4	17,1	34,9	24,2	3,0

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Z mediánu hodnot ukazatele produktivní generace, zahrnující obyvatele regionů ve věku od 15 do 64 let (tabulka 10), je patrné, že zastoupení této nejpočetnější složky populace se prozatím snižuje jen velmi pozvolna, z počáteční hodnoty 66,8 % v roce 2000 na 66,2 % v roce 2011. S ohledem na nízkou úroveň porodnosti je však možné očekávat, že v budoucnu bude tento pokles dramatičtější. Relativně nízká regionální variabilita je patrná z obou hodnot rozpětí, variačního i interkvartilového.

Tabulka 10 Statistické charakteristiky ukazatele produktivní generace

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	59,2	65,0	66,8	68,3	72,1	12,9	3,3
2001	259	58,9	65,0	66,8	68,4	72,4	13,5	3,4
2002	263	58,6	65,1	66,7	68,4	72,9	14,3	3,3
2003	263	58,4	65,0	66,7	68,4	73,4	15,0	3,4
2004	263	58,4	65,1	66,6	68,5	73,8	15,4	3,4
2005	263	58,3	65,1	66,5	68,4	74,1	15,8	3,4
2006	265	60,4	65,2	66,4	68,5	74,2	13,8	3,3
2007	270	60,9	65,2	66,3	68,5	74,1	13,2	3,4
2008	270	61,0	65,3	66,3	68,4	74,0	13,0	3,1
2009	270	60,8	65,1	66,3	68,4	73,8	12,9	3,3
2010	270	60,9	65,0	66,3	68,3	73,7	12,8	3,3
2011	272	60,9	64,8	66,2	68,2	73,8	12,9	3,4

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Pokles zastoupení předproduktivní i produktivní generace logicky ústí ve zvyšování podílu postproduktivního obyvatelstva regionů, což dokumentuje tabulka 11. Francouzská Guyana svými nízkými hodnotami, korespondujícími s dříve zmíněným vysokým zastoupením předproduktivní generace, opět poněkud zkresluje celkový obraz, avšak tentokrát ne tak výrazně, neboť v pořadí druhá nejnižší hodnota připadající na region vnitřního Londýna překračuje jen lehce hranici 8,5 %. Medián hodnot se po celé analyzované období permanentně zvyšuje, z počáteční hodnoty 15,9 % až na konečných 17,7 %. Nejrychleji stárnoucí regiony však dosáhly během těchto dvanácti let zvýšení podílu postproduktivní generace i o více než 7,5 procentních bodů.

Tabulka 11 Statistické charakteristiky ukazatele postproduktivní generace

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	3,8	13,9	15,9	17,5	25,0	21,1	3,6
2001	259	3,9	14,1	16,1	17,9	25,3	21,5	3,9
2002	263	3,9	14,2	16,2	18,2	25,6	21,8	3,9
2003	263	3,9	14,3	16,4	18,4	25,9	22,0	4,1
2004	263	3,9	14,4	16,5	18,6	26,1	22,2	4,2
2005	263	4,0	14,5	16,7	18,8	26,4	22,5	4,2
2006	265	3,8	14,6	16,8	19,0	26,8	23,0	4,5
2007	270	3,8	14,7	16,9	19,1	27,0	23,3	4,5
2008	270	3,8	14,8	17,0	19,3	27,1	23,3	4,6
2009	270	3,9	15,0	17,2	19,5	27,1	23,2	4,6
2010	270	4,1	15,2	17,6	19,7	27,2	23,1	4,5
2011	272	4,2	15,4	17,7	19,9	27,1	22,9	4,5

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V tabulce 12 jsou uvedeny hodnoty hustoty zalidnění. Hned v úvodu je nutné zmínit, že zobrazované hodnoty v letech 2000, 2001 a 2004 jsou zkráceny nižším počtem pozorování (zastoupených regionů), proto k nim v komentáři nebude přihlíženo. Variační rozpětí dokumentuje extrémní rozdíly mezi na jedné straně velmi řídko osídlenými regiony a na straně druhé regiony s enormní koncentrací obyvatelstva, reprezentované zpravidla regiony hlavních měst či dalších významných evropských metropolí. Hustota zalidnění prostředních 50 % regionů, které vymezuje interkvartilové rozpětí, se pohybuje v rozmezí cca 70 až 300 obyvatel na kilometr čtvereční. Celkový populační růst v regionech Evropské unie, ke kterému ve sledovaných dvanácti letech dochází, se logicky projevuje v růstu ukazatele hustoty zalidnění. Extrémní nárůsty vykazují Londýn a Brusel, kde se hustota zalidnění zvýšila o více než 1000 obyvatel na kilometr čtvereční.

Tabulka 12 Statistické charakteristiky ukazatele hustoty zalidnění

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	224	2,0	73,9	137,5	303,8	8785,7	8783,7	229,9
2001	217	2,1	74,3	138,4	312,3	8936,3	8934,2	238,0
2002	263	2,2	73,2	125,1	293,9	9036,7	9034,5	220,7
2003	263	2,3	73,5	124,1	294,3	9087,0	9084,7	220,8
2004	254	2,3	74,1	133,8	299,4	9152,4	9150,1	225,3
2005	268	2,4	73,8	122,5	295,3	9255,9	9253,5	221,5
2006	268	2,5	73,8	122,2	295,3	9371,4	9368,9	221,5
2007	270	2,6	74,1	125,5	297,2	9499,0	9496,4	223,1
2008	267	2,7	74,6	127,7	301,5	9650,0	9647,3	226,9
2009	270	2,7	74,1	128,5	303,5	9809,8	9807,1	229,4
2010	270	2,8	74,2	129,4	305,4	9972,1	9969,3	231,2
2011	272	2,9	74,4	132,3	303,0	10138,3	10135,4	228,7

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Hodnoty ukazatele hrubého domácího produktu v běžných cenách ve standardu kupní síly v přepočtu na obyvatele jsou obsaženy v tabulce 13. Zvyšování mediánu hodnot je možno pozorovat v letech 2000 až 2007, následuje dvouletý pokles spojený s dopadem hospodářské krize, který v roce 2010 střídá návrat k růstu. Regionální disparity v tomto ukazateli ekonomické výkonnosti jsou extrémní, což dokládá pohled na variační rozpětí. Navíc maximální hodnoty rostou rychleji než hodnoty minimální. O projevech konvergence v tomto ohledu tudíž nemůže být na celoevropské¹² úrovni ani řeč, což potvrzuje i zvyšující se interkvartilové rozpětí. Za pozornost však stojí i skutečnost, že interkvartilové rozpětí dosahuje jen přibližně jedné sedminy až osminy variačního rozpětí. Vzdálenost minima od dolního kvartilu je o poznání kratší než vzdálenost maxima od horního kvartilu, většina regionů si je tedy relativně blízká, celkové rozdíly způsobují zejména vysoce výkonné regiony.

Tabulka 13 Statistické charakteristiky ukazatele hrubého domácího produktu

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	272	3 400	13 850	18 250	22 000	62 700	59 300	8 150
2001	272	3 900	14 625	19 000	22 700	65 100	61 200	8 075
2002	272	4 200	15 225	19 900	23 400	66 100	61 900	8 175
2003	272	4 500	15 625	19 950	23 375	68 300	63 800	7 750
2004	272	4 900	16 275	21 300	24 500	72 900	68 000	8 225
2005	272	5 100	16 600	21 900	25 300	78 000	72 900	8 700
2006	272	5 700	17 700	23 000	26 700	80 100	74 400	9 000
2007	272	6 500	18 425	23 950	28 200	84 600	78 100	9 775
2008	272	7 000	18 525	23 500	28 375	85 900	78 900	9 850
2009	272	6 400	17 600	21 950	26 375	79 200	72 800	8 775
2010	272	6 500	17 500	22 250	27 800	78 800	72 300	10 300
2011	272	7 200	18 100	22 600	28 400	80 400	73 200	10 300

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Jednoznačně pozitivně lze hodnotit prodlužující se délku života obyvatel evropských regionů, kterou v tabulce 14 zachycuje ukazatel naděje na dožití při narození. Hodnota mediánu se mezi roky 2000 a 2011 zvýšila o 2,7 roku, ze 78,3 na 81 let. U obyvatel regionů s nejvyššími hodnotami překročila naděje na dožití v závěru sledovaného období již hranici 84 let, u žen žijících v těchto regionech je to dokonce 87 let. Variační rozpětí pohybující se okolo hodnoty jedenácti let je determinováno zejména rozdíly plynoucími z dichotomického rozdělení Evropy trvající převážnou část druhé poloviny dvacátého století.

¹² Celoevropskou úroveň je myšlena úroveň celé Evropské unie.

Tabulka 14 Statistické charakteristiky ukazatele naděje na dožití

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	199	71,0	76,5	78,3	79,4	81,0	10,0	2,9
2001	198	70,9	77,3	78,8	79,7	81,7	10,8	2,4
2002	254	70,2	77,2	78,6	79,6	81,9	11,7	2,4
2003	254	70,6	77,4	78,7	79,6	81,5	10,9	2,2
2004	261	70,9	77,8	79,2	80,2	82,1	11,2	2,5
2005	264	70,6	77,8	79,4	80,4	82,3	11,7	2,6
2006	264	70,6	78,3	79,8	80,9	82,5	11,9	2,6
2007	269	70,7	78,6	80,0	81,0	82,8	12,1	2,5
2008	269	71,7	78,6	80,1	81,2	82,9	11,2	2,6
2009	268	72,8	78,9	80,4	81,4	83,3	10,5	2,5
2010	269	72,6	79,0	80,7	81,7	84,1	11,5	2,7
2011	270	73,0	79,6	81,0	81,9	84,2	11,2	2,3

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Dynamiku obyvatelstva vystihují ukazatele přirozeného, mechanického a celkového pohybu obyvatelstva. Charakteristiku jejich hodnot v přepočtu na 1000 stávajících obyvatel poskytují tabulky 15, 16 a 17.

Přirozený pohyb obyvatelstva spjatý s procesy rození a vymírání dokumentuje tabulka 15. Medián hodnot se pohybuje kolem nuly, malé změny jsou typické i pro regiony z interkvartilového rozpětí, u nich se roční pohyb obyvatelstva pohybuje od úbytku cca dvou obyvatel po přírůstek cca dvou a půl obyvatel, vztaženo na 1000 osob. Variační rozpětí je zkresleno maximální hodnotou, kterou opět představuje zámožský region Guyana. Celkově mírně převažují regiony s přirozeným přírůstkem (53 %) nad regiony s přirozeným úbytkem (47 %).

Tabulka 15 Statistické charakteristiky ukazatele přirozeného pohybu obyvatelstva

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	259	-9,33	-1,65	0,10	2,28	27,77	37,10	3,93
2001	261	-9,75	-1,89	-0,18	2,15	26,10	35,85	4,04
2002	265	-10,25	-2,08	-0,32	1,72	26,08	36,33	3,80
2003	265	-10,32	-2,19	-0,34	1,61	26,15	36,47	3,79
2004	265	-9,79	-1,60	0,12	2,15	23,76	33,55	3,75
2005	265	-10,99	-1,71	0,13	1,95	26,57	37,56	3,66
2006	265	-10,61	-1,62	0,46	2,35	27,04	37,65	3,97
2007	270	-10,86	-1,46	0,56	2,34	26,74	37,60	3,79
2008	270	-10,03	-1,35	0,65	2,52	25,02	35,05	3,87
2009	270	-9,49	-1,63	0,47	2,51	24,38	33,87	4,14
2010	270	-10,91	-1,50	0,45	2,69	23,18	34,09	4,19
2011	272	-10,76	-2,04	0,11	2,31	23,34	34,10	4,35

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Jeden z fenoménů současnosti, kterým migrace bezesporu je, determinuje ukazatel mechanického pohybu obyvatelstva. Z tabulky 16 jsou zřejmé značné nerovnosti jak mezi jednotlivými regiony, tak mezi jednotlivými roky zkoumaného období. Celkový migrační přírůstek Evropské unie se odráží i v kladných hodnotách mediánu, které kolísají mezi migračním přírůstkem 1,21 až 2,97 osob na 1000 obyvatel regionu. Migračně atraktivní jsou z hlediska sledovaného období jako jednoho celku přibližně tři čtvrtiny regionů, naopak migrační úbytek zaznamenává čtvrtina regionů.

Tabulka 16 Statistické charakteristiky ukazatele mechanického pohybu obyvatelstva

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	259	-27,97	-0,67	1,81	4,79	37,56	65,53	5,46
2001	261	-44,08	-0,68	2,55	5,40	34,76	78,84	6,08
2002	265	-18,36	0,06	2,70	5,82	42,22	60,58	5,76
2003	265	-22,02	0,22	2,97	5,71	30,63	52,65	5,49
2004	265	-9,54	0,07	2,33	5,97	25,80	35,34	5,90
2005	265	-15,23	-0,50	2,82	6,00	28,31	43,54	6,50
2006	265	-8,65	-0,98	2,51	5,78	31,39	40,04	6,75
2007	270	-8,71	-0,07	2,94	6,72	32,82	41,53	6,79
2008	270	-10,20	-0,57	2,02	5,65	21,54	31,74	6,22
2009	270	-15,94	-0,70	1,43	4,17	24,70	40,64	4,86
2010	270	-24,81	-0,71	1,21	3,96	24,52	49,33	4,67
2011	272	-13,64	-0,50	1,58	4,25	32,08	45,72	4,74

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Výsledkem kombinace přirozeného a mechanického pohybu je ukazatel celkového pohybu obyvatelstva, který zachycuje tabulka 17.

Tabulka 17 Statistické charakteristiky ukazatele celkového pohybu obyvatelstva

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	259	-29,50	-1,30	2,58	6,10	40,71	70,21	7,40
2001	261	-51,58	-0,85	2,59	6,54	47,59	99,17	7,39
2002	265	-21,01	-0,45	3,06	5,97	46,16	67,17	6,42
2003	265	-20,07	-0,27	2,95	6,35	45,32	65,39	6,61
2004	265	-19,33	-0,10	2,98	7,09	31,26	50,59	7,19
2005	265	-20,15	-0,41	2,96	7,27	33,91	54,06	7,68
2006	265	-19,26	-0,75	2,74	7,42	35,96	55,22	8,17
2007	270	-19,58	-0,10	3,88	8,50	37,48	57,06	8,59
2008	270	-18,70	-0,98	3,15	7,85	29,77	48,47	8,83
2009	270	-19,57	-1,29	2,14	6,66	36,58	56,15	7,95
2010	270	-28,45	-1,15	1,82	6,46	37,15	65,60	7,61
2011	272	-16,03	-1,18	2,10	6,07	37,10	53,13	7,25

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Celá Evropská unie, chápána v současné podobě 28 států, se za dvanáct let rozrostla o přibližně 20 milionů obyvatel, z toho cca 15,5 milionu tvoří mechanický přírůstek a zbylých cca 4,5 milionu přirozený přírůstek. Různým kombinacím přirozeného, mechanického a celkového přírůstku/úbytku obyvatel se více věnuje kapitola 5.5.

5.3 Korelační analýza

Korelační analýza je v této disertační práci užívána ke zjišťování a hodnocení závislosti mezi dvojicemi proměnných. Před rozhodnutím o výběru konkrétního korelačního koeficientu byla pomocí Shapiro-Wilkova testu prověřována na hladině významnosti $\alpha=0,05$ normalita dat. Ta se neprokázala, tudíž výběr se zúžil na neparametrické testy, které nevyžadují normální rozdělení pravděpodobnosti. Zvolen byl Spearmanův korelační koeficient,¹³ který se dá použít v situacích, kdy nelze předpokládat linearitu očekávaného vztahu nebo normální rozdělení pravděpodobnosti.

Vzorec pro výpočet Spearmanova korelačního koeficientu r_s pro daný výběr (x_i, y_i) lze zapsat následujícím způsobem (1):

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum D_i^2}{n(n^2-1)}; \quad (1)$$

kde n je počet pozorování a D_i jsou rozdíly pořadí R_x a R_y hodnot x_i a y_i vzhledem k ostatním hodnotám seřazeného výběru podle velikosti. (Hendl, 2012: 268)

Koeficient r_s může nabývat hodnot z intervalu $\langle -1, 1 \rangle$, přičemž pokud je $r_s < 0$, jedná se o negativní závislost, naopak při hodnotě $r_s > 0$ jde o pozitivní závislost.

Podle absolutní hodnoty korelačního koeficientu se posuzuje síla (těsnost) závislosti obou proměnných. K diferenciaci síly závislosti se dá použít její členění do určitých pásem. Ta nejsou pevně stanovena, záleží na přístupu jednotlivých autorů a okolnostech prováděného výzkumu. Např. Hendl (2012: 256) uvádí členění na malou (0,1-0,3), střední (0,3-0,7) a velkou (0,7-1) závislost.

Autor disertace toto členění částečně modifikoval a sílu statisticky významné závislosti pro účely této práce hodnotí podle následující tabulky 18.

¹³ Nazývaný též Spearmanovým koeficientem pořadové korelace.

Tabulka 18 Hodnocení síly závislosti

koeficient korelace	interpretace
$ r = 1$	naprostá závislost
$1,00 > r \geq 0,70$	vysoká závislost
$0,70 > r \geq 0,50$	střední vyšší závislost
$0,50 > r \geq 0,30$	střední nižší závislost
$0,30 > r \geq 0,10$	nízká závislost
$0,10 > r \geq 0,00$	slabá (nepoužitelná) závislost
$r = 0$	naprostá nezávislost

Zdroj: vlastní zpracování.

Do provádění korelační analýzy je zařazeno deset ukazatelů, v členění na tzv. vstupní a výstupní ukazatele. Vstupní ukazatele reprezentují pět rovin, ve kterých lidský činitel působí na rozvoj regionu. Produkční rovina je zastoupena ukazatelem míry zaměstnanosti, spotřební rovina ukazatelem disponibilního důchodu domácností, znalostní rovina ukazatelem populace s terciárním vzděláním, populační rovina ukazatelem produktivní generace a prostorová rovina ukazatelem hustoty zalidnění. Výstupní ukazatele se vztahují k vybraným charakteristikám rozvoje regionu, ukazatel hrubého domácího produktu zastupuje ekonomickou výkonnost, ukazatel naděje na dožití je možno považovat za jeden z projevů kvality života, ukazatele přirozeného, mechanického a celkového pohybu popisují dynamiku obyvatelstva jako projev atraktivity regionu pro současné i potenciální obyvatele.

Všechny výpočty jsou prováděny v programu STATISTICA (verze 10) na hladině významnosti $\alpha=0,05$. Šedě podbarvené hodnoty korelačního koeficientu v tabulkách 19-31 a tabulce 36 jsou na definované hladině významnosti hodnotami statisticky nevýznamnými, nepodbarvené hodnoty jsou naopak statisticky významné. Výsledky korelační analýzy jsou záměrně komentované ve dvojí podobě, jak z pohledu vstupních ukazatelů, tak z pohledu výstupních ukazatelů, s cílem postihnout všechny relace daného ukazatele současně.

5.3.1 Výsledky korelační analýzy z pohledu vstupních ukazatelů

Ukazatel míry zaměstnanosti je odrazem produkčního chování lidského činitele v regionu. Jako střední vyšší lze klasifikovat závislost míry zaměstnanosti a hrubého domácího produktu, korelační koeficient tohoto vztahu vyjma let 2007 a 2009 vykazuje i růstovou tendenci. Střední nižší závislost se vyskytuje ve vztahu k naději na dožití, mechanickému a celkovému přírůstku obyvatelstva, avšak jen v některých letech, proto takto nelze hodnotit celý vztah. Jako statisticky nevýznamná se jeví vazba ukazatelů míry zaměstnanosti a přirozeného přírůstku. Všechny hodnoty zobrazuje tabulka 19.

Tabulka 19 Korelační analýza pro ukazatel míry zaměstnanosti

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,53	0,56	0,61	0,64	0,67	0,68	0,68	0,67	0,64	0,63	0,65	0,67	HDP
	0,16	-0,01	0,19	0,30	0,34	0,36	0,35	0,32	0,31	0,30	0,25	0,25	ND
	0,12	0,08	0,12	0,18	0,23	0,21	0,17	0,16	0,10	0,07	0,08	0,08	PPO
	0,25	0,34	0,31	0,29	0,35	0,35	0,30	0,21	0,24	0,25	0,35	0,33	MPO
	0,28	0,33	0,34	0,32	0,37	0,36	0,32	0,21	0,20	0,18	0,27	0,24	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V tabulce 20 jsou zobrazeny hodnoty korelačního koeficientu pro vstupní ukazatel disponibilního důchodu domácností, který je možné považovat za předpoklad spotřebního chování lidského činitele v regionu. Dle výsledků korelační analýzy se jedná o nejsilnější vstupní ukazatel. Jako vysokou lze, dle očekávání, hodnotit jeho vazbu na ekonomickou výkonnost reprezentovanou ukazatelem hrubého domácího produktu. Střední vyšší je síla jeho závislosti s ukazatelem naděje na dožití. Střední nižší sílu závislosti pak vykazují vazby s mechanickým a celkovým (s výjimkou dvou let) přírůstkem obyvatelstva. Jen jeho vztah k přirozenému přírůstku lze hodnotit jako nízký, v některých letech dokonce statisticky nevýznamný.

Tabulka 20 Korelační analýza pro ukazatel disponibilního důchodu domácností

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
DDD	0,80	0,79	0,79	0,78	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,79	0,80	HDP
	0,65	0,54	0,61	0,57	0,61	0,64	0,62	0,65	0,66	0,63	0,59	0,59	ND
	0,18	0,22	0,25	0,19	0,23	0,20	0,21	0,18	0,10	0,10	0,11	0,14	PPO
	0,37	0,49	0,46	0,43	0,45	0,42	0,36	0,31	0,31	0,33	0,41	0,43	MPO
	0,37	0,52	0,52	0,47	0,48	0,43	0,39	0,32	0,27	0,26	0,33	0,34	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Třetím diskutovaným vstupním ukazatelem je podíl terciárně vzdělaných obyvatel na celkové populaci regionu, jakožto výraz znalostní roviny lidského činitele v regionu. Přehled korelačních hodnot jeho vazeb s výstupními ukazateli poskytuje tabulka 21. Jako převážně střední vyšší (v osmi letech, ve zbývajících čtyřech je těsně pod hranicí této úrovně) je možné hodnotit vztah ukazatele populace s terciárním vzděláním a ukazatele hrubého domácího produktu. S výjimkou prvního roku dosahuje střední nižší síly vazba k ukazateli celkového přírůstku obyvatel. Trvale rostoucích hodnot dosahuje koeficient korelace s přirozeným přírůstkem, rozkolísané jsou hodnoty popisující vztah k mechanickému přírůstku a naději na dožití.

Tabulka 21 Korelační analýza pro ukazatel populace s terciárním vzděláním

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
T-VZ	0,49	0,51	0,50	0,51	0,56	0,52	0,52	0,51	0,52	0,51	0,48	0,48	HDP
	0,19	0,05	0,17	0,20	0,24	0,24	0,26	0,25	0,23	0,26	0,22	0,23	ND
	0,12	0,19	0,21	0,25	0,29	0,32	0,36	0,38	0,36	0,41	0,44	0,46	PPO
	0,18	0,32	0,27	0,18	0,25	0,28	0,36	0,27	0,30	0,34	0,41	0,36	MPO
	0,24	0,38	0,39	0,30	0,36	0,39	0,47	0,37	0,39	0,46	0,53	0,49	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Nejvíce statisticky nevýznamných hodnot se nachází u hodnocení vztahů ukazatele produktivní generace, který byl zvolen coby odraz populační roviny lidského činitele v regionu. Jak je patrné z tabulky 22, jediným hodnotitelným vztahem je negativní střední nižší závislost s ukazatelem naděje na dožití, což však vyplývá už z povahy obou ukazatelů.

Tabulka 22 Korelační analýza pro ukazatel produktivní generace

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
PRO-G	-0,01	-0,06	-0,09	-0,12	-0,15	-0,15	-0,15	-0,15	-0,15	-0,16	-0,17	-0,14	HDP
	-0,29	-0,23	-0,34	-0,36	-0,42	-0,46	-0,46	-0,47	-0,45	-0,46	-0,46	-0,48	ND
	-0,05	-0,04	-0,02	-0,02	-0,03	0,01	0,05	0,12	0,17	0,16	0,13	0,08	PPO
	-0,06	-0,21	-0,27	-0,29	-0,29	-0,20	-0,19	-0,12	-0,04	-0,11	-0,17	-0,17	MPO
	-0,11	-0,22	-0,23	-0,25	-0,25	-0,15	-0,13	-0,05	0,04	0,01	-0,03	-0,08	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Prostorovou rovinu lidského činitele v regionu popisuje ukazatel hustoty zalidnění, vypočtené hodnoty Spearmanova korelačního koeficientu pro jeho vazby přináší tabulka 23. Ve všech letech lze jako střední nižší hodnotit sílu jeho vztahu s ukazatelem hrubého domácího produktu, hodnoty tohoto korelačního koeficientu jsou i relativně stabilní. Na hranici střední nižší závislosti je pak ještě vtaž k přirozenému přírůstku. Jako statisticky nevýznamné se jeví vztahy hustoty zalidnění a naděje dožití, potažmo mechanického přírůstku obyvatelstva.

Tabulka 23 Korelační analýza pro ukazatel hustoty zalidnění

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
HZ	0,41	0,45	0,40	0,41	0,44	0,44	0,43	0,42	0,43	0,43	0,43	0,42	HDP
	-0,04	-0,04	-0,04	-0,05	0,03	0,04	0,02	0,08	0,05	0,08	0,08	0,09	ND
	0,27	0,30	0,29	0,30	0,32	0,32	0,31	0,33	0,30	0,31	0,33	0,35	PPO
	0,07	0,13	0,02	-0,04	-0,05	0,02	0,00	0,05	0,12	0,22	0,30	0,23	MPO
	0,20	0,25	0,18	0,15	0,15	0,17	0,14	0,19	0,21	0,30	0,37	0,32	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

5.3.2 Výsledky korelační analýzy z pohledu výstupních ukazatelů

Všechny vypočtené hodnoty již byly zobrazeny v předcházející kapitole, přesto však autor práce považuje za přínosné, okomentovat je alespoň stručně i z pohledu výstupních ukazatelů.

Tabulka 24 zachycuje vztahy všech vstupních ukazatelů k ekonomické výkonnosti měřené ukazatelem hrubého domácího produktu. Vysoká je vazba s disponibilním důchodem domácností, střední vyšší je síla vazeb s mírou zaměstnanosti a populací s terciárním vzděláním, střední nižší s hustotou zalidnění. Jedná se o výstupní ukazatel s nejvíce prokázanými vazbami.

Tabulka 24 Korelační analýza pro ukazatel hrubého domácího produktu

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,53	0,56	0,61	0,64	0,67	0,68	0,68	0,67	0,64	0,63	0,65	0,67	HDP
DDD	0,80	0,79	0,79	0,78	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,77	0,79	0,80	
T-VZ	0,49	0,51	0,50	0,51	0,56	0,52	0,52	0,51	0,52	0,51	0,48	0,48	
PRO-G	-0,01	-0,06	-0,09	-0,12	-0,15	-0,15	-0,15	-0,15	-0,15	-0,16	-0,17	-0,14	
HZ	0,41	0,45	0,40	0,41	0,44	0,44	0,43	0,42	0,43	0,43	0,43	0,42	

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Naděje na dožití vykazuje pozitivní vztah střední vyšší síly s úrovní disponibilního důchodu domácností, naopak negativní a převážně střední nižší síly je vazba s populací v produktivní generaci, vše dokumentuje tabulka 25.

Tabulka 25 Korelační analýza pro ukazatel naděje na dožití

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,16	-0,01	0,19	0,30	0,34	0,36	0,35	0,32	0,31	0,30	0,25	0,25	ND
DDD	0,65	0,54	0,61	0,57	0,61	0,64	0,62	0,65	0,66	0,63	0,59	0,59	
T-VZ	0,19	0,05	0,17	0,20	0,24	0,24	0,26	0,25	0,23	0,26	0,22	0,23	
PRO-G	-0,29	-0,23	-0,34	-0,36	-0,42	-0,46	-0,46	-0,47	-0,45	-0,46	-0,46	-0,48	
HZ	-0,04	-0,04	-0,04	-0,05	0,03	0,04	0,02	0,08	0,05	0,08	0,08	0,09	

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Z tabulky 26 je patrné, že ukazatel přirozeného pohybu obyvatelstva vykazuje téměř po celé sledované období vztah střední nižší síly s prostorovou koncentrací lidského činitele vyjádřenou ukazatelem hustoty zalidnění. Pozoruhodná je trvale rostoucí vazba s ukazatelem populace s terciárním vzděláním. Lze se domnívat, že masivní rozvoj terciárního vzdělávání v některých regionech vedl nejprve k odložení reprodukčního chování, které je pak následně realizováno po ukončení studia. K formulaci podloženějších závěrů by však bylo nutné prozkoumat delší časovou řadu a další souvislosti.

Tabulka 26 Korelační analýza pro ukazatel přirozeného pohybu obyvatelstva

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,12	0,08	0,12	0,18	0,23	0,21	0,17	0,16	0,10	0,07	0,08	0,08	PPO
DDD	0,18	0,22	0,25	0,19	0,23	0,20	0,21	0,18	0,10	0,10	0,11	0,14	
T-VZ	0,12	0,19	0,21	0,25	0,29	0,32	0,36	0,38	0,36	0,41	0,44	0,46	
PRO-G	-0,05	-0,04	-0,02	-0,02	-0,03	0,01	0,05	0,12	0,17	0,16	0,13	0,08	
HZ	0,27	0,30	0,29	0,30	0,32	0,32	0,31	0,33	0,30	0,31	0,33	0,35	

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Střední nižší závislost mezi ukazatelem mechanického pohybu obyvatelstva a úrovní regionálních disponibilních důchodů domácností lze vyčíst z tabulky 27. Rozkolísaná je síla vazeb mechanického pohybu s mírou zaměstnanosti a populací s terciárním vzděláním, během sledovaného období se u nich střídají korelační koeficienty střední nižší a nízké síly závislosti.

Tabulka 27 Korelační analýza pro ukazatel mechanického pohybu obyvatelstva

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,25	0,34	0,31	0,29	0,35	0,35	0,30	0,21	0,24	0,25	0,35	0,33	MPO
DDD	0,37	0,49	0,46	0,43	0,45	0,42	0,36	0,31	0,31	0,33	0,41	0,43	
T-VZ	0,18	0,32	0,27	0,18	0,25	0,28	0,36	0,27	0,30	0,34	0,41	0,36	
PRO-G	-0,06	-0,21	-0,27	-0,29	-0,29	-0,20	-0,19	-0,12	-0,04	-0,11	-0,17	-0,17	
HZ	0,07	0,13	0,02	-0,04	-0,05	0,02	0,00	0,05	0,12	0,22	0,30	0,23	

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Posledním desátým popisovaným ukazatelem je celkový pohyb obyvatelstva a jeho vazby na vstupní ukazatele, všechny vypočtené hodnoty zobrazuje tabulka 28. Převážně střední nižší síly jsou vazby ukazatele celkového pohybu obyvatelstva s úrovní disponibilního důchodu domácností a s podílem terciárně vzdělaných osob v populaci. Nízká síla závislosti pak převládá ve vztazích s mírou zaměstnanosti a hustotou zalidnění.

Tabulka 28 Korelační analýza pro ukazatel celkového pohybu obyvatelstva

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
M-ZAM	0,28	0,33	0,34	0,32	0,37	0,36	0,32	0,21	0,20	0,18	0,27	0,24	CPO
DDD	0,37	0,52	0,52	0,47	0,48	0,43	0,39	0,32	0,27	0,26	0,33	0,34	
T-VZ	0,24	0,38	0,39	0,30	0,36	0,39	0,47	0,37	0,39	0,46	0,53	0,49	
PRO-G	-0,11	-0,22	-0,23	-0,25	-0,25	-0,15	-0,13	-0,05	0,04	0,01	-0,03	-0,08	
HZ	0,20	0,25	0,18	0,15	0,15	0,17	0,14	0,19	0,21	0,30	0,37	0,32	

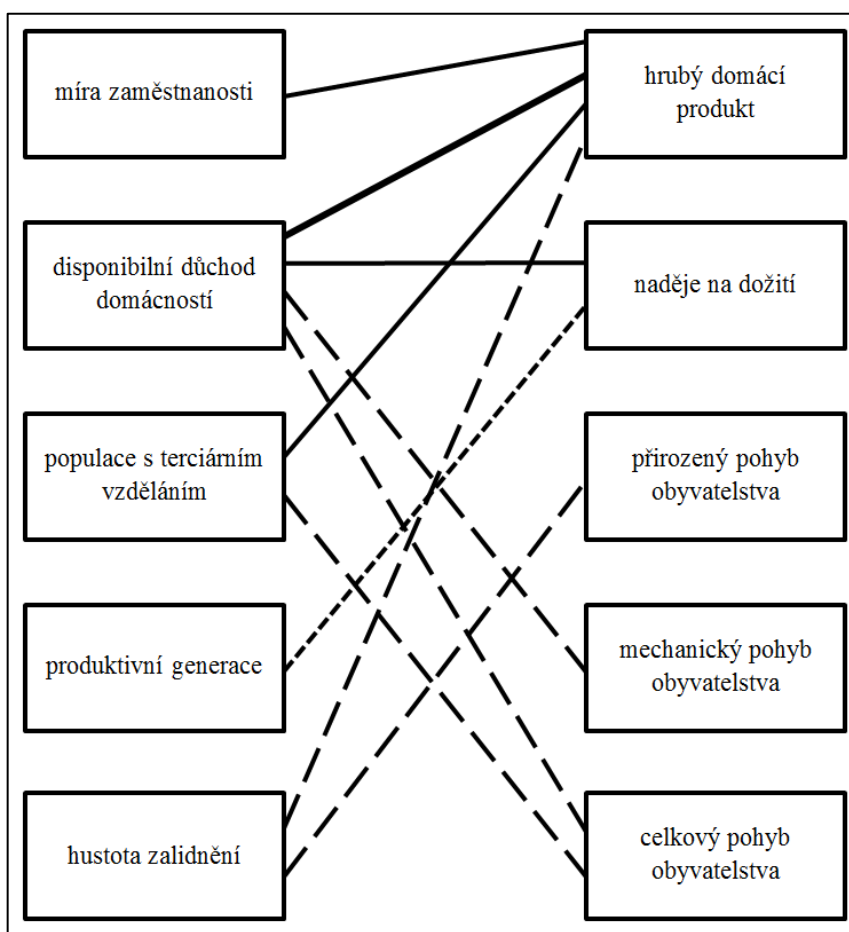
Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

5.3.3 Schématické zobrazení významných vazeb mezi ukazateli

Ilustrativním propojením obou výše představených úhlů pohledu je schématické znázornění významných vazeb, které je zobrazeno na obrázku 3. Zachyceny jsou v něm:

- 1x vysoká síla závislosti (tučná plná čára);
- 3x střední vyšší síla závislosti (plná čára);
- 6x střední nižší síla závislosti (přerušovaná čára, dlouhá pro pozitivní a krátká pro negativní závislost).

Nejvíce závislostí lze pozorovat u ukazatele disponibilního důchodu domácností a ukazatele hrubého domácího produktu, shodně po čtyřech z pěti možných případů.

Obrázek 3 Schématické znázornění významných vazeb mezi posuzovanými ukazateli

Zdroj: vlastní zpracování.

Na tomto místě je možné zodpovědět první výzkumnou otázku, která byla položena v následujícím znění: Má úroveň lidského kapitálu pozitivní vliv na ekonomickou výkonnost regionu a délku života jeho obyvatel? Navázány na ni byly dvě hypotézy.

Hypotéza H1-a: Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu.

Hypotéza H1-b: Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje délku života obyvatel regionu.

Ačkoliv korelační analýza nepracuje s vysvětlujícími a vysvětlovanými proměnnými, je možné se důvodně domnívat, že ve výše popsáných vztazích je vysvětlující proměnnou ukazatel populace s terciárním vzděláním, vysvětlovanými proměnnými pak ukazatele hrubého domácího produktu a naděje na dožití.

Bylo stanoveno, že pro přijetí hypotéz je nutné, aby mezi ukazatelem populace s terciárním vzděláním a ukazatelem hrubého domácího produktu (pro hypotézu H1-a), potažmo ukazatelem naděje na dožití (pro hypotézu H1-b), existoval po celé zkoumané období pozitivní statisticky významný korelační vztah, hodnocený minimálně na úrovni střední nižší závislosti. U hypotézy H1-a byla tato podmínka splněna a hypotéza byla přijata, u hypotézy H1-b podmínka splněna nebyla a hypotéza proto byla zamítnuta.

Úroveň lidského kapitálu pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu, pozitivní vliv na délku života existuje rovněž, avšak ne v hypotézou požadované výši.

5.3.4 Alternativy hodnocení vztahu vzdělanostní struktury populace a HDP

Jako ukazatel znalostní roviny lidského činitele v regionu byl v předcházející analýze posuzován ukazatel populace s terciárním vzděláním. Za prověření však jistě stojí i vztahy ukazatele populace se sekundárním vzděláním a agregovaného ukazatele populace se sekundárním a terciárním vzděláním. Výsledky korelační analýzy vztahené k těmto ukazatelům jsou obsaženy v tabulkách 29 a 30.

Tabulka 29 Korelační analýza pro ukazatel populace se sekundárním vzděláním

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
S-VZ	-0,16	-0,19	-0,21	-0,24	-0,22	-0,24	-0,25	-0,25	-0,25	-0,25	-0,20	-0,16	HDP
	-0,33	-0,27	-0,41	-0,43	-0,44	-0,46	-0,47	-0,44	-0,44	-0,49	-0,50	-0,49	ND
	-0,23	-0,26	-0,30	-0,35	-0,38	-0,38	-0,41	-0,38	-0,38	-0,39	-0,41	-0,44	PPO
	-0,27	-0,29	-0,41	-0,43	-0,44	-0,44	-0,48	-0,52	-0,45	-0,39	-0,27	-0,22	MPO
	-0,33	-0,32	-0,47	-0,53	-0,54	-0,52	-0,55	-0,56	-0,50	-0,47	-0,41	-0,40	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Ukazatel populace se sekundárním vzděláním vykazuje s definovanými výstupními ukazateli výhradně negativní závislosti, viz tabulka 29. Jako převážně střední nižší síly je možné hodnotit závislosti podílu sekundárně vzdělané populace s ukazateli naděje na dožití, přirozeného, mechanického i celkového přírůstku. Závislost nízké síly je sledovatelná ve vazbě k hrubému domácímu produktu.

Tabulka 30 obsahuje vypočtené hodnoty Spearmanova korelačního koeficientu pro agregovaný ukazatel sekundárního a terciárního vzdělání. Jeho vazby jsou opět až na výjimky, které však nejsou statisticky významné, pouze negativní závislosti. Převážně střední nižší negativní závislost lze pozorovat ve vztahu k naději na dožití, mechanickému a celkovému přírůstku, u přirozeného přírůstku se jedná o nízkou sílu závislosti. Vztah k ukazateli hrubého domácího produktu vychází jako statisticky nevýznamný.

Tabulka 30 Korelační analýza pro ukazatel populace se sekundárním a terciárním vzděláním

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
ST-VZ	0,01	0,00	-0,02	-0,01	0,02	0,00	-0,02	-0,01	0,00	0,00	0,05	0,10	HDP
	-0,38	-0,28	-0,36	-0,35	-0,35	-0,36	-0,40	-0,38	-0,38	-0,40	-0,44	-0,42	ND
	-0,20	-0,22	-0,25	-0,26	-0,27	-0,24	-0,26	-0,22	-0,22	-0,19	-0,17	-0,19	PPO
	-0,24	-0,19	-0,34	-0,36	-0,35	-0,35	-0,35	-0,40	-0,33	-0,22	-0,07	0,00	MPO
	-0,28	-0,21	-0,36	-0,42	-0,42	-0,36	-0,37	-0,40	-0,34	-0,24	-0,13	-0,11	CPO

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Nyní je možné zodpovědět druhou výzkumnou otázku, zdali má současný akcent kladený na terciární vzdělání opodstatnění ve vztahu k ekonomické výkonnosti regionu. Váže se k ní následující hypotéza.

Hypotéza H2: Zastoupení terciárně vzdělaných obyvatel ve vzdělanostní struktuře regionu je z hlediska jejího vlivu na ekonomickou výkonnost regionu významnější než zastoupení sekundárně vzdělaných obyvatel i než agregované zastoupení sekundárně a terciárně vzdělaných obyvatel.

Tabulka 31 jednoznačně dokumentuje přijetí této hypotézy.

Tabulka 31 Korelační analýza vzdělanostní struktury populace a hrubého domácího produktu

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
S-VZ	-0,16	-0,19	-0,21	-0,24	-0,22	-0,24	-0,25	-0,25	-0,25	-0,25	-0,20	-0,16	HDP
T-VZ	0,49	0,51	0,50	0,51	0,56	0,52	0,52	0,51	0,52	0,51	0,48	0,48	
ST-VZ	0,01	0,00	-0,02	-0,01	0,02	0,00	-0,02	-0,01	0,00	0,00	0,05	0,10	

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Ukazatel populace se sekundárním vzděláním vykazuje k hrubému domácímu produktu negativní závislost, vypočtené hodnoty pro vztah agregovaného ukazatele populace se sekundárním a terciárním vzděláním a ukazatele hrubého domácího produktu jsou statisticky nevýznamné. Současný akcent kladený na terciární vzdělání se tudíž z pohledu ekonomické výkonnosti regionu jeví jako zcela opodstatněný.

5.4 Demografické indexy a jejich využitelnost pro hodnocení vztahu mezi věkovou strukturou populace a HDP

K hodnocení věkové struktury obyvatelstva se standardně využívají následující čtyři indexy, jedná se o index stáří, dva indexy závislosti (zvláště pro předproduktivní a produktivní generaci) a index ekonomické závislosti. Záměrem této kapitoly je jejich charakteristika a prozkoumání jejich vztahů s ekonomickou výkonností regionu měřenou ukazatelem hrubého domácího produktu.

Jednotlivé indexy se počítají podle následujících vzorců (2), (3), (4) a (5).

$$\text{index stáří} = \frac{\text{postproduktivní generace}}{\text{předproduktivní generace}} \times 100 \quad (2)$$

$$\text{index závislosti předproduktivní generace} = \frac{\text{předproduktivní generace}}{\text{produktivní generace}} \times 100 \quad (3)$$

$$\text{index závislosti postproduktivní generace} = \frac{\text{postproduktivní generace}}{\text{produktivní generace}} \times 100 \quad (4)$$

$$\text{index ekonomické závislosti} = \frac{\text{předproduktivní} + \text{postproduktivní generace}}{\text{produktivní generace}} \times 100 \quad (5)$$

Index stáří vyjadřuje počet osob postproduktivní generace připadajících na 100 osob předproduktivní generace. U dalších indexů je to obdobné, index závislosti předproduktivní generace vyjadřuje počet těchto osob připadajících na 100 osob produktivní generace, u indexu závislosti postproduktivní generace jde o počet osob postproduktivní generace připadajících na 100 osob produktivní generace. Index ekonomické závislosti je agregací předchozích dvou indexů a vyjadřuje počet osob předproduktivní a postproduktivní generace připadajících na 100 osob produktivní generace. Základní charakteristiky vypočtených indexů pro zkoumané regiony Evropské unie v letech 2000 až 2011 jsou zachyceny v tabulkách 32, 33, 34 a 35.

Index stáří je zobrazen v tabulce 32. Stárnutí populace je možné podložit pohledem na vývoj hodnot mediánu, který z počáteční hodnoty 91,3 osob postproduktivní generace připadajících na 100 osob předproduktivní generace vzrostl na hodnotu 112,2. Překonání hodnoty 100 u tohoto indexu znamená, že v populaci převažuje postproduktivní generace nad předproduktivní generací. Maxima dosahují hodnot až 240 osob postproduktivní generace připadajících na 100 osob generace předproduktivní, jedná se o některé italské a německé regiony. Minimální hodnoty náležejí specifickému regionu francouzské Guyany. Hodnoty

indexu stáří se během dvanácti let zvýšily ve většině regionů, výjimku tvoří jen asi dvacítk regionů, ve které převažují regiony španělské, u které byl vývoj opačný.

Tabulka 32 Statistické charakteristiky indexu stáří

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	10,8	74,8	91,3	107,6	239,7	229,0	32,8
2001	259	10,8	75,7	93,2	111,0	240,9	230,1	35,4
2002	263	10,8	77,4	95,2	113,9	241,8	231,0	36,5
2003	263	10,9	80,5	97,7	117,0	241,7	230,8	36,5
2004	263	10,9	81,6	100,7	120,6	242,1	231,2	39,1
2005	263	11,2	84,9	102,6	122,3	241,2	230,0	37,4
2006	265	10,6	87,8	104,6	125,0	241,6	231,0	37,3
2007	270	10,7	88,7	105,9	127,3	241,1	230,4	38,5
2008	270	10,8	90,0	107,4	130,1	240,7	229,9	40,1
2009	270	11,1	91,1	109,1	132,5	238,0	226,9	41,4
2010	270	11,6	92,9	111,2	135,3	236,8	225,3	42,4
2011	272	12,1	94,1	112,2	137,4	236,1	224,0	43,2

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

S poklesem osob předproduktivního věku přímo souvisí i snižování ukazatele jejich závislosti na produktivní generaci, jak ukazuje tabulka 33. Hodnoty mediánu vykazují trvalý pokles, v roce 2011 tak na 100 osob produktivní generace připadalo 22,9 obyvatel předproduktivního věku.

Tabulka 33 Statistické charakteristiky indexu závislosti 1 (předproduktivní generace)

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	15,9	23,7	26,4	28,9	59,1	43,2	5,2
2001	259	15,4	23,4	26,0	28,5	59,2	43,8	5,2
2002	263	15,0	23,0	25,7	28,2	59,4	44,4	5,1
2003	263	14,8	22,8	25,3	27,8	59,4	44,6	5,0
2004	263	14,7	22,4	24,8	27,5	59,5	44,7	5,0
2005	263	14,7	21,9	24,5	27,2	58,9	44,3	5,2
2006	265	14,7	21,6	24,1	26,8	59,3	44,6	5,1
2007	270	14,8	21,5	23,8	26,5	57,9	43,1	5,0
2008	270	15,0	21,2	23,5	26,2	57,7	42,7	5,0
2009	270	15,3	21,0	23,2	26,1	58,0	42,7	5,1
2010	270	15,6	20,9	23,1	26,1	57,6	42,0	5,2
2011	272	15,9	20,9	22,9	26,1	57,3	41,4	5,2

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Se stárnutím populace naopak logicky rostou hodnoty indexu závislosti postproduktivní generace, což je možné vidět v tabulce 34. V tomto případě medián naopak roste, z výchozí hodnoty 23,8 se během dvanáctiletého analyzovaného období zvýšil na hodnotu 27 osob postproduktivního věku připadajících na 100 osob produktivní generace.

Tabulka 34 Statistické charakteristiky indexu závislosti 2 (postproduktivní generace)

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	6,4	20,5	23,8	26,6	38,6	32,3	6,1
2001	259	6,4	20,7	24,2	27,2	39,4	33,0	6,6
2002	263	6,4	20,8	24,5	27,5	40,2	33,8	6,7
2003	263	6,5	20,9	24,7	27,8	41,0	34,5	6,9
2004	263	6,5	21,0	25,0	28,2	41,4	34,9	7,1
2005	263	6,6	21,2	25,3	28,5	42,2	35,6	7,3
2006	265	6,3	21,4	25,6	29,0	43,1	36,8	7,5
2007	270	6,2	21,6	25,5	29,4	43,8	37,6	7,8
2008	270	6,3	21,7	25,8	29,6	44,1	37,8	7,9
2009	270	6,4	22,0	26,2	29,8	44,2	37,7	7,8
2010	270	6,7	22,4	26,7	30,0	44,3	37,7	7,6
2011	272	7,0	23,0	27,0	30,2	44,2	37,2	7,2

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Výsledkem změn v zastoupení předproduktivní a postproduktivní generace jsou v součtu hodnoty indexu ekonomické závislosti uvedené v tabulce 35. Taktéž medián tohoto ukazatele se postupně zvyšuje, na 100 obyvatel produktivní generace tak připadá už více než 50 osob předproduktivní a postproduktivní generace.

Tabulka 35 Statistické charakteristiky indexu ekonomické závislosti

	n	min	Q _I	Q _{II}	Q _{III}	max	R _{var}	Q
2000	257	38,7	46,3	49,8	53,8	65,4	26,7	7,5
2001	259	38,1	46,2	49,8	53,8	65,6	27,5	7,6
2002	263	37,1	46,2	49,9	53,6	65,8	28,7	7,4
2003	263	36,2	46,1	49,9	53,8	65,8	29,7	7,7
2004	263	35,5	46,0	50,1	53,6	66,0	30,5	7,6
2005	263	35,0	46,1	50,4	53,7	65,5	30,5	7,5
2006	265	34,8	46,0	50,6	53,4	65,6	30,8	7,4
2007	270	34,9	45,9	50,8	53,4	64,1	29,3	7,5
2008	270	35,1	46,2	50,8	53,2	63,9	28,8	7,0
2009	270	35,6	46,2	50,9	53,6	64,5	28,9	7,3
2010	270	35,7	46,4	50,9	53,9	64,3	28,5	7,5
2011	272	35,4	46,7	51,0	54,3	64,2	28,8	7,6

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

K zodpovězení třetí výzkumné otázky, řešící vhodnost použití vybraných demografických indexů věkové struktury k hodnocení vazby věkové struktury obyvatelstva a ekonomické výkonnosti regionu, je zapotřebí provést korelační analýzu mezi hodnotami výše popsaných demografických indexů a hodnotami ukazatele hrubého domácího produktu. Poté bude i možné rozhodnout o přijetí či zamítnutí stanovené hypotézy.

Hypotéza H3: Alespoň jeden ze čtyř posuzovaných demografických indexů (index stáří, index závislosti předproduktivní generace, index závislosti postproduktivní generace, index

ekonomické závislosti) charakterizující věkovou strukturu populace vyjadřuje vazbu věkové struktury obyvatelstva regionu na jeho ekonomickou výkonnost.

Výsledky korelační analýzy demografických ukazatelů a hrubého domácího produktu jsou zobrazeny v tabulce 36. Jediná po celé období statisticky významná vazba je mezi ukazatelem hrubého domácího produktu a indexem závislosti postproduktivní generace, dosahuje však jen nízké síly závislosti. U ostatních vztahů se často objevují statisticky nevýznamné hodnoty.

Tabulka 36 Korelační analýza demografických indexů a HDP

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
IS	0,24	0,22	0,18	0,15	0,11	0,09	0,07	0,06	0,07	0,06	0,09	0,11	HDP
IZ1	-0,16	-0,12	-0,05	0,00	0,06	0,09	0,12	0,12	0,11	0,13	0,10	0,07	
IZ2	0,22	0,23	0,20	0,20	0,18	0,17	0,16	0,14	0,15	0,15	0,18	0,17	
IEZ	0,02	0,06	0,09	0,12	0,15	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	0,17	0,14	

Legenda: IS – index stáří, IZ1 – index závislosti předproduktivní generace, IZ2 – index závislosti postproduktivní generace, IEZ – index ekonomické závislosti.

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Nebyla tak splněna podmínka pro přijetí hypotézy, aby alespoň mezi jedním demografickým indexem a ukazatelem hrubého domácího produktu existoval po celé zkoumané období statisticky významný korelační vztah, hodnocený minimálně na úrovni střední nižší závislosti.

Provedená korelační analýza ukázala, že demografické indexy užívané k charakteristice věkové struktury populace nejsou pro hodnocení vazby věkové struktury obyvatelstva a ekonomické výkonnosti regionu vhodné.

5.5 Hodnocení pohybu obyvatelstva pomocí Webbovy typologie

Tato kapitola se věnuje aplikaci Webbovy typologie územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva¹⁴ na regiony Evropské unie. Nejprve je provedena obecně, následně ve vazbě na úroveň disponibilního důchodu domácností.

Různými kombinacemi přirozeného a mechanického přírůstku/úbytku obyvatelstva je možné dospět k následujícím osmi populačním typům regionu:

- **A** – přirozený přírůstek převyšuje mechanický úbytek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- **B** – přirozený přírůstek převyšuje mechanický přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;

¹⁴ Viz kapitola 1.3.3.

- **C** – mechanický přírůstek převyšuje přirozený přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- **D** – mechanický přírůstek převyšuje přirozený úbytek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- **E** – přirozený úbytek převyšuje mechanický přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- **F** – přirozený úbytek převyšuje mechanický úbytek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- **G** – mechanický úbytek převyšuje přirozený úbytek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- **H** – mechanický úbytek převyšuje přirozený přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek.

Členění evropských regionů dle Webbovy klasifikace v jednotlivých letech zkoumaného období zachycuje tabulka 37. Ke snazšímu určení převládajících populačních typů regionu je doplněna i o celkové součty a jejich procentuální vyjádření.

Tabulka 37 Počty regionů podle Webbovy typologie v jednotlivých letech 2000 - 2011

n		A	B	C	D	E	F	G	H
		PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
		CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
2000	259	18	28	72	54	26	19	25	17
2001	263	19	23	70	71	21	17	31	11
2002	265	14	27	63	82	29	19	19	12
2003	265	17	26	66	85	26	22	14	9
2004	265	24	26	81	67	27	17	17	6
2005	265	19	24	82	66	16	31	17	10
2006	265	15	29	87	53	19	20	24	18
2007	270	13	34	91	61	15	26	17	13
2008	270	25	33	94	39	20	27	25	7
2009	270	25	42	78	36	25	29	26	9
2010	270	27	39	76	38	25	33	17	15
2011	272	20	39	74	42	33	33	19	12
Σ		236	370	934	694	282	293	251	139
%		7,4	11,6	29,2	21,7	8,8	9,2	7,8	4,3

Legenda¹⁵: n – počet pozorování, PP – přirozený přírůstek, PU – přirozený úbytek, MP – mechanický přírůstek, MU – mechanický úbytek, CP – celkový přírůstek, CU – celkový úbytek.

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V devíti letech sledovaného období je možné výsledek populačního chování obyvatel klasifikovat nejčastěji jako populační typ regionu C, což představuje kombinaci přirozeného

¹⁵ Tato legenda je platná i pro tabulky 38-44.

a mechanického přírůstku, přičemž ten mechanický je vyšší. V letech 2001 až 2003 převládal populační typ D charakterizovaný mechanickým přírůstkem převyšujícím přirozený úbytek. Z hodnocení výskytu jednotlivých populačních typů regionu za celé období je možné konstatovat, že populační chování obyvatel vedlo nejčastěji ke klasifikaci populačního typu regionu C (29,2 %) a populačního typu regionu D (21,7 %), třetím v pořadí je již s výrazným odstupem populační typ regionu B (11,6 %). Nejméně často se objevovala klasifikace populačního typu regionu H (4,3 %), jež je výsledkem migračního úbytku převyšujícího přirozený přírůstek. V 70 % případů byl výsledkem celkový přírůstek obyvatelstva (A, B, C, D), ve 30 % naopak došlo k celkovému populačnímu úbytku (E, F, G, H). Kompletní klasifikace dynamiky obyvatelstva evropských regionů Webbovou typologií je přílohou A této práce.

V tabulce 38 je zobrazena klasifikace vzešlá z hodnocení populačního chování jednotlivých regionů za analyzovaných 12 let jako jeden celek, každý z 259 sledovaných regionů¹⁶ je v ní zastoupen jedním populačním typem regionu. Oproti předchozímu hodnocení zůstalo pořadí na prvních třech místech stejné, jen se drobně navýšilo jejich procentuální zastoupení. Rovněž obsazení poslední pozice se nezměnilo, opět ji zaujímá populační typ regionu H, jeho procentuální zastoupení je ve srovnání s prvním hodnocením ještě nižší. Celkový populační přírůstek nastal v 72,6 % regionů, celkový populační úbytek byl pak výsledkem populačního chování ve zbývajících 27,4 % případů.

Tabulka 38 Počty regionů podle Webbovy typologie při hodnocení let 2000 – 2011 jako jednoho celku

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
n	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
259	17	32	81	58	21	21	22	7
%	6,6	12,4	31,3	22,4	8,1	8,1	8,5	2,7

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

5.5.1 Pohyb obyvatelstva v kontextu úrovně disponibilního důchodu domácností

K hledání odpovědi na čtvrtou výzkumnou otázku, která řeší vliv výše disponibilního důchodu domácností na dynamiku obyvatelstva, je nejdříve nutné rozřadit zkoumané regiony podle výše jejich disponibilního důchodu domácností do čtyř skupin. Využitím dolního kvartilu, mediánu a horního kvartilu vznikají čtyři intervaly, jež je možné nazvat:

- intervalem nejnižších 25 %;
- intervalem 2. nejnižších 25 %;

¹⁶ Jedná se o regiony, u kterých byla k dispozici data obou krajních let analyzovaného období.

- intervalem 2. nejvyšších 25 %;
- intervalem nejvyšších 25 %.

Výsledky aplikace Webbovy typologie na takto rozříděné regiony přinášejí tabulky 39, 40, 41 a 42. Jsou v nich opět zaneseny klasifikace v jednotlivých letech, doplněné o součty celkových výskytů jednotlivých populačních typů regionu a jejich relativní vyjádření.

Tabulka 39 prezentuje aplikaci Webbovy typologie pro interval nejnižších 25 % regionů podle ukazatele disponibilního důchodu domácností. Dominantní jsou v ní populační typy regionu G (21,3 %) a F (21,1 %), jedná se kombinace přirozeného a mechanického úbytku, v typu G převládá mechanický úbytek, v typu F přirozený úbytek. Výsledkem je samozřejmě v obou případech celkový úbytek obyvatelstva regionu. Ten nastává v součtu (E, F, G, H) v téměř 64 % regionů.

Tabulka 39 Webbova typologie pro interval nejnižších 25 % regionů podle ukazatele DDD

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
2000	6	6	3	7	15	9	11	4
2001	5	5	3	7	4	11	23	3
2002	1	7	1	6	10	16	13	8
2003	2	6	3	9	7	19	10	6
2004	6	6	2	8	9	14	13	4
2005	5	5	1	10	5	17	11	7
2006	2	4	8	9	7	10	14	12
2007	1	6	13	6	6	14	10	9
2008	13	3	11	5	5	10	14	5
2009	11	6	9	4	6	9	17	4
2010	7	5	9	4	5	14	12	10
2011	4	4	5	7	8	18	15	5
Σ	63	63	68	82	87	161	163	77
%	8,2	8,2	8,9	10,7	11,4	21,1	21,3	10,1

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Klasifikace regionů zařazených na základě výše disponibilního důchodu domácností do intervalu 2. nejnižších 25 % je náplní tabulky 40. Populační chování těchto regionů vede nejčastěji k populačnímu typu regionu C (33,4 %), kde mechanický přírůstek převyšuje přirozený přírůstek, následuje populační typ regionu D (20 %) charakterizovaný převahou mechanického přírůstku nad přirozeným úbytkem. Na třetím místě se nachází populační typ regionu B (15 %) s přirozeným přírůstkem vyšším než mechanický přírůstek. Nejméně často se vyskytuje populační typ regionu F (3,7 %). Regiony s celkovým přírůstkem obyvatelstva (A, B, C, D) představují více než 77 % případů.

Tabulka 40 Webbova typologie pro interval 2. nejnižších 25 % regionů podle ukazatele DDD

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
2000	7	6	17	12	2	4	6	7
2001	5	4	17	11	5	4	7	5
2002	2	7	14	19	5	2	4	3
2003	6	9	17	16	4	0	4	2
2004	11	4	20	13	3	0	4	1
2005	6	5	23	13	3	1	6	2
2006	4	3	29	11	3	1	6	4
2007	7	8	27	17	2	2	3	2
2008	3	13	26	12	5	2	5	1
2009	3	20	18	8	6	2	7	2
2010	7	14	20	7	6	3	5	2
2011	3	18	19	9	3	6	3	4
Σ	64	111	247	148	47	27	60	35
%	8,7	15,0	33,4	20,0	6,4	3,7	8,1	4,7

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Populační chování regionů z intervalu 2. nejvyšších 25 % podle disponibilního důchodu domácností charakterizují hodnoty obsažené v tabulce 41. Populační typ regionu C zde má nejvyšší zastoupení, celkový přírůstek obyvatelstva vzešlý z kombinace mechanického přírůstku převyšujícího přirozený přírůstek je výsledkem populačního chování v úctyhodných 39,4 % případech. Oproti předchozímu intervalu se zvýšilo zastoupení populačního typu regionu D (23,2 %) a naopak snížilo zastoupení populačního typu regionu B (12,7 %). Jen minimálně jsou zastoupeny populační typy regionu H (2,1 %) a G (1,8 %), které jsou spojeny s mechanickým úbytkem v prvním případě převyšujícím přirozený přírůstek, ve druhém převyšující přirozený úbytek. Celkový populační přírůstek (A, B, C, D) nastává v 83,5 % regionů.

Tabulka 41 Webbova typologie pro interval 2. nejvyšších 25 % regionů podle ukazatele DDD

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
2000	4	7	25	13	4	2	4	2
2001	4	4	25	20	4	1	1	2
2002	4	5	20	24	6	0	2	1
2003	3	8	17	22	8	2	0	1
2004	3	10	23	17	7	2	0	1
2005	4	8	25	14	2	6	0	1
2006	6	11	26	14	2	4	1	0
2007	4	10	24	15	1	6	3	1
2008	6	10	30	9	1	5	3	1
2009	8	6	27	12	2	10	0	2
2010	7	10	26	10	3	5	0	2
2011	9	7	30	6	7	5	0	2
Σ	62	96	298	176	47	48	14	16
%	8,2	12,7	39,4	23,2	6,2	6,3	1,8	2,1

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Tabulka 42 zobrazuje klasifikaci Webbovou typologií pro interval nejvyšších 25 % regionů určený na základě úrovně jejich disponibilního důchodu domácností. V tomto případě jsou dominantní dva populační typy regionu – C (34,9 %) a D (32,1 %), populační chování charakterizuje opět nejčastěji populační typ regionu C, ale odstup populačního typu regionu D není nikterak velký. Ve srovnání s předchozím intervalem se ještě více snížilo zastoupení populačních typů regionu G (1,3 %) a H (0,8 %), došlo však i k mírnému snížení v součtu zastoupení regionů s celkovým přírůstkem obyvatelstva (A, B, C, D), a to na 81,7 %.

Tabulka 42 Webbova typologie pro interval nejvyšších 25 % regionů podle ukazatele DDD

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
2000	1	8	22	20	4	3	0	2
2001	3	8	18	27	4	0	0	1
2002	5	6	21	27	4	0	0	0
2003	4	1	22	31	3	1	0	0
2004	2	4	29	22	4	1	0	0
2005	1	5	26	22	4	5	0	0
2006	2	8	23	18	6	5	3	1
2007	1	9	25	22	5	4	1	1
2008	3	7	25	12	8	10	3	0
2009	3	10	22	11	11	7	2	1
2010	4	8	20	17	11	9	0	0
2011	2	9	18	20	15	2	1	0
Σ	31	83	271	249	79	47	10	6
%	4,0	10,7	34,9	32,1	10,2	6,1	1,3	0,8

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Intervalově aplikovaná Webbova typologie územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva umožňuje rozhodnout o přijetí či zamítnutí stanovené hypotézy.

Hypotéza H4: Mezi demografickou dynamikou obyvatelstva regionů rozříděných dle úrovně disponibilního důchodu domácností pomocí kvartilů do čtyř intervalů existují významné diference.

Pro přijetí hypotézy je nutné, aby při intervalovém hodnocení dynamiky obyvatelstva bylo variační rozpětí alespoň šesti z osmi definovaných typů regionu dle Webbovy typologie vyšší než pět procentních bodů.

Sumarizaci k rozhodnutí potřebných hodnot představuje tabulka 43. Variační rozpětí výskytu jednotlivých populačních typů regionu v rámci intervalové analýzy převýšilo požadovanou hranici pěti procentních bodů v sedmi případech, jedinou výjimku představuje populační typ regionu A.

Tabulka 43 Relativní zastoupení jednotlivých populačních typů regionu

	A	B	C	D	E	F	G	H
	PP>MU	PP>MP	MP>PP	MP>PU	PU>MP	PU>MU	MU>PU	MU>PP
interval	CP	CP	CP	CP	CU	CU	CU	CU
nejnižších 25 %	8,2	8,2	8,9	10,7	11,4	21,1	21,3	10,1
2. nejnižších 25 %	8,7	15,0	33,4	20,0	6,4	3,7	8,1	4,7
2. nejvyšších 25 %	8,2	12,7	39,4	23,2	6,2	6,3	1,8	2,1
nejvyšších 25 %	4,0	10,7	34,9	32,1	10,2	6,1	1,3	0,8
R_{var}	4,7	6,8	30,5	21,4	5,2	17,4	20	9,3

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Je tedy možné přijmout stanovenou hypotézu o existenci významných diferencí demografické dynamiky obyvatelstva v závislosti na úrovni disponibilního důchodu domácností.

Tabulka 44 poskytuje souhrnný pohled na vliv disponibilního důchodu domácností na dynamiku obyvatelstva, v členění na jeho přirozený, mechanický a celkový pohyb.

Tabulka 44 Přehled vlivu disponibilního důchodu domácností na dynamiku obyvatelstva

interval	PP (%)	PU (%)	MP (%)	MU (%)	CP (%)	CU (%)
nejnižších 25 %	35,5	64,5	39,3	60,7	36,1	63,9
2. nejnižších 25 %	61,8	38,2	74,8	25,2	77,1	22,9
2. nejvyšších 25 %	62,4	37,6	81,5	18,5	83,5	16,5
nejvyšších 25 %	50,4	49,6	87,9	12,1	81,7	18,3

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

K přirozenému úbytku obyvatelstva dochází nejčastěji v nejchudších regionech (s nejnižšími disponibilními důchody domácností), přirozený přírůstek převládá ve zbývajících třech intervalech regionů. V prvních třech intervalech je možné pozorovat růst přirozeného přírůstu v souvislosti s růstem disponibilního důchodu domácností, to však neplatí pro interval nejvyšších 25 % regionů, kde přirozený přírůstek převyšuje přirozený úbytek jen velmi nepatrně.

Mechanický úbytek obyvatelstva převládá v intervalu nejnižších 25 % regionů, v dalších intervalech dominuje mechanický přírůstek, který se s růstem disponibilního důchodu domácností kontinuálně zvyšuje.

Celkový pohyb obyvatelstva je kombinací přirozeného a mechanického pohybu. Přirozený úbytek v kombinaci s mechanickým úbytkem vede v intervalu nejnižších 25 % regionů logicky k dominanci celkového populačního úbytku. Celkový populační přírůstek je největší v intervalu 2. nejvyšších 25 % regionů, v intervalu nejbohatších regionů je vliv nejvyššího mechanického přírůstku snížen nižším přirozeným přírůstkem.

Na základě výše uvedených skutečností lze učinit závěr, že úroveň disponibilního důchodu domácností ovlivňuje pozitivně dynamiku obyvatelstva regionu, měřenou rostoucím počtem jeho obyvatel, s výjimkou přirozeného pohybu v nejbohatších regionech.

5.6 Postavení regionů NUTS 2 České republiky v evropském prostředí

Záměrem této kapitoly je jednak stručné přiblížení postavení regionů NUTS 2 České republiky¹⁷ ve srovnání s ostatními evropskými regiony¹⁸ a rovněž poukázání na jejich meziregionální diference. Území České republiky se člení na těchto osm regionů soudržnosti¹⁹:

- Praha (PHA);
- Střední Čechy (SC);
- Jihozápad (JZ);
- Severozápad (SZ);
- Severovýchod (SV);
- Jihovýchod (JV);
- Střední Morava (SM);
- Moravskoslezsko (MS).

V následujících tabulkách 45-53 je užíváno výše uvedených zkratk, regiony jsou v jednotlivých letech řazeny vzestupně a komparovány s mediánem hodnot vypočteným pro všechny regiony NUTS 2 Evropské unie (Q_{II} EU). Stejných zkratk pro označení českých regionů soudržnosti je užíváno i v tabulkách 54-57.

¹⁷ Výraz české regiony NUTS 2 je používán jako ekvivalent označení regiony NUTS 2 České republiky.

¹⁸ Evropskými regiony jsou myšleny regiony zemí Evropské unie.

¹⁹ Označení regiony soudržnosti je užíváno jako ekvivalent NUTS 2.

Nejvyšší míru zaměstnanosti po celé sledované období vykazuje region soudržnosti Praha, na druhé a třetí pozici se střídají Střední Čechy a Jihozápad, tyto tři regiony jsou svými hodnotami po celé období nad mediánem hodnot Evropské unie. Obecně se postavení regionů NUTS 2 České republiky mezi evropskými regiony v čase zhoršuje, což se projevuje zvyšujícím se počtem regionů patřících pod medián hodnot regionů EU. Nejnižší míru zaměstnanosti vykazuje s výjimkou dvou let region Moravskoslezsko, v letech 2008 a 2009 ho na posledním místě střídá region Severozápad. Variační rozpětí se díky růstu minimálních hodnot postupně snižuje, což je možno hodnotit pozitivně. Kompletní přehled poskytuje tabulka 45.

Tabulka 45 Míra zaměstnanosti v regionech NUTS 2 České republiky

2000	MS 58,4	SZ 60,4	SM 62,5	Q _{II} EU 63,3	JV 65,7	SV 66,4	SC 66,5	JZ 68,1	PHA 71,4
2001	MS 57,7	SZ 62,5	SM 62,5	Q _{II} EU 63,5	JV 64,7	SV 66,4	SC 66,7	JZ 68,2	PHA 71,8
2002	MS 59,4	SZ 62,4	SM 62,9	Q _{II} EU 63,7	JV 64,5	SV 66,8	JZ 67,8	SC 68,6	PHA 72,0
2003	MS 58,0	SZ 61,3	SM 63,8	Q _{II} EU 63,9	JV 64,1	SV 66,2	JZ 66,9	SC 68,3	PHA 71,0
2004	MS 57,4	SM 61,9	SZ 62,3	JV 63,4	Q _{II} EU 63,6	SV 65,0	JZ 66,5	SC 66,8	PHA 70,2
2005	MS 59,3	SZ 61,5	SM 62,1	JV 64,1	Q _{II} EU 64,8	SV 65,7	SC 67,0	JZ 67,8	PHA 71,3
2006	MS 59,5	SZ 61,8	SM 64,3	JV 64,3	Q _{II} EU 65,4	SV 65,8	JZ 67,5	SC 67,7	PHA 71,6
2007	MS 61,4	SZ 62,0	SM 65,4	JV 65,9	SV 66,0	Q _{II} EU 66,4	SC 68,2	JZ 68,4	PHA 71,6
2008	SZ 62,8	MS 63,2	SM 65,5	JV 65,9	SV 66,0	Q _{II} EU 66,9	SC 68,9	JZ 68,9	PHA 71,5
2009	SZ 61,5	MS 62,1	SM 64,1	SV 64,1	JV 64,7	Q _{II} EU 65,7	JZ 67,1	SC 67,8	PHA 71,7
2010	MS 61,2	SZ 61,6	SM 62,1	SV 64,5	JV 64,9	Q _{II} EU 65,3	JZ 66,5	SC 67,5	PHA 71,5
2011	MS 62,2	SZ 62,8	SM 63,7	JV 64,9	SV 65,1	Q _{II} EU 65,1	JZ 67,8	SC 68,1	PHA 71,5

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Z tabulky 46 je patrné, že v ukazateli disponibilního důchodu domácností žádný český region soudržnosti evropského mediánu hodnot nedosahuje. S výjimkou Prahy se zpravidla nachází i pod dolním kvantilem hodnot, tedy v intervalu nejnižších 25 % regionů. Variační rozpětí se střídavě zvyšuje a snižuje.

Tabulka 46 Disponibilní důchod domácností v regionech NUTS 2 České republiky

2000	MS 6 400	SM 6 500	SZ 6 600	JV 6 700	SV 6 800	JZ 6 900	SC 7 300	PHA 9 100	Q _{II} EU 12 450
2001	MS 6 800	SM 7 000	SZ 7 000	JV 7 200	SV 7 200	JZ 7 400	SC 7 700	PHA 9 900	Q _{II} EU 13 250
2002	MS 6 800	SZ 6 900	SM 7 100	JV 7 200	SV 7 300	JZ 7 400	SC 8 100	PHA 10 100	Q _{II} EU 13 600
2003	MS 7 000	SZ 7 200	SM 7 400	SV 7 500	JV 7 600	JZ 7 800	SC 8 600	PHA 10 800	Q _{II} EU 13 750
2004	MS 7 300	SZ 7 400	SM 7 600	SV 7 800	JV 8 000	JZ 8 100	SC 8 900	PHA 11 100	Q _{II} EU 14 200
2005	SZ 7 900	MS 8 100	SM 8 200	SV 8 500	JV 8 600	JZ 8 700	SC 9 500	PHA 11 800	Q _{II} EU 14 550
2006	MS 8 400	SZ 8 500	SM 8 900	SV 9 000	JV 9 000	JZ 9 200	SC 10 100	PHA 12 700	Q _{II} EU 14 850
2007	SZ 8 900	MS 9 100	SM 9 500	SV 9 600	JV 9 800	JZ 9 800	SC 10 800	PHA 13 300	Q _{II} EU 15 100
2008	SZ 8 500	MS 8 900	SM 9 000	SV 9 100	JV 9 400	JZ 9 400	SC 10 200	PHA 12 400	Q _{II} EU 15 300
2009	SZ 8 900	MS 9 000	SM 9 200	SV 9 400	JV 9 600	JZ 9 600	SC 10 600	PHA 12 700	Q _{II} EU 14 800
2010	SZ 9 100	MS 9 200	SM 9 200	SV 9 500	JZ 9 700	JV 9 800	SC 11 000	PHA 13 400	Q _{II} EU 14 900
2011	SZ 9 200	SM 9 400	MS 9 500	SV 9 600	JZ 9 900	JV 9 900	SC 11 100	PHA 13 500	Q _{II} EU 15 200

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V souvislosti s kvantitativním růstem českého vysokého školství v první dekádě 21. století je spjat pozitivní trend zvyšování podílu obyvatelstva s terciárním vzděláním na celkové populaci českých regionů, což dokumentuje tabulka 47. Nad mediánem hodnot regionů Evropské unie se nachází Praha, která z českých regionů v tomto ukazateli vykazuje i nejvyšší růst. Negativně je však nutné hodnotit zvětšující se variační rozpětí, na čemž se kromě růstu Prahy podílí špatná situace v regionu Severozápad, který za ostatními českými regiony výrazně zaostává.

Tabulka 47 Populace s terciárním vzděláním v regionech NUTS 2 České republiky

2000	SZ 7,4	SC 8,1	JZ 9,3	SV 9,4	MS 9,8	SM 10,0	JV 12,3	Q _{II} EU 18,8	PHA 25,5
2001	SZ 7,0	SC 8,9	SV 9,2	JZ 10,0	MS 10,2	SM 10,3	JV 12,2	Q _{II} EU 19,4	PHA 25,8
2002	SZ 7,2	SC 8,5	SV 9,4	SM 9,5	MS 9,7	JZ 10,7	JV 12,9	Q _{II} EU 19,4	PHA 27,1
2003	SZ 6,5	SC 9,1	SV 10,0	MS 10,0	SM 10,1	JZ 10,5	JV 13,2	Q _{II} EU 20,6	PHA 26,2
2004	SZ 6,8	SV 9,4	SC 9,9	MS 9,9	SM 11,0	JZ 11,2	JV 13,6	Q _{II} EU 21,4	PHA 26,6
2005	SZ 7,5	SC 10,5	MS 10,6	SV 10,7	JZ 10,8	SM 12,4	JV 14,3	Q _{II} EU 21,9	PHA 27,1
2006	SZ 8,0	SC 10,7	MS 11,4	SV 11,6	JZ 11,7	SM 12,2	JV 14,5	Q _{II} EU 22,7	PHA 27,5
2007	SZ 7,3	SC 11,0	SV 11,0	MS 11,7	SM 12,6	JZ 12,7	JV 15,3	Q _{II} EU 22,8	PHA 27,7
2008	SZ 6,8	SV 11,7	MS 11,9	SC 12,7	JZ 12,7	SM 13,0	JV 15,4	Q _{II} EU 24,0	PHA 30,8
2009	SZ 8,4	SV 12,8	SM 12,8	SC 13,8	MS 14,1	JZ 14,1	JV 16,9	Q _{II} EU 25,3	PHA 30,3
2010	SZ 9,0	SV 13,5	SM 13,6	JZ 14,0	SC 15,3	MS 15,4	JV 17,6	Q _{II} EU 25,5	PHA 34,7
2011	SZ 9,9	SV 14,8	JZ 15,1	MS 15,4	SM 15,7	SC 16,9	JV 19,2	Q _{II} EU 26,1	PHA 37,5

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Ukazatel podílu předproduktivní generace regionů NUTS 2 České republiky je zobrazen v tabulce 48. Až do roku 2010 se všechny regiony nacházely pod mediánem hodnot evropských regionů, v roce 2011 ho poprvé překonal region Střední Čechy. Regionem s nejnižším zastoupením této věkové generace je Praha. Variační rozpětí se snižuje, rozdíly mezi regiony se během popisovaných dvanácti let postupně zmenšují.

Tabulka 48 Předproduktivní generace regionů NUTS 2 České republiky

2000	PHA 13,89	SC 16,30	JZ 16,58	JV 16,87	SM 16,95	SV 17,06	SZ 17,30	MS 17,64	Q _{II} EU 17,64
2001	PHA 13,52	SC 15,99	JZ 16,21	JV 16,41	SM 16,50	SV 16,68	SZ 16,95	MS 17,16	Q _{II} EU 17,37
2002	PHA 13,20	SC 15,74	JZ 15,90	JV 16,06	SM 16,18	SV 16,38	SZ 16,61	MS 16,76	Q _{II} EU 17,09
2003	PHA 12,95	SC 15,53	JZ 15,59	JV 15,73	SM 15,81	SV 16,06	MS 16,33	SZ 16,40	Q _{II} EU 16,91
2004	PHA 12,67	JZ 15,24	SC 15,26	JV 15,34	SM 15,39	SV 15,72	MS 15,86	SZ 16,08	Q _{II} EU 16,68
2005	PHA 12,48	JZ 14,94	JV 15,05	SC 15,09	SM 15,10	MS 15,41	SV 15,44	SZ 15,82	Q _{II} EU 16,42
2006	PHA 12,30	JZ 14,62	SM 14,71	JV 14,73	SC 14,94	MS 15,05	SV 15,12	SZ 15,54	Q _{II} EU 16,14
2007	PHA 12,17	JZ 14,37	SM 14,38	JV 14,43	MS 14,68	SC 14,81	SV 14,81	SZ 15,31	Q _{II} EU 15,93
2008	PHA 12,08	SM 14,18	JV 14,21	JZ 14,24	MS 14,47	SV 14,64	SC 14,83	SZ 15,13	Q _{II} EU 15,70
2009	PHA 12,17	JV 14,05	SM 14,05	JZ 14,11	MS 14,30	SV 14,52	SC 14,91	SZ 15,01	Q _{II} EU 15,56
2010	PHA 12,43	SM 14,06	JV 14,07	JZ 14,16	MS 14,26	SV 14,59	SZ 15,04	SC 15,20	Q _{II} EU 15,48
2011	PHA 12,90	SM 14,32	JV 14,36	JZ 14,43	MS 14,52	SV 14,84	SZ 15,15	Q _{II} EU 15,44	SC 15,57

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Tabulka 49 zachycuje podíly produktivní generace českých regionů soudržnosti na celkové populaci. Ve všech regionech jsou po celé sledované období let 2000 až 2011 hodnoty tohoto podílu vyšší než vypočtený medián Evropské unie. Variační rozpětí se pohybuje jen okolo 1,5 procentního bodu.

Tabulka 49 Produktivní generace regionů NUTS 2 České republiky

2000	Q _{II} EU 66,77	JV 69,04	SV 69,09	SC 69,31	SM 69,47	JZ 69,58	PHA 69,77	MS 70,15	SZ 70,67
2001	Q _{II} EU 66,77	JV 69,42	SV 69,42	SC 69,61	JZ 69,83	SM 69,84	PHA 70,16	MS 70,51	SZ 70,93
2002	Q _{II} EU 66,71	JV 69,72	SV 69,74	SC 70,03	SM 70,09	JZ 70,10	PHA 70,65	MS 70,80	SZ 71,22
2003	Q _{II} EU 66,72	JV 69,96	SV 70,01	SC 70,25	SM 70,36	JZ 70,36	PHA 71,06	MS 71,12	SZ 71,39
2004	Q _{II} EU 66,61	JV 70,29	SV 70,30	SC 70,58	SM 70,64	JZ 70,66	MS 71,45	PHA 71,49	SZ 71,67
2005	Q _{II} EU 66,51	SV 70,46	JV 70,48	SC 70,78	JZ 70,84	SM 71,05	MS 71,36	SZ 71,76	PHA 71,82
2006	Q _{II} EU 66,42	JV 70,60	SV 70,62	SM 70,89	SC 70,93	JZ 70,99	MS 71,62	SZ 71,79	PHA 72,09
2007	Q _{II} EU 66,32	JV 70,67	SV 70,74	SM 70,95	SC 71,04	JZ 71,07	MS 71,59	SZ 71,76	PHA 72,16
2008	Q _{II} EU 66,33	JV 70,70	SV 70,75	SM 70,90	JZ 71,03	SC 71,04	MS 71,45	SZ 71,77	PHA 72,28
2009	Q _{II} EU 66,29	JV 70,52	SV 70,53	SM 70,65	SC 70,84	JZ 70,88	MS 71,23	SZ 71,60	PHA 72,00
2010	Q _{II} EU 66,26	SV 70,06	JV 70,16	SM 70,29	SC 70,30	JZ 70,45	MS 70,85	SZ 71,18	PHA 71,48
2011	Q _{II} EU 66,24	SV 69,43	JV 69,55	SM 69,65	SC 69,69	JZ 69,78	MS 70,19	PHA 70,43	SZ 70,58

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Pohled na věkovou strukturu regionů NUTS 2 České republiky uzavírá ukazatel podílu postproduktivní generace, jehož hodnoty obsahuje tabulka 50. Nejvíce za analyzované období zestárnul region Moravskoslezsko, nejméně naopak Praha, která se od roku 2002 zařadila k ostatním českým regionům pod hodnotu mediánu EU. Její podíl obyvatel v postproduktivním věku je však ze všech regionů NUTS 2 České republiky největší, nejmenší podíl vykazuje trvale region soudržnosti Severozápad. I u tohoto ukazatele se variační rozpětí v průběhu let snižuje, čímž se zmenšují rozdíly mezi regiony.

Tabulka 50 Postproduktivní generace regionů NUTS 2 České republiky

2000	SZ 12,02	MS 12,20	SM 13,58	JZ 13,85	SV 13,85	JV 14,10	SC 14,40	Q _{II} EU 15,88	PHA 16,34
2001	SZ 12,12	MS 12,33	SM 13,66	SV 13,90	JZ 13,96	JV 14,17	SC 14,40	Q _{II} EU 16,10	PHA 16,31
2002	SZ 12,16	MS 12,43	SM 13,72	SV 13,89	JZ 14,00	JV 14,22	SC 14,24	PHA 16,15	Q _{II} EU 16,23
2003	SZ 12,21	MS 12,54	SM 13,83	SV 13,93	JZ 14,05	SC 14,21	JV 14,31	PHA 15,99	Q _{II} EU 16,40
2004	SZ 12,25	MS 12,69	SM 13,97	SV 13,98	JZ 14,10	SC 14,16	JV 14,37	PHA 15,84	Q _{II} EU 16,55
2005	SZ 12,41	MS 12,89	SV 14,10	SC 14,13	SM 14,20	JZ 14,22	JV 14,47	PHA 15,70	Q _{II} EU 16,72
2006	SZ 12,67	MS 13,33	SC 14,12	SV 14,26	JZ 14,39	SM 14,40	JV 14,66	PHA 15,61	Q _{II} EU 16,84
2007	SZ 12,92	MS 13,73	SC 14,14	SV 14,44	JZ 14,56	SM 14,66	JV 14,90	PHA 15,67	Q _{II} EU 16,88
2008	SZ 13,10	MS 14,07	SC 14,13	SV 14,61	JZ 14,73	SM 14,92	JV 15,09	PHA 15,64	Q _{II} EU 17,02
2009	SZ 13,39	SC 14,25	MS 14,47	SV 14,95	JZ 15,01	SM 15,29	JV 15,43	PHA 15,83	Q _{II} EU 17,23
2010	SZ 13,78	SC 14,50	MS 14,88	SV 15,35	JZ 15,38	SM 15,66	JV 15,77	PHA 16,10	Q _{II} EU 17,57
2011	SZ 14,26	SC 14,73	MS 15,30	SV 15,73	JZ 15,80	SM 16,03	JV 16,09	PHA 16,67	Q _{II} EU 17,75

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Ukazatel hustoty zalidnění se vyvíjí v přímé závislosti na celkovém pohybu obyvatelstva. V tabulce 51 je potřeba upozornit na zkreslenou hodnotu mediánu evropských regionů v letech 2000, 2001 a 2004, jež je dána menším rozsahem dostupných statistických podkladů. Odlišná hustota zalidnění Prahy, jakožto jedné z evropských metropolí, není překvapivá. Z ostatních regionů soudržnosti vykazuje vyšší hodnoty region Moravskoslezsko, což je dáno sídelní strukturou obsahující vyšší počet velkých měst koncentrovaných na jeho území. Naopak nejméně zalidněným je region Jihozápad. Vyjma výše zmíněných tří let jsou regiony NUTS 2 České republiky rovnoměrně rozdělené do dvou skupin, čtyři se nacházejí pod mediánem hustoty zalidnění evropských regionů a čtyři nad ním.

Tabulka 51 Hustota zalidnění v regionech NUTS 2 České republiky

2000	JZ 69,0	SC 103,0	JV 120,7	SV 121,4	SZ 133,4	Q _{II} EU 137,5	SM 137,7	MS 235,2	PHA 2 439,9
2001	JZ 68,8	SC 103,9	JV 119,9	SV 121,2	SZ 132,5	SM 137,5	Q _{II} EU 138,4	MS 232,1	PHA 2 399,9
2002	JZ 68,8	SC 104,2	JV 119,6	SV 120,9	Q _{II} EU 125,1	SZ 132,3	SM 137,2	MS 231,3	PHA 2 386,5
2003	JZ 68,8	SC 104,7	JV 119,5	SV 120,8	Q _{II} EU 124,1	SZ 132,3	SM 136,7	MS 231,4	PHA 2 387,3
2004	JZ 68,8	SC 105,5	JV 119,6	SV 120,6	SZ 132,3	Q _{II} EU 133,8	SM 136,4	MS 230,8	PHA 2 391,3
2005	JZ 68,9	SC 106,5	JV 119,7	SV 120,7	Q _{II} EU 122,5	SZ 132,3	SM 134,6	MS 234,8	PHA 2 403,3
2006	JZ 69,1	SC 107,9	JV 119,9	SV 121,0	Q _{II} EU 122,2	SZ 132,2	SM 134,5	MS 234,2	PHA 2 416,3
2007	JZ 69,5	SC 110,0	JV 120,4	SV 121,6	Q _{II} EU 125,5	SZ 132,8	SM 134,7	MS 234,0	PHA 2 441,2
2008	JZ 70,1	SC 112,5	JV 121,1	SV 122,3	Q _{II} EU 127,7	SZ 133,6	SM 134,8	MS 233,9	PHA 2 482,8
2009	JZ 70,6	SC 114,6	JV 121,7	SV 122,8	Q _{II} EU 128,5	SZ 133,8	SM 134,9	MS 233,6	PHA 2 516,5
2010	JZ 70,7	SC 116,2	JV 122,0	SV 123,0	Q _{II} EU 129,4	SZ 133,7	SM 134,8	MS 232,8	PHA 2 536,0
2011	JZ 70,8	SC 117,7	JV 122,3	SV 123,1	Q _{II} EU 132,3	SZ 133,5	SM 134,7	MS 232,0	PHA 2 550,2

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Z tabulky 52 vyplývá, že jediným regionem soudržnosti České republiky, který svým hrubým domácím produktem převyšuje medián regionů Evropské unie je Praha. Svou výší hrubého domácího produktu se dokonce řadí do první desítky evropských regionů. Ostatní české regiony se pohybují v okolí dolního kvartilu hodnot. Značné variační rozpětí ovlivňuje zejména rychlejší růst Prahy oproti ostatním regionům, svého maxima sice dosáhlo v roce 2007, poté se dva roky snižovalo, avšak od roku 2010 se začalo opět zvyšovat.

Tabulka 52 Hrubý domácí produkt v regionech NUTS 2 České republiky

2000	MS 10 500	SM 11 000	SZ 11 300	JV 12 100	SV 12 200	JZ 12 600	SC 12 900	Q _{II} EU 18 250	PHA 26 400
2001	MS 11 300	SM 11 700	SZ 11 800	SV 12 900	JV 13 100	JZ 13 300	SC 13 600	Q _{II} EU 19 000	PHA 29 300
2002	MS 11 700	SM 12 000	SZ 12 300	SV 13 100	JV 13 500	JZ 13 700	SC 14 200	Q _{II} EU 19 900	PHA 30 900
2003	MS 12 200	SM 12 600	SZ 13 200	SV 13 400	JV 14 300	JZ 14 600	SC 14 800	Q _{II} EU 19 950	PHA 33 200
2004	SM 13 300	MS 13 800	SZ 13 900	SV 14 300	JV 14 900	JZ 15 700	SC 15 800	Q _{II} EU 21 300	PHA 35 200
2005	SM 13 800	SZ 14 400	SV 15 000	MS 15 100	JV 15 700	SC 16 200	JZ 16 500	Q _{II} EU 21 900	PHA 37 300
2006	SM 14 600	SZ 15 100	MS 15 700	SV 15 800	JV 16 800	JZ 17 500	SC 17 700	Q _{II} EU 23 000	PHA 39 800
2007	SM 16 000	SZ 16 300	SV 17 000	MS 17 300	JV 18 400	JZ 18 400	SC 19 200	Q _{II} EU 23 950	PHA 44 200
2008	SZ 15 700	SM 16 100	SV 16 300	JZ 17 100	MS 17 200	JV 18 100	SC 18 700	Q _{II} EU 23 500	PHA 43 600
2009	SM 15 600	SZ 15 700	SV 15 800	MS 15 900	JZ 16 700	SC 17 400	JV 17 600	Q _{II} EU 21 950	PHA 41 300
2010	SZ 15 500	SM 15 700	SV 16 100	MS 16 600	JZ 17 100	SC 17 400	JV 17 800	Q _{II} EU 22 250	PHA 42 200
2011	SZ 15 700	SM 16 500	SV 16 700	JZ 17 600	MS 17 800	SC 18 200	JV 18 400	Q _{II} EU 22 600	PHA 42 900

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Naděje na dožití obyvatel regionů NUTS 2 České republiky se ve sledovaném období mezi let 2000 až 2011 zvýšila, nejméně v regionu Moravskoslezsko (o 2,5 roku), nejvíce v regionu Střední Čechy (o 3,3 roku). Nejvyšší naději na dožití mají trvale obyvatelé Prahy, nejmenší pak obyvatelé regionů Severozápad a Moravskoslezsko. Variační rozpětí se s drobnými výkyvy postupně nepatrně zvyšuje, v posledních letech činí přibližně 3,5 roku. Všechny hodnoty jsou obsaženy v tabulce 53.

Tabulka 53 Naděje na dožití v regionech NUTS 2 České republiky

2000	SZ 73,6	MS 74,0	SC 74,6	SM 75,1	JZ 75,3	SV 75,5	JV 75,6	PHA 76,5	Q _{II} EU 78,3
2001	SZ 73,5	MS 74,2	SC 75,1	SM 75,4	JZ 75,4	SV 75,8	JV 76,1	PHA 76,7	Q _{II} EU 78,8
2002	SZ 73,6	MS 74,4	SC 75,4	SV 75,6	SM 75,7	JZ 75,8	JV 76,0	PHA 76,5	Q _{II} EU 78,6
2003	SZ 73,5	MS 74,3	SC 74,9	JZ 75,5	SM 75,6	SV 75,7	JV 76,1	PHA 76,7	Q _{II} EU 78,7
2004	SZ 74,2	MS 74,8	SC 75,5	JZ 76,0	SV 76,1	SM 76,2	JV 76,7	PHA 77,3	Q _{II} EU 79,2
2005	SZ 74,5	MS 75,2	SC 75,7	SM 76,1	JZ 76,4	JV 76,5	SV 76,7	PHA 77,7	Q _{II} EU 79,4
2006	SZ 75,0	MS 75,7	SC 76,6	SM 76,9	JZ 76,9	SV 77,0	JV 77,3	PHA 78,3	Q _{II} EU 79,8
2007	SZ 75,3	MS 76,0	SC 76,8	SM 77,0	SV 77,2	JZ 77,4	JV 77,5	PHA 78,6	Q _{II} EU 80,0
2008	SZ 75,6	MS 76,0	SC 77,1	SM 77,3	JZ 77,3	SV 77,7	JV 78,2	PHA 78,8	Q _{II} EU 80,1
2009	SZ 75,6	MS 76,2	SC 77,2	SM 77,2	JZ 77,6	SV 77,9	JV 78,1	PHA 79,1	Q _{II} EU 80,4
2010	SZ 75,8	MS 76,4	SM 77,6	SC 77,7	JZ 77,9	SV 78,1	JV 78,5	PHA 79,3	Q _{II} EU 80,7
2011	SZ 76,3	MS 76,5	SM 77,9	SC 77,9	JZ 78,1	SV 78,2	JV 78,8	PHA 79,7	Q _{II} EU 81,0

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Populační chování jednotlivých regionů soudržnosti České republiky klasifikované pomocí Webbovy typologie představuje tabulka 54. Je z ní patrná značná proměnlivost populačního chování napříč regiony i zkoumanými roky. Nejstálejší je situace v regionu Střední Čechy, v první polovině se jednalo o populační typ regionu D (mechanický přírůstek převyšující přirozený úbytek), v druhé polovině o populační typ regionu C (mechanický přírůstek převyšující přirozený přírůstek). Naopak k postupnému zatřídění do sedmi z osmi možných populačních typů regionu se dopracovala Střední Morava, chybí jí jen populační typ regionu B.

Tabulka 54 Hodnocení regionů NUTS 2 ČR podle Webbovy typologie v jednotlivých letech 2000 - 2011

	PHA	SC	JZ	SZ	SV	JV	SM	MS
2000	F	D	E	E	E	E	E	G
2001	G	D	F	G	G	F	F	G
2002	E	D	E	E	F	F	F	G
2003	D	D	D	D	E	D	F	F
2004	D	D	E	D	F	D	G	G
2005	D	D	D	G	D	D	F	G
2006	C	C	C	H	C	C	D	G
2007	C	C	C	C	C	C	C	H
2008	C	C	C	C	C	C	A	H
2009	C	C	C	H	B	C	H	G
2010	C	C	B	H	B	C	H	G
2011	C	C	D	G	C	C	F	G

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

V tabulce 55 je pak zobrazeno hodnocení českých regionů NUTS 2 v souhrnu za celé dvanáctileté období. Regiony Střední Čechy a Severozápad jsou populačním typem regionu C, mechanický přírůstek u nich převýšil přirozený přírůstek, jejich součtem je celkový přírůstek obyvatel. Nejčastějším typem je populační typ regionu D, tím jsou hodnoceny hned čtyři regiony – Praha, Jihozápad, Severovýchod a Jihovýchod. Mechanický přírůstek převýšil jejich přirozený úbytek, tudíž i v nich došlo k celkovému populačnímu přírůstku. O poznání horší je situace ve dvou zbývajících regionech soudržnosti, přirozený i mechanický úbytek obyvatelstva je charakteristický pro regiony Střední Morava a Moravskoslezsko. Střední Morava je populačním typem regionu F, převažuje zde přirozený úbytek nad mechanickým úbytkem, Moravskoslezsko je hodnoceno jako populační typ regionu G, u něj převládá mechanický úbytek nad přirozeným úbytkem. Ve výsledku vedou obě tyto kombinace k celkovému úbytku obyvatelstva.

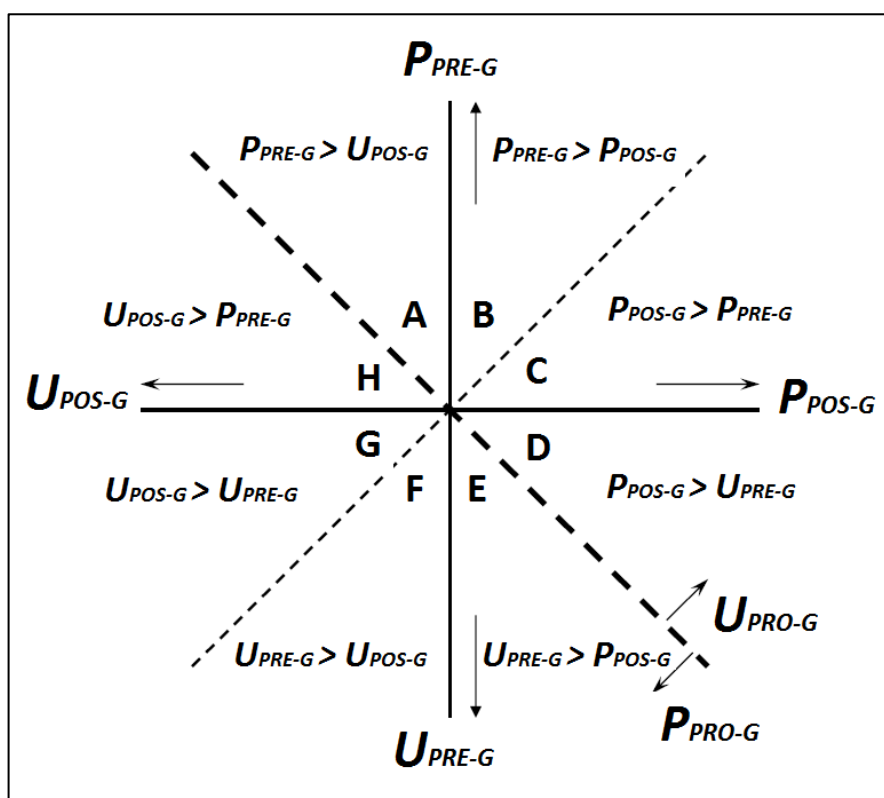
Tabulka 55 Hodnocení regionů NUTS 2 ČR podle Webbovy typologie za celé období let 2000 - 2011

PHA	SC	JZ	SZ	SV	JV	SM	MS
D	C	D	C	D	D	F	G

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

5.7 Vlastní modifikace Webbovy typologie pro hodnocení změn ve věkové struktuře obyvatelstva regionů

V průběhu zpracování disertační práce byla vytvořena předem neplánovaná vlastní modifikace Webbovy typologie, která je určena k hodnocení změn ve věkové struktuře obyvatelstva regionů. Využívá členění na předproduktivní, produktivní a postproduktivní generaci a hodnotí meziroční změny jejich zastoupení v populaci. Modifikaci Webbova diagramu znázorňuje obrázek 4.

Obrázek 4 Vlastní modifikace Webbova diagramu

Legenda: P_{PRE-G} – přírůstek předproduktivní generace, U_{PRE-G} – úbytek předproduktivní generace, P_{PRO-G} – přírůstek produktivní generace, U_{PRO-G} – úbytek produktivní generace, P_{POS-G} – přírůstek postproduktivní generace, U_{POS-G} – úbytek postproduktivní generace.

Zdroj: vlastní zpracování.

Kombinacemi přírůstku/úbytku podílu obyvatelstva v předproduktivní generaci a přírůstku/úbytku obyvatelstva v postproduktivní generaci, jejichž výsledkem je i změna podílu produktivní generace, je možné vymezit následujících osm typů regionu charakterizujících změny v jejich věkové struktuře obyvatelstva:

- **A** – přírůstek předproduktivní generace převyšuje úbytek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- **B** – přírůstek předproduktivní generace převyšuje přírůstek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- **C** – přírůstek postproduktivní generace převyšuje přírůstek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- **D** – přírůstek postproduktivní generace převyšuje úbytek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- **E** – úbytek předproduktivní generace převyšuje přírůstek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- **F** – úbytek předproduktivní generace převyšuje úbytek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- **G** – úbytek postproduktivní generace převyšuje úbytek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- **H** – úbytek postproduktivní generace převyšuje přírůstek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace.

5.7.1 Aplikace modifikované Webbovy typologie na regiony NUTS 2 České republiky

Takto vzniklá modifikace Webbovy typologie byla odzkoušena na českých regionech soudržnosti. Tabulka 56 zobrazuje dílčí hodnocení pro každý rok z období let 2000 až 2010²⁰ zvlášť. Jako specifické se jeví regiony Praha a Střední Čechy, ostatních šest regionů si shodně prošlo nejprve hodnocením regionu typu E (úbytek předproduktivní generace převyšuje přírůstek postproduktivní generace), následně regionu typu D (přírůstek postproduktivní generace převyšuje úbytek předproduktivní generace) a v posledních letech regionu typu C (přírůstek postproduktivní generace převyšuje přírůstek předproduktivní generace), z čehož je patrná postupně se zvyšující úroveň porodnosti během sledovaných let.

²⁰ Změna v zastoupení jednotlivých věkových generací je počítána meziročně, rok 2011 tudíž nemohl být klasifikován.

Tabulka 56 Modifikovaná Webbova typologie změn věkových struktur (ČR, 2000-2010)

	PHA	SC	JZ	SZ	SV	JV	SM	MS
2000	F	E	E	E	E	E	E	E
2001	F	F	E	E	F	E	E	E
2002	F	F	E	E	E	E	E	E
2003	F	F	E	E	E	E	E	E
2004	F	F	E	E	E	E	E	E
2005	F	F	E	E	E	E	E	D
2006	E	E	E	D	E	E	E	D
2007	F	A	D	E	E	E	D	D
2008	C	C	D	D	D	D	D	D
2009	C	B	C	C	C	C	C	D
2010	C	B	C	C	C	C	C	C

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Rovněž bylo provedeno celkové hodnocení změn věkových struktur regionů NUTS 2 České republiky mezi roky 2000 a 2010. Tabulka 57 ukazuje, že s výjimkou regionu Severozápad, byly všechny ostatní regiony klasifikovány jako regiony typu E, což znamená, že úbytek předproduktivní generace převýšil přírůstek postproduktivní generace, ve výsledku tedy došlo k přírůstku produktivní generace. Region Severozápad obdržel hodnocení regionu typu D, přírůstek postproduktivní generace v něm převýšil úbytek předproduktivní generace, výsledkem čehož byl úbytek produktivní generace.

Tabulka 57 Celkové hodnocení regionů NUTS 2 ČR modifikovanou Webbovou typologií

PHA	SC	JZ	SZ	SV	JV	SM	MS
E	E	E	D	E	E	E	E

Zdroj: vlastní zpracování, data Eurostat (2014).

Kompletní klasifikace změn věkové struktury obyvatelstva evropských regionů modifikovanou Webbovou typologií je přílohou B této práce.

6 DOSAŽENÉ VÝSLEDKY A PŘÍNOSY DISERTAČNÍ PRÁCE

Tato kapitola má za úkol sumarizovat výsledky vzešlé z provedené analýzy regionálních dat, včetně rekapitulace odpovědí na všechny položené výzkumné otázky a rozhodnutí o přijetí či zamítnutí stanovených hypotéz. Kombinací zjištěných skutečností s teoretickými východisky práce lze formulovat určitá doporučení i vymezit náměty pro případný další výzkum. Shrnuty budou rovněž přínosy této disertační práce pro teorii a praxi.

Zhodnocení vazeb mezi lidským činitelem, jenž ovlivňuje rozvoj regionu svým chováním i samotnou existencí v pěti vymezených rovinách (produkční, spotřební, znalostní, populační a prostorové), a vybranými parciálními charakteristikami hodnocení rozvoje regionu bylo stanoveno za cíl disertační práce. Jeho naplňování bylo provázáno s hledáním odpovědí na čtyři položené výzkumné otázky, přičemž ke každé z nich byla formulována minimálně jedna ověřovaná hypotéza.

Zjišťování a hodnocení závislostí mezi zkoumanými ukazateli bylo prováděno s využitím korelační analýzy, konkrétně byl užit Spearmanův korelační koeficient a hladina významnosti $\alpha=0,05$. K diferenciaci síly zjištěné statisticky významné závislosti bylo používáno členění do předem stanovených pásem. Do prováděné korelační analýzy bylo v první fázi zařazeno deset ukazatelů, pět vstupních a pět výstupních. Za vstupní ukazatele byly vybrány míra zaměstnanosti, disponibilní důchod domácností, podíl obyvatel s terciárním vzděláním, zastoupení produktivní generace a hustota zalidnění. Výstupní ukazatele byly vztaženy k vybraným parciálním charakteristikám rozvoje regionu, jednalo se o hrubý domácí produkt, naději na dožití, přirozený, mechanický a celkový pohyb obyvatelstva. Motivem pro tento výběr byla snaha o zaměření na člověka, jakožto determinující faktor regionálního rozvoje, a to jednak z hlediska jeho utváření, ale i následného užívání.

Výsledky korelační analýzy byly nejprve detailně prezentovány pro každý z deseti zahrnutých ukazatelů, poté agregovaně formou schématického znázornění nejvýznamnějších vazeb. Nejvíce závislostí lze pozorovat u ukazatele disponibilního důchodu domácností a ukazatele hrubého domácího produktu, shodně po čtyřech z pěti možných případů. Vysoká síla závislosti byla prokázána právě mezi těmito dvěma ukazateli. (Jakkoli se tato závislost může zdát samozřejmou, nejedná se o vždy platné pravidlo, příkladem budiž český region soudržnosti Praha.) Závislost klasifikovaná na úrovni střední vyšší síly je typická pro vztahy míry zaměstnanosti s hrubým domácím produktem, disponibilního důchodu domácností s nadějí na dožití a ukazatele populace s terciárním vzděláním s ukazatelem hrubého domácího produktu. Dále bylo prokázáno šest případů závislosti střední nižší síly.

Očekávání pozitivního vlivu kvalifikovaných lidských zdrojů na ekonomickou výkonnost regionu a délku života jeho obyvatel bylo předmětem **první výzkumné otázky**. Na základě provedené korelační analýzy bylo možné verifikovat hypotézy H1-a i H1-b.

„Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu.“ **Hypotéza H1-a byla přijata.**

„Přítomnost osob s terciárním vzděláním pozitivně ovlivňuje délku života obyvatel regionu.“ **Hypotéza H1-b byla zamítnuta.**

Úroveň lidského kapitálu pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu. Pozitivní vliv na délku života existuje rovněž, ne však v hypotézou požadované výši. Nepřímo to potvrdil i výsledek korelační analýzy mezi ukazatelem populace se sekundárním vzděláním a ukazatelem naděje na dožití, který byl klasifikován střední nižší silou negativní závislosti. Větší vliv na délku života je možné přisuzovat péči člověka o jeho zdraví, jež je determinována i dostupností kvalitních zdravotnických a sociálních služeb v regionu. Avšak s růstem vzdělanosti by s ohledem na využitelnost lidského kapitálu měl být spojen i zvýšený zájem člověka o své zdraví.

V souvislosti s podílem terciárně vzdělaných osob na celkové populaci se pro region jako významný jeví i vztah střední nižší závislosti k celkovému pohybu obyvatelstva. Za rozhodující je možné označit přítomnost univerzit v regionu, ty totiž fungují jako určitý vzdělanostní magnet a jejich absolventi se mnohdy v daném regionu po skončení studií usadí natrvalo. Jako příklad může sloužit pohled na terciárně vzdělané obyvatelstvo regionů NUTS 2 České republiky, stačí si k němu představit rozmístění jednotlivých univerzit. Další argument pro toto tvrzení poskytuje i zjištěná střední nižší síla negativní závislosti mezi podílem sekundárně vzdělaných osob v populaci a celkovým pohybem obyvatelstva.

Druhá výzkumná otázka řešila ve vztahu k ekonomické výkonnosti regionu opodstatněnost současného akcentu kladeného na terciární vzdělání. Korelační analýza populace s terciárním vzděláním byla doplněna o hodnocení vazeb ukazatele populace se sekundárním vzděláním a agregovaného ukazatele populace se sekundárním a terciárním vzděláním.

„Zastoupení terciárně vzdělaných obyvatel ve vzdělanostní struktuře regionu je z hlediska jejího vlivu na ekonomickou výkonnost regionu významnější než zastoupení sekundárně vzdělaných obyvatel i než agregované zastoupení sekundárně a terciárně vzdělaných obyvatel.“ **Hypotéza H2 byla přijata.**

Ukazatel populace se sekundárním vzděláním vykazuje ve vztahu k ekonomické výkonnosti negativní závislost, vypočtené hodnoty pro vztah populace se sekundárním a terciárním vzděláním s ekonomickou výkonností jsou statisticky nevýznamné. Z těchto důvodů je možné současný akcent kladený na terciární vzdělání považovat ve vztahu k ekonomické výkonnosti regionu za opodstatněný. Avšak na druhou stranu je nutné přiznat problémy s uplatnitelností absolventů některých oborů na regionálním trhu práce. Takto vzdělaní lidé, jejichž vysokoškolské vzdělávání je zpravidla podporováno z veřejných zdrojů, pak zastávají profese nižší kvalifikace, na kterých svůj lidský kapitál plně nevyužijí.

Třetí výzkumná otázka se v kontextu demografického stárnutí věnovala využitelnosti vybraných demografických indexů užívaných k charakteristice věkové struktury populace pro hodnocení vazby věkové struktury obyvatelstva a ekonomické výkonnosti regionu. Vypočtené hodnoty indexu stáří, indexu závislosti předproduktivní generace, indexu závislosti postproduktivní generace i indexu ekonomické závislosti byly podrobeny korelační analýze s ukazatelem hrubého domácího produktu. Výsledky korelační analýzy ukázaly, že demografické indexy užívané k charakteristice věkové struktury populace nejsou pro hodnocení vazby věkové struktury obyvatelstva a ekonomické výkonnosti regionu vhodné.

„Alespoň jeden ze čtyř posuzovaných demografických indexů (index stáří, index závislosti předproduktivní generace, index závislosti postproduktivní generace, index ekonomické závislosti) charakterizující věkovou strukturu populace vyjadřuje vazbu věkové struktury obyvatelstva regionu na jeho ekonomickou výkonnost.“ **Hypotéza H3 byla zamítnuta**, neboť ani mezi jedním ze zkoumaných demografických indexů a ukazatelem hrubého domácího produktu neexistoval po celé sledované období statisticky významný korelační vztah, hodnocený minimálně na úrovni střední nižší závislosti.

Nevhodnost analyzovaných demografických indexů k vyjádření vazby věkové struktury a ekonomické výkonnosti regionu však rozhodně nemůže snižovat závažnost problematiky demografického stárnutí a jeho dopadů na regiony, jejich ekonomiku, infrastrukturu i správu.

Disertační práce prokázala, že proces demografického stárnutí se projevuje ve změnách věkových struktur obyvatelstva regionů a samozřejmě i ve změnách hodnot demografických indexů, které se z věkových generací počítají. Pro možnost dalšího pohledu na probíhající demografické změny věkových struktur byla modifikována Webbova typologie dynamiky obyvatelstva.

Ověřování předpokladu, že výše regionálního disponibilního důchodu domácností působí jako faktor atraktivity regionu a ovlivňuje tak demografické chování obyvatel, bylo náplní **čtvrté výzkumné otázky**. Již z dříve provedené souhrnné korelační analýzy vyplynuly vazby střední nižší závislosti mezi úrovní disponibilního důchodu a ukazateli mechanického a celkového přírůstku obyvatelstva. Pro detailnější rozbor byly s využitím dolního kvartilu, mediánu a horního kvartilu vytvořeny čtyři intervaly představující skupiny regionů diferencované v závislosti na úrovni disponibilního důchodu domácností. Na ně byla posléze aplikována Webbova typologie územních jednotek klasifikovaných na základě dynamiky obyvatelstva.

„Mezi demografickou dynamikou obyvatelstva regionů rozříděných dle úrovně disponibilního důchodu domácností pomocí kvartilů do čtyř intervalů existují významné diference.“ **Hypotéza H4 byla přijata.**

Intervalově aplikovaná Webbova typologie prokázala, že k přirozenému úbytku obyvatelstva dochází nejčastěji v nejchudších regionech, ve zbývajících intervalech převládá přirozený přírůstek. V prvních třech intervalech je možné pozorovat růst přirozeného přírůstku v souvislosti s růstem disponibilního důchodu domácností, to však neplatí pro interval nejvyšších 25 % regionů, kde přirozený přírůstek převyšuje přirozený úbytek jen velmi nepatrně. Jednu z příčin lze hledat například v odlišných životních prioritách a způsobu života některých bohatých obyvatel těchto regionů. Mechanický úbytek obyvatelstva převládá v intervalu nejnižších 25 % regionů, v dalších intervalech dominuje mechanický přírůstek, který se s růstem disponibilního důchodu domácností kontinuálně zvyšuje.

Celkový pohyb obyvatelstva je kombinací přirozeného a mechanického pohybu. Přirozený úbytek v kombinaci s mechanickým úbytkem vede v intervalu nejnižších 25 % regionů logicky k dominanci celkového populačního úbytku. Celkový populační přírůstek je největší v intervalu 2. nejvyšších 25 % regionů, v intervalu nejbohatších regionů je vliv nejvyššího mechanického přírůstku snížen nižším přirozeným přírůstkem.

Na základě výše uvedených skutečností lze konstatovat, že úroveň disponibilního důchodu domácností ovlivňuje pozitivně dynamiku obyvatelstva regionu, měřenou rostoucím počtem jeho obyvatel, s výjimkou přirozeného pohybu v nejbohatších regionech.

Zároveň je však nutné dodat, že disponibilní důchody domácností jsou jen jedním z mnoha faktorů, které ovlivňují demografické chování obyvatel. Lidé při rozhodování o místě pro svůj

život berou často ohled rovněž například na kvalitu životního prostředí, dostupnost regionu či rozsah a kvalitu jeho společenské infrastruktury.

Na základě výše zjištěných skutečností a s přihlédnutím k teoretickým východiskům práce lze formulovat následující doporučení určená pro orgány decizní sféry, ale i další aktéry podílející se na rozvoji regionu. S ohledem na ekonomickou výkonnost regionu je vhodné působit především na produkční, spotřební a znalostní rovinu lidského činitele. Člověk by měl být k uplatňování svého produkčního potenciálu motivován. Sociální dávky by tedy neměly dosahovat, či dokonce přesahovat, úroveň příjmů, které jedinec může získat ze svého zaměstnání. Velmi silná je role lidského činitele jako spotřebitele. Region by se tudíž měl snažit nabízet dostatek možností k tomu, aby v něm lidé své důchody utráceli. Se stárnutím populace lze očekávat nejen rostoucí poptávku po zdravotnických a sociálních službách, ale i změny v ostatních položkách spotřebního koše. V oblasti utváření a využívání lidského kapitálu je vhodné podporovat vzdělávání obyvatelstva, avšak je nutné brát v potaz potřeby regionálního trhu práce.

S ohledem na neustálou proměnlivost prostředí současného světa by měl být kladen důraz na podporu organické schopnosti regionu jako systému. Je nutné se včas připravit na dopady demografického stárnutí nejen na veřejné finance. Demografická data mohou být vhodným podkladem pro rozhodování činěná v souvislosti se stárnutím populace. Adekvátně využíváno by však mělo být rovněž dat o reprodukčním chování obyvatelstva. Porodnost totiž s časovým předstihem předurčuje pracovní potenciál regionu. Měla by být brána v potaz taktéž při plánování kapacity vzdělávacích struktur a využitelná je i v dalších oblastech.

V kontextu regionální politiky je nutné klást důraz především na smysluplné využívání poskytovaných prostředků. S ohledem na potřeby dalších výzkumů, ale i možnosti evaluace regionální politiky Evropské unie, by bylo vhodné zlepšit činnost některých národních statistických úřadů, včetně jejich koordinace a kooperace s Eurostatem.

Z práce vyplývají rovněž náměty pro budoucí výzkum, jedná se o početnou množinu dopadů demografického stárnutí, determinanty a důsledky demografické dynamiky obyvatelstva, problematiku regionální bezpečnosti v kontextu regionálního rozvoje, role univerzit v regionu, specifika metropolitních regionů a v současné době velmi aktuální téma masové migrace a jejích konsekvencí.

Za přínosy disertační práce pro rozvoj teorie lze považovat zejména užití pětifaktorového pohledu na lidského činitele, kterým je jeho vliv na rozvoj regionu hodnocen v produkční, spotřební, znalostní, populační a prostorové rovině. S tím souvisí i provedená sumarizace

relevantních teoretických poznatků, naplnění stanoveného cíle práce, včetně zodpovězení položených výzkumných otázek a rozhodnutí o přijetí či zamítnutí definovaných hypotéz. Významná je snaha o propojení bezpečnostní a regionální problematiky. Za teoretický přínos lze považovat i vlastní modifikaci Webbovy typologie, která je určena ke klasifikaci regionů na základě změn jejich věkových struktur. Její potenciál využitelnosti je však nutné nejprve prověřit dalším výzkumem.

Mezi praktické přínosy lze zařadit výsledky vzešlé z analýzy regionálních dat, která byla provedena na úrovni regionů NUTS 2 Evropské unie, což představuje vzorek 272 regionů v součtu s více než půl miliardou obyvatel. Zpracované charakteristiky ukazatelů i zjištěné skutečnosti mohou nalézt uplatnění v procesu tvorby, realizace a hodnocení regionální politiky. Přínosný je i pohled na postavení českých regionů soudržnosti v evropském kontextu včetně identifikace jejich meziregionálních rozdílů. Pozitivně lze vnímat i rozsáhlou klasifikaci regionů, která vzešla z aplikace Webbovy typologie i její modifikace a která je přílohou disertační práce. Za praktický přínos lze označit i formulovaná doporučení, pokud k nim bude v praxi přihlíženo.

Disertační práce může být po adekvátní úpravě využitelná i v rámci pedagogické činnosti, zejména v regionálně zaměřených předmětech, jakými jsou např. regionální rozvoj, regionální politika či lidské zdroje v regionu.

ZÁVĚR

Člověk je nositelem výrobního faktoru práce, svým rozhodnutím pracovat vytváří nabídku práce. Na nabídku práce mají vliv zejména záliby, důchod a majetek, očekávání důchodu a spotřeby, ceny spotřebitelských statků a daně. Využití práce, kapitálu a úroveň používaných technologií představují tzv. souhrnnou produktivitu faktorů, na jejíž zvyšování a následný ekonomický růst mají pozitivní vliv technologické inovace i růst fyzického a lidského kapitálu. Lidé pouze neprodukují, ale také spotřebovávají. Nakupují statky, aby uspokojili své potřeby. Z teleologického pohledu Karla Engliše je možné potřebu definovat jako chtění nějakého prostředku k dosažení účelu. Je-li prostředek způsobilý uskutečnit požadovaný účel, je prostředek užitečný. Míra uspokojení potřeb je vyjádřena užitekem, tedy subjektivním pocitem uspokojení, plynoucím ze spotřeby jednotlivých statků. Na spotřebitelskou poptávku mají vliv zejména preference, důchod, očekávání důchodu a cen, dostupnost a ceny dalších statků i množství kupujících.

Kapitál je prostředkem, přinášejícím ekonomickým subjektům, které vynaložily určité zdroje na jeho získání, další dodatečný příjem nebo užitek v budoucnu, a pomocí kterého dochází k růstu produktivity. Nejinak je tomu u lidského kapitálu, který představuje v současné době již zcela samozřejmou součást výrobních faktorů. Pravděpodobně nejčastěji užívanou definicí lidského kapitálu je definice G. S. Beckera, který uvádí, že lidský kapitál představují schopnosti, dovednosti a odpovídající motivace tyto schopnosti a dovednosti uplatnit. Každý člověk je však při vytváření i využívání svého lidského kapitálu limitován také zdravím. Z ekonomického pohledu vede péče o zdraví k prodloužení produktivního věku jedince, k delšímu využití a uplatnění jeho získaných znalostí a dovedností. Za jednu z hlavních investic do lidského kapitálu je považováno vzdělávání, v něm zastávají stěžejní úlohu univerzity, které v současnosti ve společnosti plní tři významné role – vzdělávací, vědecko-výzkumnou a tzv. třetí roli, jež je charakterizována tvorbou inovačního potenciálu ve vazbě na dané prostředí, aktivitami spojujícími univerzitu s podnikatelskou, nepodnikatelskou sférou i veřejností, se zaměřením na rozvoj regionu. Přítomnost univerzit v regionu však sama o sobě nestačí. Kolem nich působící komunita musí mít kapacitu vytvářené inovace a technologie přijímat a umět využívat.

Významnost počtu obyvatel v historickém vývoji společnosti dokládá jeho začlenění do mnoha ekonomických teorií, v jejichž dějinách zaujímá důležité místo. Při stejném početním stavu mohou mít jednotlivé populace zcela rozdílnou věkovou strukturu, čemuž je nutné věnovat zvýšenou pozornost. Věková struktura je výsledkem demografických

procesů probíhajících v populaci několik uplynulých desetiletí a zároveň do jisté míry předurčuje populační vývoj na desetiletí budoucí, což má značný praktický význam. Z ekonomického hlediska lze vyčlenit tři základní ekonomicky odlišné etapy života – předproduktivní věk, produktivní věk a postproduktivní věk. Změna počtu obyvatel je výsledkem přirozeného a mechanického pohybu. Přirozený pohyb obyvatelstva je spojen s demografickou reprodukcí, která v sobě zahrnuje procesy rození a vymírání. Mechanický pohyb je výsledkem migračních rozhodnutí, jejichž základní motivy lze členit na ekonomické a politické. V ekonomické teorii se rozlišují dva základní typy migračních modelů, první skupinu představují mikroekonomické modely hledající odpověď na otázku „Proč lidé migrují?“, druhou skupinou jsou makroekonomické modely, ty řeší zejména otázku „Odkud a kam lidé migrují?“.

Jednou z nejvýznamnějších demografických teorií současnosti je tzv. teorie nízké plodnosti, která v sobě spojuje myšlenky čtyř teoretických přístupů – teorie racionální volby, teorie averze vůči riziku, teorie postmaterialistických hodnot a teorie rovnosti pohlaví. Proces demografického stárnutí ve vyspělých zemích s sebou přináší mnohé ekonomické, společenské i politické otázky, neboť čím dál více starších lidí bude závislých na čím dál menším počtu mladých lidí. Pro úspěšný regionální rozvoj je nutností zohlednit faktory vyvolané stárnutím populace a začlenit jejich řešení do širokého spektra regionálních strategií. Se zvyšujícím se podílem zastoupení v populaci roste důležitost starších lidí a jejich přínosů ve prospěch společnosti. Vhodné je zaměřit se na posilování jejich produktivního přínosu pro regionální ekonomiku a zjišťování spotřebních vzorců jejich chování v relevanci k soukromému i veřejnému sektoru, neboť starší obyvatelé jsou významnou rostoucí skupinou spotřebitelů.

Region je možné charakterizovat ze dvou základních úhlů pohledu, fyzicko-geografického a socioekonomického. Jednotná a ustálená definice pojmu region neexistuje, v různých situacích bývá region definován různým způsobem, nicméně každá předkládaná definice by se vždy měla vztahovat k účelu, ke kterému je využívána. Ze systémového hlediska je region složitým prostorovým otevřeným dynamickým a organickým systémem s velkým počtem prvků různé kvality a hustými vazbami. K často užívaným členěním regionů patří jejich dělení na subnacionální, supranacionální a transnacionální. Zejména pro statistické účely, společenskoekonomické analýzy regionů a potřeby regionální politiky je v rámci Evropské unie užívána jednotná klasifikace územních statistických jednotek NUTS.

Ekonomický růst a rozvoj jsou často středem zájmu ekonomické teorie, existuje řada různých modelů ekonomického růstu, k nejznámějším autorům patří R. M. Solow, R. F. Harrod, E. D. Domar, P. M. Romer a R. Lucas. Všeobecným cílem rozvoje regionu je dosahování prosperity a blahobytu jeho obyvatel, které se odvozují od ekonomického rozvoje a vyjadřují se pomocí konkurenceschopnosti daného regionu a konkurenceschopnosti ekonomických činitelů v něm umístěných. K hlavním faktorům regionální konkurenceschopnosti patří faktory zvyšující konkurenceschopnost regionálních firem, faktory podmiňující rozvoj regionálních klastrů, faktory podmínek produkce a faktory podmínek poptávky. Na konkurenceschopnost regionů je možné také nahlížet jako na soutěž o přilákání či udržení kapitálu a obyvatel. Vnější odrazem konkurenceschopnosti regionu je jeho atraktivnost.

Kruciální otázkou každého rozvoje je jeho udržitelnost. Na problematiku udržitelného rozvoje lze nahlížet z časového i prostorového hlediska. Časový aspekt popisuje zodpovědnost a solidaritu mezi různými generacemi lidí žijících na planetě Zemi. Prostorové hledisko pak vyjadřuje zodpovědnost a solidaritu mezi lidmi žijícími na Zemi ve stejný čas, avšak v různých regionech. Udržitelný rozvoj předpokládá rovnováhu mezi třemi základními pilíři života na Zemi – ekonomickým, environmentálním a sociálním. Ekonomický rozvoj by tedy měl být v rovnováze se společenským pokrokem a zodpovědností za životní prostředí.

Předpokladem rozvoje každé společnosti je její bezpečnost, nejinak je tomu u regionů. Jen stěží si lze představit realizaci rozvojových aktivit v regionu, který není schopen zajistit bezpečnost svých obyvatel a svého území. Úroveň bezpečnosti také velmi výrazně ovlivňuje vnímání kvality života v regionu. Bezpečnost bývá v současné době nejčastěji definována jako stav, kdy jsou na nejnížší možnou míru eliminovány hrozby pro referenční objekt a jeho zájmy. Zároveň musí být tento objekt k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten na ní participovat. Pro zajištění bezpečnosti jsou zapotřebí lidské, materiální a finanční zdroje. Za nejvýznamnější prvek bývají považováni lidé, avšak musí mít k dispozici dostatek finančních a materiálních zdrojů. Než mohou být tyto zdroje vynaloženy, musejí být nejprve vytvořeny, s čímž je úzce spjata otázka ekonomické výkonnosti, ale i míra přerozdělování a alokace zdrojů skrz veřejné rozpočty. Hlavním problémem je hledání rovnováhy mezi čerpáním ekonomických zdrojů pro zajišťování bezpečnosti a potřebami ekonomiky.

Existence množství definic regionální politiky koresponduje s různými postoji, přístupy, nástroji a šíří řešené problematiky. Na regionální politiku je možné nahlížet jako na řídicí

činnost decizní sféry státní i územní působnosti, která směřuje k vytváření vhodnějších podmínek pro dynamický a všestranný rozvoj regionů s maximálním využitím geografického, lidského a ekonomického potenciálu. Motivy její existence lze hledat ve čtyřech základních oblastech – ekonomické, environmentální, politické a sociální, přičemž ekonomické motivy jsou svým počtem dominantní a bývají obvykle považovány za nejdůležitější. Regionální politika se obvykle uskutečňuje a zabezpečuje ve čtyřech vzájemně propojených rovinách – nadnárodní, národní, regionální a lokální/místní. Za celosvětově unikátní je považována regionální politika Evropské unie, jejíž vývoj je úzce spjat s postupem integračního procesu, mezi jehož důvody patří ekonomická, politická a bezpečnostní spolupráce. V kontextu naplňování cílů strategie Evropa 2020 se regionální politika EU v současné době zaměřuje především na oblasti zaměstnanosti, vzdělání, výzkumu, vývoje a inovací, klimatických změn a problematiky chudoby.

Cílem disertační práce bylo zhodnocení vazeb mezi lidským činitelem, jenž ovlivňuje rozvoj regionu svým chováním či samotnou existencí v pěti vymezených rovinách (produkční, spotřební, znalostní, populační a prostorové), a vybranými parciálními charakteristikami hodnocení rozvoje regionu. Výsledky vzešlé z provedené analýzy regionálních dat souhrnně prezentuje kapitola šestá, která obsahuje i formulovaná doporučení, náměty pro budoucí výzkum a představení přínosů práce.

V kontextu položených výzkumných otázek lze závěry práce stručně shrnout do následujících konstatování. Úroveň lidského kapitálu jednoznačně pozitivně ovlivňuje ekonomickou výkonnost regionu. Současný akcent kladený na terciární vzdělání je ve vztahu k ekonomické výkonnosti regionu zcela opodstatněný. Úroveň disponibilního důchodu domácností ovlivňuje pozitivně dynamiku obyvatelstva regionu, měřenou rostoucím počtem jeho obyvatel, s výjimkou přirozeného pohybu v nejbohatších regionech. Proces demografického stárnutí se projevuje ve změnách věkových struktur regionů. Zjištěná nevhodnost analyzovaných demografických indexů k vyjádření vazby věkové struktury a ekonomické výkonnosti regionu nesnižuje závažnost problematiky demografického stárnutí a jeho dopadů na regiony. Pro možnost dalšího pohledu na probíhající demografické změny věkových struktur byla modifikována Webbova typologie dynamiky obyvatelstva k hodnocení změn ve věkových strukturách regionů. Disertační práce prokázala nezastupitelný význam lidského činitele v rozvoji regionu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARMSTRONG, H., TAYLOR, J. *Regional Economics and Policy*. 3. vyd. Oxford: Blackwell, 2000. 437 s. ISBN 0-631-21713-4.
- [2] BACCI, M. L. *Populace v evropské historii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 272 s. ISBN 80-7106-495-5.
- [3] BAIER, S. L., DWYER, G. P., TAMURA, R. How important are capital and total factor productivity for economic growth? *Economic Inquiry*. 2006, roč. 44, č. 1, s. 23-49. ISSN 0095-2583.
- [4] BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 483 s. ISBN 978-80-246-1863-0.
- [5] BALDWIN, R. E., WYPLOSZ, C. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 478 s. ISBN 978-80-247-1807-1.
- [6] BECKER, G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3. vyd. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 412 s. ISBN 978-0-226-04120-9.
- [7] BECKER, G. S. *Teorie preferencí*. 1. vyd. Praha: Grada, Liberální institut, 1997. 350 s. ISBN 80-7169-463-0.
- [8] BENÁČEK, V. Růst zkreslení HDP v prostředí transformace. In Loužek, M. (ed.) *Měříme správně HDP?* 1. vyd. Praha: CEP, 2005. s. 87-104. ISBN 80-86547-42-6.
- [9] BLAŽEK, J. *Politika hospodářské a sociální soudržnosti – regionální politika EU: důvody, principy, cíle* [online]. 2000, 11 s. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/socgeo/people/blazekraabe.doc>.
- [10] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.
- [11] BONTIS, N. a kol. The knowledge toolbox: a review of tools available to measure and manage intangible resources. *European Management Journal*. 1999, roč. 17, č. 4, s. 391-402. ISSN 0263-2373.
- [12] BORJAS, G. J. Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*. 1989, roč. 23, č. 3, s. 457-485. ISSN 0197-9183.

- [13] BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 140 s. ISBN 80-86429-16-4.
- [14] BUČEK, M. *Priestorová ekonomika*. 1. vyd. Bratislava: Vysoká škola ekonomická, 1992. 148 s. ISBN 80-225-0406-8.
- [15] BUČEK, M., REHÁK, Š., TVRDOŇ, J. *Regionálna ekonómia a politika*. 1. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 269 s. ISBN 978-80-8078-362-4.
- [16] BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2005. 267 s. ISBN 80-903333-6-2.
- [17] CENTRE FOR ANALYSIS OF REGIONAL SYSTEMS. *Mechanický pohyb obyvateľstva (prostorová mobilita)* [online]. [cit. 2015-06-04] Dostupné z: <http://geography.upol.cz/soubory/lide/halas/ZH1/04-mechanicky_pohyb.pdf>.
- [18] CIHELKOVÁ, E. a kol. *Evropská ekonomická integrace: procesy, politiky, governance*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2011. 335 s. ISBN 978-80-245-1835-0.
- [19] ČADIL, J. *Regionální ekonomie: teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 152 s. ISBN 978-80-7400-191-8.
- [20] ČESKÁ REPUBLIKA. Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, v platném znění. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1998.
- [21] ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, v platném znění. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2000.
- [22] DRUCKER, P. F. *Výzvy managementu pro 21. století*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2000. 187 s. ISBN 80-7261-021-X.
- [23] EDVINSSON, L., MALONE, M. S. *Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower*. 1. vyd. New York: HarperBusiness, 1997. 240 s. ISBN 978-0887308413.
- [24] ENGLIŠ, K., VENCOVSKÝ, F. (ed.) *Národní hospodářství: vybrané kapitoly*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1994. 336 s. ISBN 80-85834-09-X.
- [25] ENGLIŠ, K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*. Praha: Nakladatelství F. Topič, 1930. 162 s. ISBN b. č.
- [26] EUROPEAN COMMISSION. *Building the Knowledge Society: Social and Human Capital Interactions*. 1. vyd. Brusel, 2003. 58 s.

- [27] EUROPEAN COMMISSION. *Europe's demographic future*. 1. vyd. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 92-79-07043-3.
- [28] EUROPEAN COMMISSION. *Mobilising the Brainpower of Europe: Enabling Universities to Make their Full Contribution to the Lisbon Strategy*. 1. vyd. Brusel, 2005.
- [29] EUROPEAN POLICIES RESEARCH CENTRE. *Regions for All Ages: The Implications of Demographic Ageing for Regional Policy*. 1. vyd. Glasgow: University of Strathclyde, 2006. 113 s.
- [30] EUROSTAT. *Database, General and regional statistics, Regional statistics by NUTS classification* [online]. 2014, [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: <<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>>.
- [31] EUROSTAT. *NUTS classification – Nomenclature of territorial units for statistics* [online]. 2015, [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/overview>>.
- [32] EVROPSKÁ KOMISE. *EVROPA 2020: Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*. Brusel, 2010. 33 s.
- [33] EVROPSKÁ KOMISE. *Politiky Evropské unie: Regionální politika*. 1. vyd. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2014. 16 s. ISBN 978-92-79-41284-4.
- [34] EVROPSKÁ KOMISE. *Stárnoucí Evropa? Skutečnost, na kterou je třeba se připravit* [online]. 2012, [cit. 2015-01-10]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/news/economy/120515_cs.htm>.
- [35] EVROPSKÁ KOMISE, GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ PRO REGIONÁLNÍ A MĚSTSKOU POLITIKU. *Panorama, inforegio*. 2014, č. 48. ISSN 1608-3903.
- [36] EVROPSKÁ UNIE. *Orgány, instituce a ostatní subjekty EU* [online]. 2014, [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_cs.htm>.
- [37] FAJKUS, B. *Filosofie a metodologie vědy: vývoj, současnost a perspektivy*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005. 339 s. ISBN 80-200-1304-0.

- [38] FERRY, M., BAKER, R. *Regionální strategie a demografické stárnutí: Age Proofing Toolkit – Příručka ke strategii pro demografické stárnutí*. 1. vyd. Brusel: Evropská unie, Výbor regionů, 2006. 29 s.
- [39] FIALA, P., PITROVÁ, M. *Evropská unie*. 2. dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 803 s. ISBN 978-80-7325-180-2.
- [40] FLORIDA, R. *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books, 2003. 416 s. ISBN 978-1864032567.
- [41] FLORIDA, R. Toward the Learning Region. *Futures*. 1995, roč. 27, č. 5, s. 527-536. ISSN 0016-3287.
- [42] FRANK, R. H., BERNANKE, B. S. *Ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003. 803 s. ISBN 80-247-0471-4.
- [43] FRIEDMAN, M. *A Theory of the Consumption Function*. 1. vyd. Princeton: Princeton University Press, 1957. 243 s. ISBN 0-691-04182-2.
- [44] FUJITA, M., KRUGMAN, P. The new economic geography: Past, present and the future. *Papers in Regional Science*. 2004, roč. 83, č. 1, s. 139-164. ISSN 1435-5957.
- [45] GOSSEN, H. H. *Entwicklung der gesetze des menschlichen verkehrs, und der daraus fliessenden regeln für menschliche handeln*. 1. vyd. Braunschweig: F. Vieweg, 1854. 277 s. ISBN b. č.
- [46] HÁJEK, M., MIHOLA, J. Analýza vlivu souhrnné produktivity faktorů na ekonomický růst ČR. *Politická ekonomie*. 2009, roč. 57, č. 6, s. 740-753. ISSN 0032-3233.
- [47] HARRISON, A. Social capital as a determinant of regional competitiveness. In *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference National and Regional Economics VII*. Herlany, 2008. s. 236-240. ISBN 978-80-553-0084-9.
- [48] HENDL, J. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. 4. rozš. vyd. Praha: Portál, 2012. 734 s. ISBN 978-80-262-0200-4.
- [49] HINDLS, R., NOVÁK, I., KAŇOKOVÁ, J. *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1997. 249 s. ISBN 80-85943-44-1.
- [50] HOLMAN, R. *Dějiny ekonomického myšlení*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999. 541 s. ISBN 80-7179-238-1.

- [51] HOOVER, E. M., GIARRATANI, F. *An Introduction to Regional Economics* [online]. 3. vyd. Morgantown: Regional Research Institute, West Virginia University, 1999. [cit. 2015-03-15] Dostupné z: <<http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/main.htm>>.
- [52] HRUŠKA, B. Padlá modla HDP. *Ekonom.* 2009, roč. 53, č. 46, s. 12-18. ISSN 1210-0714.
- [53] HUDEC, O. a kol. *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja*. 1. vyd. Košice: Ekonomická fakulta TU, 2009. 344 s. ISBN 978-80-553-0117-4.
- [54] HUDEC, O. *Regionálne inovačné systémy: strategické plánovanie a prognózovanie*. 1. vyd. Košice: Ekonomická fakulta Technickej univerzity, 2007. 198 s. ISBN 978-80-8073-964-5.
- [55] ISAKSEN, A. Building Regional Innovation Systems: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? *Canadian Journal of Regional Science*. 2001, roč. 24, č. 1, s. 101-120. ISSN 0705-4580.
- [56] JEŽEK, J. Učení se, sítě a samoregulace jako základní stavební kameny učících se regionů. In *National and Regional Economics VI*. Košice: Technical University, 2006. s. 140-144. ISBN: 80-8073-721-5.
- [57] KALIBOVÁ, K., PAVLÍK, Z., VODÁKOVÁ, A. (eds.) *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4.
- [58] KAMENÍČEK, J. *Lidský kapitál – úvod do ekonomie chování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 248 s. ISBN 80-246-0449-3.
- [59] KLUFOVÁ, R., POLÁKOVÁ, Z. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 306 s. ISBN 978-80-7357-546-5.
- [60] KRAFTOVÁ, I., KRAFT, J. High tech firmy a tvorba bohatství v zemích EMEA. *E+M Ekonomie a management*. 2008, roč. 11, č. 4, s. 6-20. ISSN 1212-3609.
- [61] KRATOCHVÍL, P. *Teorie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 218 s. ISBN 978-80-7367-467-0.
- [62] KRUGMAN, P. *Competitiveness: An International Economics Reader*. New York: Council on Foreign Relations, 1994. 79 s. ISBN 978-087-6091-777.

- [63] KUBANOVÁ, J. *Statistické metody pro ekonomickou a technickou praxi*. 2. vyd. Bratislava: Stasis, 2004. 249 s. ISBN 80-85659-37-9.
- [64] LAMBERT, R. *Lambert Review of Business-University Collaboration*. London: HM Treasury, Basic Books, 2003. 133 s. ISBN 0-947819-76-2.
- [65] LIESSMANN, K. P. *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 127 s. ISBN 978-80-200-1677-5.
- [66] LOUŽEK, M. *Populační ekonomie a její důsledky pro účinnost pronatalitních politik*. 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 152 s. ISBN 80-86547-35-3.
- [67] MAIER, G., TÖDTLING, F. *Regionálna a urbanistická ekonomika: teória lokalizácie a priestorová štruktúra*. 1. vyd. Bratislava: Elita, 1997. 237 s. ISBN 80-8044-044-1.
- [68] MAIER, G., TÖDTLING, F. *Regionálna a urbanistická ekonomika 2: regionálny rozvoj a regionálna politika*. 1. vyd. Bratislava: Elita, 1998. 313 s. ISBN 80-8044-049-2.
- [69] MAIER, K. a kol. *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 253 s. ISBN 978-80-247-4198-7.
- [70] MACHÁČEK, J., TOTH, P., WOKOUN, R. *Regionální a municipální ekonomie*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2011. 199 s. ISBN 978-80-245-1836-7.
- [71] MARSHALL, G. (ed.). *A dictionary of sociology*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 1998. 710 s. ISBN 0-19-280081-7.
- [72] MATĚJŮ, P. a kol. *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009. 74 s. ISBN 978-80-254-4519-8.
- [73] MATOUŠKOVÁ, Z. a kol. *Regionální a municipální ekonomika*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, Národohospodářská fakulta, 2000. 156 s. ISBN 80-245-0061-2.
- [74] MAZOUCH, P., FISCHER, J. *Lidský kapitál: měření, souvislosti, prognózy*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 116 s. ISBN 978-80-7400-380-6.
- [75] MCMAHON, W. W. Expected Rates of Returns to Education. In Psacharopoulos, G. (ed.) *Economics of Education. Research and Studies*. Oxford: Pergamon Press, 1987.
- [76] MINAŘÍK, B., BORŮVKOVÁ, J., VYSTRČIL, M., *Analýzy v regionálním rozvoji*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2013. 234 s. ISBN 978-80-7431-129-1.

- [77] MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. *Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2013. 150 s.
- [78] MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR. *Bezpečnostní strategie České republiky 2015*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2015. 23 s. ISBN 978-80-7441-005-5.
- [79] MOLNÁR, Z. a kol. *Pokročilé metody vědecké práce*. 1. vyd. Zeleneč: Profess Consulting, 2012. 170 s. ISBN 978-80-7259-064-3.
- [80] OECD. *Education Policy Analysis 2002*. 1. vyd. OECD Publishing, 2002. 136 s. ISBN 9789264199316. Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-policy-analysis-2002_epa-2002-en>.
- [81] OECD. *How's Life? Measuring well-being*. 1. vyd. OECD Publishing, 2011. 282 s. ISBN 978-92-64-12116-4. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en>>.
- [82] PACÁKOVÁ, V. a kol. *Štatistické metódy pre ekonómov*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2009. 411 s. ISBN 978-80-8078-284-9.
- [83] PARKER, J. Nová podoba světa. In Franklin, D. (ed.) *Svět 2015*. Praha: Economia, 2014. 114 s. ISBN 978-80-85378-90-0.
- [84] PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 878 s. ISBN 80-7184-310-5.
- [85] PORTÁL DEMOGRAFIE. *O demografii* [online]. [cit. 2015-02-17] Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_struktura=>>.
- [86] PORTER, M. E. *The Competitive advantage of nations*. New York: The Free Press, 1990. 855 s. ISBN 0-02-925361-6.
- [87] PRESTON, S. H., HEUVELINE, P., GUILLOT, M. *Demography: measuring and modeling population processes*. 1. vyd. Oxford: Blackwell Publishers, 2001, 308 s. ISBN 1-55786-451-9.
- [88] PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006. 272 s. ISBN 80-7178-944-5.
- [89] ROBEJŠEK, P. Bezpečnost: K morfologii klasického pojmu. *Mezinárodní politika*. 1998, roč. 22, č. 12, s. 21-23.

- [90] ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1997. 348 s. ISBN 80-85963-43-4.
- [91] SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- [92] SCHILLER, B. R. *Mikroekonomie dnes*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2004. 404 s. ISBN 80-251-0109-6.
- [93] SCHULTZ, T. W. *Investing in People: The economics of population quality*. Berkeley: University of California Press, 1981. 173 s. ISBN 0-520-04437-1.
- [94] SKOKAN, K. *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*. 1. vyd. Ostrava: Repronis, 2004. 159 s. ISBN 80-7329-059-6.
- [95] SKOKAN, K. Systémy inovací v regionálním rozvoji. *Ekonomická revue*. 2005, roč. 8, č. 4, s. 12-25. ISSN 1212-3951.
- [96] SMITH, A. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Nové přeprac. vyd. opatřené margináliemi. Praha: Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.
- [97] SNIEŠKA, V., BRUNECKIENÉ, J. Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. *Inžinerine ekonomika*. 2009, roč. 20, č. 1, s. 45-57. ISSN 1392-2785.
- [98] STEJSKAL, J., KOVÁRNÍK, J. *Regionální politika a její nástroje*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 212 s. ISBN 978-80-7367-588-2.
- [99] STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J. P. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* [online]. 2009, 291 s. [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf>.
- [100] TENZER, O. a kol. *Úvod do metody myšlení pro ekonomy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1972. 283 s. ISBN b. č.
- [101] THE WORLD BANK. *Where is the Wealth of Nations? Measuring Capital for 21st Century*. Washington: The World Bank, 2006. 188 s. ISBN 0-8213-6355-7.
- [102] UNESCO. *International Standard Classification of Education ISCED 2011*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2012. 84 s. ISBN 978-92-9189-123-8.

- [103] UNESCO. *Learning: the Treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1996. 266 s. ISBN 92-3-103274-7.
- [104] UNITED NATIONS. *Report of the World Commission on Environment and Development*. Rezoluce valného shromáždění č. 42/187, ze dne 11. prosince 1987. New York: UN General Assembly, 1987.
- [105] URBÁNEK, V. a kol. *Návratnost investice do vysokoškolského vzdělání pro jednotlivce a podnik v České republice*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 274 s. ISBN 80-7083-798-5.
- [106] VAVREJNOVÁ, M. *Migrace obyvatelstva jako faktor ekonomického rozvoje*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2011. 79 s. ISBN 978-80-86729-66-4.
- [107] VEBER, V. *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 811 s. ISBN 978-80-7106-570-8.
- [108] VITURKA, M., TÓTHOVÁ, D. Několik poznámek k chápání pojmů růst a rozvoj z pohledu ekonomických věd. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XVII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 29–36. ISBN 978-80-210-6840-7.
- [109] VOLEJNÍKOVÁ, J. *Moderní kompendium ekonomických teorií. Od antických zdrojů až po třetí tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Profess Consulting s.r.o., 2005. 378 s. ISBN 80-7259-020-0.
- [110] VÝBOR REGIONŮ EU. *Územní agenda Evropské unie 2020: K inteligentní a udržitelné Evropě rozmanitých regionů podporující začlenění*. 1. vyd. Brno: Ústav územního rozvoje, 2011. 16 s. ISBN 978-80-87318-19-5.
- [111] WEBB, J. W. The Natural and Migrational Components of Population Changes in England and Wales, 1921-1931. *Economic Geography*. 1963, roč. 39, č. 2, s. 130-148.
- [112] WILLKE, H. Společnost vědění. In Pongs, A. (ed.) *V jaké společnosti vlastně žijeme?* 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 265 s. ISBN 80-85866-59-5.
- [113] WOKOUN, R., PĚLUCHA, M., KOUŘILOVÁ, J. *Obecná regionální politika* [online]. 2012, 122 s. [cit. 2014-11-12]. Dostupné z: <http://kreg.vse.cz/wp-content/uploads/2011/04/RP_regpol-obecna-ucebnice.pdf>.

- [114] WOKOUN, R. a kol. *Základy regionálních věd a veřejné správy*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 474 s. ISBN 978-80-7380-304-9.
- [115] WOLFE, D. Globalization, Information and Communication Technologies and Local and Regional Systems of Innovation. In Rubenson K., Schutze H. (eds.) *Transition to the Knowledge Society: Conference Proceedings*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2001. s. 1-20.
- [116] ZEMAN, P. (ed.) *Česká bezpečnostní terminologie: výklad základních pojmů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002. 186 s. ISBN 80-210-3037-2.

SEZNAM VLASTNÍCH PUBLIKOVANÝCH PRACÍ

- [1] MATĚJA, Z. Lidský kapitál a ukazatel hrubé míry vstupu do terciárního vzdělávání v České republice. In *IMEA 2009, recenzovaný sborník příspěvků IX. mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů v oblastech informatika, management, ekonomie a veřejná správa*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2009, s. 194-200. ISBN 978-80-7041-851-2.
- [2] MATĚJA, Z. Meeting of the Mission of Universities in Regions: Forms and Impact. In *CERS 2009 – 3rd Central European Conference in Regional Science, International Conference Proceedings - Young Scientists Articles*. Košice: Technical University of Košice, 2009, s. 1193-1200. ISBN 978-80-553-0363-5.
- [3] CHARBUSKÝ, M., KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z., ŠMÍD, M. Spread of Risks in the Period of Recession in Spa Industry. In *Zborník príspevkov z XI. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie pod názvom FINANČIE A RIZIKO*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2009, s. 150-158. ISBN 978-80-225-2867-2.
- [4] MATĚJA, Z., ŠMÍD, M., CHARBUSKÝ, M. Selected Actual Trends in Czech Healing Spa Industry. In *Sborník příspěvků z konference Hradecké ekonomické dny 2010, DÍL I*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2010, s. 262-266. ISBN 978-80-7435-040-5.
- [5] MATĚJA, Z. Vliv vzdělání na výši mezd. In *The 10th International Conference of Postgraduate Students and Young Scientists in Informatics, Management, Economics and Administration, IMEA 2010 (Conference Proceedings)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010, s. 79. ISBN 978-80-7395-254-9.
- [6] MATĚJA, Z., KRAFTOVÁ, I., CHARBUSKÝ, M. Proč by lázně a obce měly postupovat společně. *Moderní obec*. 2010, roč. 16, č. 4, s. 32. ISSN 1211-0507.
- [7] CHARBUSKÝ, M., BRYCHTOVÁ, Š., KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z., ŠMÍD, M. Tradice, současný stav a výhledy českého lázeňství. *Veřejná správa*. 2010, roč. 21, č. 18, s. IV – VIII (příloha). ISSN 1213-6581.
- [8] PRÁŠILOVÁ, P., MATĚJA, Z., SOBOTKA, M. Structural Changes of the Czech Economy at Regional Level. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D*. 2010, č. 17 (2/2010), s. 179-192. ISSN 1211-555X.

- [9] MATĚJA, Z. Vliv lidského činitele na rozvoj regionu. In *Zimný seminár regionálnej vedy – zborník príspevkov*. Bratislava: Spoločnosť pre regionálnu vedu a politiku, 2011, s. 1-17. ISBN 978-80-225-3196-2.
- [10] MATĚJA, Z. Interakce lidského kapitálu a věkové struktury obyvatelstva. In *Sborník příspěvků z XI. mezinárodní konference IMEA 2011*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011, s. 10. ISBN 978-80-7372-720-8.
- [11] KRAFTOVÁ, I., MASUYAMA, Y., MATĚJA, Z., KORNFELDOVÁ, M. Společenská odpovědnost v oblasti lázeňství: shody či rozdíly? (komparativní studie českého a japonského prostředí). *E+M Ekonomie a Management*. 2011, roč. 14, č. 2, s. 123-136. ISSN 1212-3609.
- [12] KRAFTOVÁ, I., PRÁŠILOVÁ, P., MATĚJA, Z. High-tech Sector and the European Lagging in the Globalized Economy. In *Proceedings of the 10th International Conference Liberec Economic Forum 2011*. Liberec: Technical University of Liberec, 2011, s. 284-294. ISBN 978-80-7372-755-0.
- [13] KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z., PRÁŠILOVÁ, P. Economic Performance: Variability of Businesses within Each Industry and Among Industries. *InžinerinÉ Ekonomika – Engineering Economics*. 2011, roč. 22, č. 5, s. 459-467. ISSN 1392-2785.
- [14] PRÁŠILOVÁ, P., KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z. SME's Contribution to the Knowledge-based Society Performance and Their Support within the Czech Republic. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, series Negotia*. 2011, roč. 56, č. 4, s. 99-117. ISSN 1224-8738.
- [15] ZDRAŽIL, P., MATĚJA, Z. Index vědecko-výzkumného potenciálu a dynamika jeho vývoje v českých a slovenských regionech. In *Sborník recenzovaných příspěvků z mezinárodní konference Hradecké ekonomické dny 2013, díl II*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2013, s. 353-360. ISBN 978-80-7435-250-8.
- [16] KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z., ZDRAŽIL, P. Innovation Industry Drivers. In *Proceedings of the 11th International Conference Liberec Economic Forum 2013*. Liberec: Technical University of Liberec, 2013, s. 334-342. ISBN 978-80-7372-953-0.
- [17] KRAFTOVÁ, I., MANDYSOVÁ, I., MATĚJA, Z. Specifics of the Czech Spa Industry and Categorization Model of Spa Towns. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D*. 2013, roč. 20, č. 28 (3/2013), s. 43-54. ISSN 1211-555X.

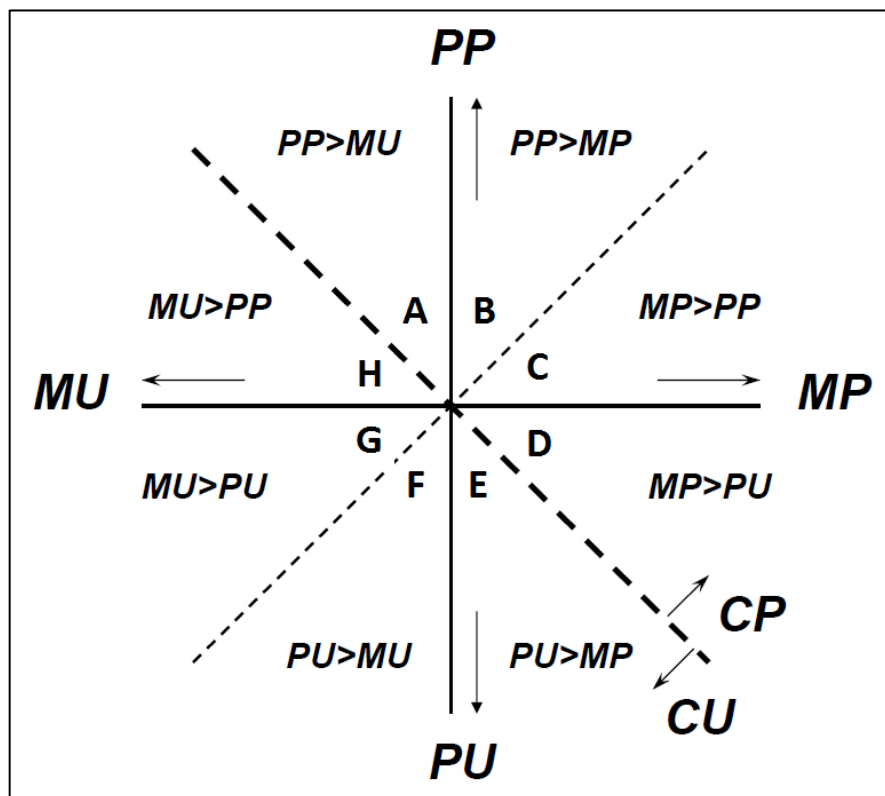
- [18] KARLOVÁ, Z., MATĚJA, Z. Jednotky sboru dobrovolných hasičů obcí v Pardubickém kraji. In *Obyvatelstvo, region a bezpečnost. Regionální rozvoj mezi teorií a praxí. Sborník příspěvků*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, s. 148-157. ISBN 978-80-7395-724-7.
- [19] MATĚJA, Z., SVOBODA, O. Bezpečnost obyvatelstva v krajích České republiky. In *Sborník příspěvků z konference Krizový management 2013*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, s. 62-71. ISBN 978-80-7395-740-7.
- [20] MATĚJA, Z. Bezpečnost a ekonomická výkonnost regionů České republiky. In *Sborník recenzovaných příspěvků z mezinárodní konference Hradecké ekonomické dny 2014, díl II*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2014, s. 231-237. ISBN 978-80-7435-367-3.
- [21] KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z. Interakce struktury vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků a potřeb regionálního trhu práce (případ Pardubického kraje). *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D*. 2014, roč. 21, č. 32 (3/2014), s. 62-72. ISSN 1211-555X.
- [22] KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z. Regionální komparační analýza jako pomocný nástroj analýzy rizika. In *Sborník příspěvků z konference Krizový management 2014*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, s. 48-63. ISBN 978-80-7395-871-8.
- [23] KRAFTOVÁ, I., MATĚJA, Z. Relation of Economic Performance and Creation of Sources of Consumption in Regions of the European Union. In *5th Central European Conference in Regional Science, International Conference Proceedings*. Košice: Technical University of Košice, 2015, s. 461-470. ISBN 978-80-553-2015-1.
- [24] MATĚJA, Z. Růst počtu obyvatel jako výraz atraktivity regionu a jeho vazba na disponibilní důchod domácností. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 238-244. ISBN 978-80-210-7861-1.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A Aplikace Webbovy typologie hodnotící dynamiku obyvatelstva regionů Evropské unie v letech 2000-2011

Příloha B Aplikace modifikované Webbovy typologie hodnotící změny ve věkové struktuře obyvatelstva regionů Evropské unie v letech 2000-2010

Příloha A

Webbův diagram

- A** – přirozený přírůstek převyšuje mechanický úbytek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- B** – přirozený přírůstek převyšuje mechanický přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- C** – mechanický přírůstek převyšuje přirozený přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- D** – mechanický přírůstek převyšuje přirozený úbytek, ve výsledku nastává celkový populační přírůstek;
- E** – přirozený úbytek převyšuje mechanický přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- F** – přirozený úbytek převyšuje mechanický úbytek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- G** – mechanický úbytek převyšuje přirozený úbytek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- H** – mechanický úbytek převyšuje přirozený přírůstek, ve výsledku nastává celkový populační úbytek;
- q – region nebylo možné klasifikovat.

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Celkem
AT11 - Burgenland	E	D	E	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
AT12 - Niederösterreich	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
AT13 - Wien	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
AT21 - Kärnten	G	D	G	F	D	D	D	D	E	F	F	E	E
AT22 - Steiermark	E	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
AT31 - Oberösterreich	B	C	C	C	C	C	C	B	B	A	A	C	C
AT32 - Salzburg	B	B	A	C	C	C	B	H	A	A	B	C	B
AT33 - Tirol	C	C	B	C	C	C	B	B	B	B	C	C	C
AT34 - Vorarlberg	B	B	B	C	B	B	B	B	B	B	A	B	B
BE10 - Région de Bruxelles-Capitale	B	C	C	B	B	C	B	C	C	C	C	C	C
BE21 - Prov. Antwerpen	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE22 - Prov. Limburg	C	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE23 - Prov. Oost-Vlaanderen	C	C	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C
BE24 - Prov. Vlaams-Brabant	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE25 - Prov. West-Vlaanderen	D	D	D	D	D	D	C	C	C	D	D	D	D
BE31 - Prov. Brabant Wallon	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE32 - Prov. Hainaut	D	C	D	D	D	D	C	C	D	D	C	C	D
BE33 - Prov. Liège	C	C	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE34 - Prov. Luxembourg	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BE35 - Prov. Namur	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
BG31 - Severozapaden	F	G	G	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
BG32 - Severen tseentralen	E	G	F	G	G	F	F	F	F	F	F	F	G
BG33 - Severoiztochen	G	D	F	F	F	F	F	F	G	G	F	F	F
BG34 - Yugoiztochen	F	G	G	F	G	F	G	G	G	G	F	F	G
BG41 - Yugozapaden	D	G	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	E
BG42 - Yuzhen tseentralen	E	G	G	F	G	F	F	F	F	G	F	F	G
CY00 - Kypros	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
CZ01 - Praha	F	G	E	D	D	D	C	C	C	C	C	C	D
CZ02 - Strední Cechy	D	D	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C
CZ03 - Jihozápad	E	F	E	D	E	D	C	C	C	C	B	D	D
CZ04 - Severozápad	E	G	E	D	D	G	H	C	C	H	H	G	C
CZ05 - Severovýchod	E	G	F	E	F	D	C	C	C	B	B	C	D
CZ06 - Jihovýchod	E	F	F	D	D	D	C	C	C	C	C	C	D
CZ07 - Strední Morava	E	F	F	F	G	F	D	C	A	H	H	F	F
CZ08 - Moravskoslezsko	G	G	G	F	G	G	G	H	H	G	G	G	G
DE11 - Stuttgart	C	C	C	C	C	C	H	C	G	G	D	D	C
DE12 - Karlsruhe	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
DE13 - Freiburg	C	C	C	D	C	D	D	D	E	D	D	D	D
DE14 - Tübingen	C	C	C	C	C	C	A	B	C	D	D	D	C

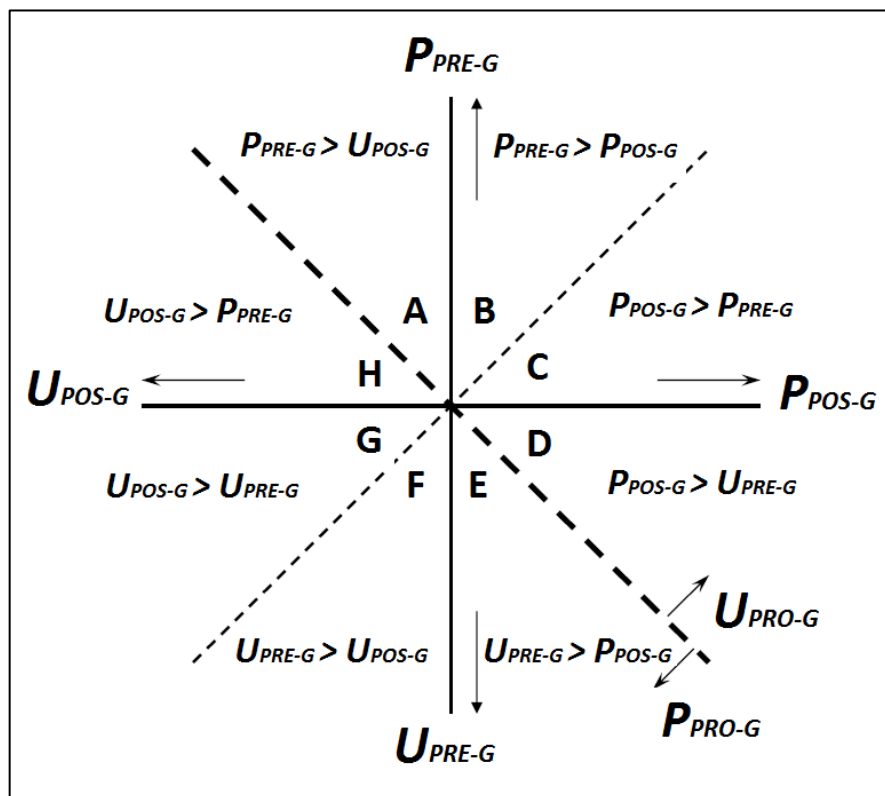
NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Celkem
DE21 - Oberbayern	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
DE22 - Niederbayern	C	D	D	D	D	D	F	D	F	E	D	D	D
DE23 - Oberpfalz	C	D	D	D	D	E	E	E	F	E	E	D	D
DE24 - Oberfranken	E	D	E	E	E	F	F	F	F	F	F	E	F
DE25 - Mittelfranken	D	D	D	D	D	D	D	D	E	E	D	D	D
DE26 - Unterfranken	D	D	D	D	E	F	F	F	G	F	F	E	E
DE27 - Schwaben	C	C	D	D	D	D	E	D	E	E	D	D	D
DE30 - Berlin	F	D	D	E	E	D	D	C	C	C	C	C	D
DE40 - Brandenburg	D	F	F	E	E	F	F	F	F	F	E	E	F
DE50 - Bremen	F	E	D	D	D	D	D	E	E	E	E	D	E
DE60 - Hamburg	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	C	C	D
DE71 - Darmstadt	C	C	D	D	C	C	G	D	D	D	D	D	D
DE72 - Gießen	D	D	D	E	E	F	G	F	F	F	F	E	F
DE73 - Kassel	F	E	E	E	E	F	G	F	F	F	F	E	F
DE80 - Mecklenburg-Vorpommern	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	F	F	G
DE91 - Braunschweig	E	E	E	E	E	F	F	F	F	F	F	E	F
DE92 - Hannover	D	D	D	E	E	E	E	E	F	E	E	E	E
DE93 - Lüneburg	D	D	D	D	D	D	E	E	E	E	E	E	D
DE94 - Weser-Ems	C	C	C	D	C	D	D	D	E	E	D	D	D
DEA1 - Düsseldorf	F	D	E	E	E	E	E	E	F	F	E	E	E
DEA2 - Köln	C	D	D	D	D	D	D	D	F	E	D	D	D
DEA3 - Münster	C	C	D	D	E	E	E	F	F	F	E	D	E
DEA4 - Detmold	C	D	D	D	D	F	G	G	G	G	F	F	E
DEA5 - Arnsberg	F	E	E	F	F	F	F	F	F	F	F	E	F
DEB1 - Koblenz	D	D	D	D	E	F	F	F	F	F	F	F	E
DEB2 - Trier	D	D	D	D	D	E	D	D	E	F	E	E	D
DEB3 - Rheinhessen-Pfalz	D	D	D	D	D	D	E	E	F	E	E	D	D
DEC0 - Saarland	E	E	E	E	F	F	F	F	F	F	E	E	E
DED2 - Dresden	G	G	G	F	F	F	F	G	G	F	F	E	F
DED4 - Chemnitz	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	F	q
DED5 - Leipzig	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	D	q
DEE0 - Sachsen-Anhalt	G	G	G	G	G	G	G	G	G	F	F	F	G
DEF0 - Schleswig-Holstein	D	D	D	D	D	D	D	D	E	E	D	D	D
DEG0 - Thüringen	G	G	G	G	G	G	G	G	G	F	F	F	G
DK01 - Hovedstaden	q	q	q	q	q	q	q	B	C	C	C	C	q
DK02 - Sjælland	q	q	q	q	q	q	q	D	D	E	E	F	q
DK03 - Syddanmark	q	q	q	q	q	q	q	C	C	B	A	D	q
DK04 - Midtjylland	q	q	q	q	q	q	q	C	C	B	B	B	q
DK05 - Nordjylland	q	q	q	q	q	q	q	D	C	G	D	D	q

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Celkem
FR21 - Champagne-Ardenne	H	H	H	H	H	H	A	H	H	H	A	H	H
FR22 - Picardie	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
FR23 - Haute-Normandie	A	A	A	A	A	A	A	B	A	A	A	A	A
FR24 - Centre	C	C	C	C	C	C	B	A	B	B	B	B	B
FR25 - Basse-Normandie	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
FR26 - Bourgogne	C	C	C	D	C	C	C	C	C	H	B	D	C
FR30 - Nord - Pas-de-Calais	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
FR41 - Lorraine	A	A	A	A	A	A	A	B	A	A	H	A	A
FR42 - Alsace	B	B	B	B	B	B	B	B	A	A	A	A	B
FR43 - Franche-Comté	B	B	B	B	B	B	B	B	A	A	A	A	B
FR51 - Pays de la Loire	C	C	C	C	C	C	B	B	B	C	B	B	C
FR52 - Bretagne	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
FR53 - Poitou-Charentes	C	C	C	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
FR61 - Aquitaine	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
FR62 - Midi-Pyrénées	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
FR63 - Limousin	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D
FR71 - Rhône-Alpes	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
FR72 - Auvergne	D	D	D	D	D	D	C	D	D	D	D	D	D
FR81 - Languedoc-Roussillon	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
FR82 - Provence-Alpes-Côte d'Azur	C	C	C	C	C	C	C	B	A	A	B	A	C
FR83 - Corse	C	C	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C
FR91 - Guadeloupe	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
FR92 - Martinique	A	A	A	A	A	A	H	H	H	H	H	H	A
FR93 - Guyane	B	B	B	B	B	B	B	B	A	A	B	B	B
FR94 - Réunion	B	B	B	B	B	A	B	B	A	A	A	A	A
HR03 - Jadranska Hrvatska	q	D	D	D	D	D	D	D	D	D	F	F	q
HR04 - Kontinentalna Hrvatska	q	D	E	E	E	E	E	E	E	F	F	F	q
HU10 - Közép-Magyarország	F	E	E	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
HU21 - Közép-Dunántúl	D	E	G	E	E	E	E	E	E	F	F	E	E
HU22 - Nyugat-Dunántúl	E	E	D	E	E	E	E	E	D	E	E	E	E
HU23 - Dél-Dunántúl	E	F	E	F	F	F	E	F	F	F	F	F	F
HU31 - Észak-Magyarország	E	F	F	F	F	F	G	G	G	G	G	F	F
HU32 - Észak-Alföld	E	F	F	F	F	G	G	G	G	G	G	F	G
HU33 - Dél-Alföld	E	F	E	E	E	F	E	F	F	F	F	F	F
IE01 - Border, Midland and Western	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	A	H	C
IE02 - Southern and Eastern	C	B	B	B	C	C	C	C	B	A	A	A	B
ITC1 - Piemonte	E	E	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	D
ITC2 - Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	D	D	D	D	D	D	C	D	C	C	D	G	D
ITC3 - Liguria	E	E	E	D	D	E	E	D	D	E	E	E	E

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Celkem
PL32 - Podkarpackie	A	A	A	H	A	A	H	H	A	A	A	A	A
PL33 - Swietokrzyskie	D	G	G	G	F	F	G	G	G	G	G	G	G
PL34 - Podlaskie	H	G	G	G	G	G	G	G	H	H	H	G	G
PL41 - Wielkopolskie	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
PL42 - Zachodniopomorskie	A	A	H	H	H	H	H	H	A	A	H	G	H
PL43 - Lubuskie	A	A	H	C	A	A	H	H	A	A	A	H	A
PL51 - Dolnoslaskie	G	F	F	F	F	F	G	F	G	E	D	E	F
PL52 - Opolskie	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
PL61 - Kujawsko-Pomorskie	H	B	H	H	A	H	H	H	A	A	A	H	A
PL62 - Warminsko-Mazurskie	A	A	H	A	H	H	H	H	A	A	A	H	A
PL63 - Pomorskie	B	B	B	B	B	B	A	B	B	B	B	B	B
PT11 - Norte	C	B	B	A	A	A	A	H	H	H	H	G	A
PT15 - Algarve	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	G	C
PT16 - Centro	D	D	D	E	E	E	E	E	E	E	E	F	E
PT17 - Área Metropolitana de Lisboa	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	A	C
PT18 - Alentejo	D	D	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	E
PT20 - Região Autónoma dos Açores	A	C	B	B	B	B	B	B	A	A	H	B	B
PT30 - Região Autónoma da Madeira	C	C	C	C	C	C	C	C	C	D	D	G	C
RO11 - Nord-Vest	F	G	F	F	E	G	D	F	F	E	E	F	G
RO12 - Centru	G	G	E	F	G	D	G	D	D	G	F	F	G
RO21 - Nord-Est	B	H	B	H	H	H	H	H	H	G	G	E	H
RO22 - Sud-Est	F	G	F	F	F	F	G	F	F	F	F	F	G
RO31 - Sud - Muntenia	E	G	F	F	F	F	F	F	F	F	F	E	F
RO32 - Bucuresti - Ilfov	F	G	E	D	D	D	D	D	D	C	C	F	E
RO41 - Sud-Vest Oltenia	E	G	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
RO42 - Vest	F	G	E	F	F	E	E	E	E	E	E	E	F
SE11 - Stockholm	C	C	B	B	B	B	C	C	C	C	C	C	C
SE12 - Östra Mellansverige	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
SE21 - Småland med öarna	E	E	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	D
SE22 - Sydsverige	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
SE23 - Västsverige	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
SE31 - Norra Mellansverige	F	F	E	E	E	E	E	D	D	D	D	F	E
SE32 - Mellersta Norrland	G	F	F	E	E	E	D	E	E	E	E	F	E
SE33 - Övre Norrland	G	G	E	E	D	E	C	G	G	B	C	D	F
SI01 - Vzhodna Slovenija	E	D	E	E	E	D	D	D	C	C	H	C	D
SI02 - Zahodna Slovenija	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	B	C
SK01 - Bratislavský kraj	G	D	G	G	G	G	H	B	C	B	B	C	H
SK02 - Západné Slovensko	G	E	F	F	E	F	F	E	E	G	G	D	F
SK03 - Stredné Slovensko	H	F	G	G	A	F	F	F	G	A	H	A	H
SK04 - Východné Slovensko	A	A	B	B	B	B	B	B	A	B	A	A	A

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Celkem
UKC1 - Tees Valley and Durham	G	F	D	D	C	C	C	C	B	B	B	B	C
UKC2 - Northumberland and Tyne and Wear	G	E	E	E	D	D	C	C	C	C	C	C	D
UKD1 - Cumbria	E	D	D	D	D	D	D	D	D	F	F	F	D
UKD3 - Greater Manchester	A	B	C	C	B	C	B	B	B	B	B	B	B
UKD4 - Lancashire	D	D	D	D	C	C	C	B	A	B	B	B	C
UKD6 - Cheshire	q	q	C	C	C	C	C	C	C	B	B	B	q
UKD7 - Merseyside	q	q	E	D	C	B	A	A	B	C	C	B	q
UKE1 - East Yorkshire and Northern Lincolnshire	D	D	D	D	C	C	C	C	C	B	B	B	C
UKE2 - North Yorkshire	D	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	C	D
UKE3 - South Yorkshire	H	C	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKE4 - West Yorkshire	B	C	C	C	C	C	B	B	B	B	B	B	B
UKF1 - Derbyshire and Nottinghamshire	C	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	B	C
UKF2 - Leicestershire, Rutland and Northampton.	C	C	C	C	C	C	C	C	B	B	B	B	C
UKF3 - Lincolnshire	D	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	C	D
UKG1 - Herefordshire, Worcestershire and Warwick.	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKG2 - Shropshire and Staffordshire	C	C	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKG3 - West Midlands	H	A	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
UKH1 - East Anglia	C	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKH2 - Bedfordshire and Hertfordshire	B	B	B	A	B	B	B	B	B	B	B	B	B
UKH3 - Essex	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKI1 - Inner London	C	B	A	A	A	B	B	B	B	B	B	B	B
UKI2 - Outer London	B	B	A	A	B	B	B	B	B	B	B	B	B
UKJ1 - Berkshire, Buckinghamshire and Oxford.	B	A	A	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
UKJ2 - Surrey, East and West Sussex	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKJ3 - Hampshire and Isle of Wight	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKJ4 - Kent	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKK1 - Gloucestershire, Wiltshire and Bristol	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKK2 - Dorset and Somerset	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	C	D
UKK3 - Cornwall and Isles of Scilly	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	C	D
UKK4 - Devon	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	C	D
UKL1 - West Wales and The Valleys	D	D	D	D	D	D	C	D	C	C	C	C	D
UKL2 - East Wales	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	B	C
UKM2 - Eastern Scotland	D	D	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKM3 - South Western Scotland	G	E	E	E	D	D	D	D	C	C	C	C	D
UKM5 - North Eastern Scotland	H	H	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
UKM6 - Highlands and Islands	F	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
UKN0 - Northern Ireland	A	A	B	B	B	B	B	B	B	B	A	A	B

Příloha B

Modifikovaný Webbův diagram

- A** – přírůstek předproduktivní generace převyšuje úbytek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- B** – přírůstek předproduktivní generace převyšuje přírůstek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- C** – přírůstek postproduktivní generace převyšuje přírůstek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- D** – přírůstek postproduktivní generace převyšuje úbytek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k úbytku produktivní generace;
- E** – úbytek předproduktivní generace převyšuje přírůstek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- F** – úbytek předproduktivní generace převyšuje úbytek postproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- G** – úbytek postproduktivní generace převyšuje úbytek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- H** – úbytek postproduktivní generace převyšuje přírůstek předproduktivní generace, ve výsledku dochází k přírůstku produktivní generace;
- q – region nebylo možné klasifikovat.

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
AT11 - Burgenland	E	E	E	E	D	D	D	E	F	E	G	E
AT12 - Niederösterreich	E	E	E	E	D	D	D	E	E	D	E	D
AT13 - Wien	G	G	H	H	D	D	D	D	D	D	H	D
AT21 - Kärnten	E	E	E	E	D	D	D	E	D	D	E	E
AT22 - Steiermark	E	E	E	E	D	D	D	E	E	E	F	E
AT31 - Oberösterreich	E	E	E	E	D	D	D	E	E	E	F	E
AT32 - Salzburg	E	E	F	E	D	D	D	D	D	D	E	D
AT33 - Tirol	E	E	E	E	D	D	D	E	E	E	E	E
AT34 - Vorarlberg	E	E	E	E	D	D	D	D	E	D	E	D
BE10 - Région de Bruxelles-Capitale	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H
BE21 - Prov. Antwerpen	D	D	E	D	D	E	F	F	C	C	A	D
BE22 - Prov. Limburg	D	D	D	D	D	D	E	D	D	D	C	D
BE23 - Prov. Oost-Vlaanderen	D	D	D	D	D	F	G	F	C	C	B	D
BE24 - Prov. Vlaams-Brabant	D	D	D	D	D	E	G	E	C	D	C	D
BE25 - Prov. West-Vlaanderen	D	D	D	D	D	E	E	E	D	D	D	D
BE31 - Prov. Brabant Wallon	D	E	E	E	E	E	F	E	D	D	D	E
BE32 - Prov. Hainaut	H	G	F	F	F	G	G	G	H	B	A	G
BE33 - Prov. Liège	E	F	E	E	E	F	q	F	G	A	H	F
BE34 - Prov. Luxembourg	F	E	F	E	E	G	G	F	G	F	H	F
BE35 - Prov. Namur	F	E	E	E	E	F	F	F	F	F	H	F
BG31 - Severozapaden	E	E	E	E	E	E	D	E	D	D	D	E
BG32 - Severen tseutralen	E	D	E	E	E	E	D	D	D	D	D	D
BG33 - Severoiztochen	E	E	E	E	E	E	E	D	D	C	C	E
BG34 - Yugoiztochen	E	D	E	E	E	E	D	D	C	C	C	D
BG41 - Yugoizapaden	E	D	E	E	F	F	E	D	C	B	C	E
BG42 - Yuzhen tseutralen	E	D	E	E	E	E	D	D	D	C	C	D
CY00 - Kypros	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
CZ01 - Praha	F	F	F	F	F	F	E	F	C	C	C	E
CZ02 - Strední Cechy	E	F	F	F	F	F	E	A	C	B	B	E
CZ03 - Jihozápad	E	E	E	E	E	E	E	D	D	C	C	E
CZ04 - Severozápad	E	E	E	E	E	E	D	E	D	C	C	D
CZ05 - Severovýchod	E	F	E	E	E	E	E	E	D	C	C	E
CZ06 - Jihovýchod	E	E	E	E	E	E	E	E	D	C	C	E
CZ07 - Strední Morava	E	E	E	E	E	E	E	D	D	C	C	E
CZ08 - Moravskoslezsko	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D	C	E
DE11 - Stuttgart	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	F	D
DE12 - Karlsruhe	D	D	D	D	D	D	D	E	D	E	F	D
DE13 - Freiburg	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	F	D
DE14 - Tübingen	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
DE21 - Oberbayern	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	F	D
DE22 - Niederbayern	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE23 - Oberpfalz	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	E
DE24 - Oberfranken	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE25 - Mittelfranken	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	F	D
DE26 - Unterfranken	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE27 - Schwaben	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE30 - Berlin	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	A	D
DE40 - Brandenburg	D	D	D	D	D	D	C	C	C	C	B	D
DE50 - Bremen	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	G	D
DE60 - Hamburg	D	D	D	D	D	D	D	E	C	C	H	D
DE71 - Darmstadt	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	F	D
DE72 - Gießen	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE73 - Kassel	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DE80 - Mecklenburg-Vorpommern	E	D	D	D	D	D	D	C	C	C	A	D
DE91 - Braunschweig	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	F	D
DE92 - Hannover	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	F	D
DE93 - Lüneburg	C	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	D
DE94 - Weser-Ems	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DEA1 - Düsseldorf	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	F	D
DEA2 - Köln	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	F	D
DEA3 - Münster	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DEA4 - Detmold	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DEA5 - Arnsberg	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DEB1 - Koblenz	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DEB2 - Trier	D	D	D	D	D	D	E	E	E	E	G	E
DEB3 - Rheinhessen-Pfalz	D	D	D	D	D	D	D	E	D	E	F	D
DEC0 - Saarland	D	D	D	D	D	D	D	E	E	E	F	D
DED2 - Dresden	D	D	D	D	D	D	C	C	C	C	B	D
DED4 - Chemnitz	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q
DED5 - Leipzig	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q	q
DEE0 - Sachsen-Anhalt	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	B	D
DEF0 - Schleswig-Holstein	C	D	D	D	D	D	D	D	D	D	E	D
DEG0 - Thüringen	E	D	D	D	D	D	C	C	C	C	B	D
DK01 - Hovedstaden	q	q	q	q	q	q	q	D	D	D	D	q
DK02 - Sjælland	q	q	q	q	q	q	q	D	D	D	D	q
DK03 - Syddanmark	q	q	q	q	q	q	q	D	D	D	D	q
DK04 - Midtjylland	q	q	q	q	q	q	q	D	D	D	D	q
DK05 - Nordjylland	q	q	q	q	q	q	q	E	D	D	D	q

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
EE00 - Eesti	E	E	E	E	E	E	D	D	A	B	B	D
EL11 - Anatoliki Makedonia, Thraki	C	D	D	D	D	D	D	E	D	C	D	D
EL12 - Kentriki Makedonia	C	D	D	D	D	D	D	D	C	C	D	D
EL13 - Dytiki Makedonia	D	D	D	D	D	D	D	E	E	D	D	D
EL14 - Thessalia	D	D	D	D	D	D	D	D	C	C	D	D
EL21 - Ipeiros	D	D	D	D	D	D	D	D	C	C	C	D
EL22 - Ionia Nisia	E	D	C	E	D	G	H	H	H	A	D	E
EL23 - Dytiki Ellada	C	D	D	E	E	E	E	F	E	D	D	D
EL24 - Sterea Ellada	E	D	C	D	D	D	C	C	C	C	C	D
EL25 - Peloponnisos	E	D	C	D	D	D	H	G	H	A	C	D
EL30 - Attiki	C	D	D	D	D	D	D	E	C	C	C	D
EL41 - Voreio Aigaio	D	E	C	F	D	F	F	G	A	B	C	D
EL42 - Notio Aigaio	G	C	B	E	C	D	D	C	C	C	D	D
EL43 - Kriti	D	E	D	E	E	E	F	G	A	B	C	D
ES11 - Galicia	E	D	D	F	F	D	D	C	C	C	C	D
ES12 - Principado de Asturias	E	D	E	F	G	B	A	A	B	C	C	D
ES13 - Cantabria	E	E	F	H	H	A	A	H	A	B	B	B
ES21 - País Vasco	D	D	C	B	A	B	B	B	C	C	C	C
ES22 - Comunidad Foral de Navarra	D	C	A	H	H	B	A	A	B	B	C	A
ES23 - La Rioja	E	G	H	H	H	A	A	H	B	C	B	A
ES24 - Aragón	D	D	H	H	H	H	H	H	A	B	C	H
ES30 - Comunidad de Madrid	E	G	A	A	H	C	A	A	B	C	C	B
ES41 - Castilla y León	D	D	E	G	G	C	H	H	B	C	C	D
ES42 - Castilla-la Mancha	E	E	F	G	G	F	G	G	H	B	C	G
ES43 - Extremadura	E	D	E	F	F	E	F	F	D	D	D	E
ES51 - Cataluña	D	D	H	H	H	B	A	A	B	B	C	A
ES52 - Comunidad Valenciana	E	F	G	H	G	C	H	H	C	C	C	C
ES53 - Illes Balears	F	E	G	G	G	G	G	G	B	C	C	G
ES61 - Andalucía	E	E	E	F	F	E	G	F	C	C	C	E
ES62 - Región de Murcia	E	F	H	H	G	E	H	H	B	C	C	G
ES63 - Ciudad Autónoma de Ceuta	E	E	E	E	C	C	E	G	F	H	A	E
ES64 - Ciudad Autónoma de Melilla	E	E	D	B	A	E	H	G	H	G	H	F
ES70 - Canarias	E	D	E	E	F	D	D	D	D	D	D	E
FI19 - Länsi-Suomi	E	D	D	D	D	E	D	E	D	D	D	D
FI1B - Helsinki-Uusimaa	E	E	D	D	D	E	D	E	D	D	D	D
FI1C - Etelä-Suomi	D	D	D	D	D	E	D	E	D	D	D	D
FI1D - Pohjois- ja Itä-Suomi	D	D	D	D	D	E	D	E	D	D	D	D
FI20 - Åland	D	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D	E
FR10 - Île de France	C	D	E	E	D	D	D	D	C	C	C	D

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
FR21 - Champagne-Ardenne	D	E	E	E	E	D	G	C	C	C	D	D
FR22 - Picardie	D	E	E	E	E	E	G	G	C	B	C	E
FR23 - Haute-Normandie	D	E	E	E	q	E	E	E	C	C	D	D
FR24 - Centre	D	D	D	E	D	E	G	D	B	C	C	D
FR25 - Basse-Normandie	D	D	D	D	D	E	F	E	D	D	D	D
FR26 - Bourgogne	D	D	q	E	D	E	G	D	C	C	D	D
FR30 - Nord - Pas-de-Calais	E	E	E	E	E	F	G	G	A	B	C	E
FR41 - Lorraine	E	E	E	E	E	E	F	E	D	C	C	E
FR42 - Alsace	D	D	E	E	E	D	D	D	D	D	F	D
FR43 - Franche-Comté	D	D	D	D	D	D	E	D	C	C	C	D
FR51 - Pays de la Loire	D	D	D	D	D	H	H	C	C	B	C	C
FR52 - Bretagne	C	D	D	D	D	G	H	H	B	D	C	D
FR53 - Poitou-Charentes	D	D	D	E	D	G	H	C	C	C	D	D
FR61 - Aquitaine	C	D	E	E	E	F	H	B	C	C	C	D
FR62 - Midi-Pyrénées	B	B	A	G	F	G	H	G	C	C	B	A
FR63 - Limousin	C	C	G	E	D	H	H	H	B	B	A	A
FR71 - Rhône-Alpes	D	D	D	E	D	E	C	D	C	C	C	D
FR72 - Auvergne	C	D	D	D	D	F	G	A	C	B	C	C
FR81 - Languedoc-Roussillon	D	C	F	F	E	F	G	D	C	C	D	D
FR82 - Provence-Alpes-Côte d'Azur	D	D	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D
FR83 - Corse	D	E	E	E	E	D	D	E	B	A	C	D
FR91 - Guadeloupe	D	D	E	E	E	C	E	D	D	D	D	D
FR92 - Martinique	D	D	E	E	E	D	E	E	D	D	D	D
FR93 - Guyane	B	B	D	B	E	A	F	E	C	E	E	E
FR94 - Réunion	E	E	E	E	E	E	F	E	E	E	E	E
HR03 - Jadranska Hrvatska	q	q	E	E	D	D	E	D	F	F	F	q
HR04 - Kontinentalna Hrvatska	q	q	D	E	E	E	E	D	E	F	F	q
HU10 - Közép-Magyarország	E	E	E	E	E	D	D	C	C	C	C	D
HU21 - Közép-Dunántúl	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E	E
HU22 - Nyugat-Dunántúl	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E	E
HU23 - Dél-Dunántúl	E	E	E	E	E	E	E	D	E	D	E	E
HU31 - Észak-Magyarország	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E	E
HU32 - Észak-Alföld	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
HU33 - Dél-Alföld	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	E	E
IE01 - Border, Midland and Western	q	q	q	q	q	q	G	A	B	B	B	q
IE02 - Southern and Eastern	q	q	q	q	q	q	F	A	B	B	B	q
ITC1 - Piemonte	C	C	C	C	C	C	C	B	B	C	C	C
ITC2 - Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	C	C	B	C	C	C	C	C	B	B	B	C
ITC3 - Liguria	C	C	C	C	C	C	C	C	A	B	H	C

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
ITC4 - Lombardia	C	C	C	C	C	C	C	C	B	C	B	C
ITF1 - Abruzzo	D	D	D	E	D	D	D	F	E	E	F	D
ITF2 - Molise	D	D	E	E	D	D	E	F	F	E	E	E
ITF3 - Campania	D	D	D	E	D	D	E	E	E	E	D	E
ITF4 - Puglia	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	D	D
ITF5 - Basilicata	D	D	D	E	D	E	E	E	E	E	E	E
ITF6 - Calabria	D	E	E	E	D	D	E	E	E	E	E	E
ITG1 - Sicilia	D	E	D	E	D	D	E	E	E	E	E	E
ITG2 - Sardegna	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
ITH1 - Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen	C	C	C	D	D	D	D	D	D	D	E	D
ITH2 - Provincia Autonoma di Trento	C	C	C	C	C	C	C	D	C	D	A	C
ITH3 - Veneto	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
ITH4 - Friuli-Venezia Giulia	C	C	B	C	C	C	C	C	C	C	B	C
ITH5 - Emilia-Romagna	q	B	B	B	B	B	B	A	A	A	H	q
ITI1 - Toscana	C	C	C	C	C	C	C	A	A	B	B	C
ITI2 - Umbria	D	D	C	D	C	C	C	H	A	B	A	C
ITI3 - Marche	q	C	C	C	C	C	C	H	A	B	C	q
ITI4 - Lazio	D	D	C	C	D	C	C	D	C	D	D	D
LT00 - Lietuva	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	D	E
LU00 - Luxembourg	H	D	D	F	E	F	F	F	F	F	F	F
LV00 - Latvija	E	E	E	E	E	E	D	D	C	C	C	E
MT00 - Malta	E	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	E
NL11 - Groningen	A	A	G	E	E	E	E	D	D	D	D	D
NL12 - Friesland	B	D	D	C	D	D	D	D	D	D	D	D
NL13 - Drenthe	C	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
NL21 - Overijssel	B	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
NL22 - Gelderland	B	C	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
NL23 - Flevoland	F	F	F	E	E	E	E	E	E	E	D	E
NL31 - Utrecht	A	A	B	C	D	D	E	D	D	D	D	D
NL32 - Noord-Holland	A	B	A	C	D	D	D	q	D	D	D	D
NL33 - Zuid-Holland	H	F	F	E	D	E	E	E	D	D	D	E
NL34 - Zeeland	B	D	E	D	D	D	D	D	D	D	D	D
NL41 - Noord-Brabant	C	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
NL42 - Limburg	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
PL11 - Łódzkie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	A	E
PL12 - Mazowieckie	E	E	E	E	E	E	E	F	F	F	A	E
PL21 - Malopolskie	E	E	E	E	E	E	E	F	E	E	B	E
PL22 - Slaskie	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	B	E
PL31 - Lubelskie	E	E	E	E	E	E	E	F	F	E	E	E

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
PL32 - Podkarpackie	E	E	E	E	E	E	E	F	F	E	A	E
PL33 - Swietokrzyskie	E	E	E	E	E	E	E	F	F	E	F	E
PL34 - Podlaskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	H	E
PL41 - Wielkopolskie	E	E	E	E	E	E	E	E	F	F	A	E
PL42 - Zachodniopomorskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	E
PL43 - Lubuskie	E	E	E	E	E	E	E	E	F	F	F	E
PL51 - Dolnoslaskie	E	E	E	E	E	E	E	F	F	F	H	E
PL52 - Opolskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	A	E
PL61 - Kujawsko-Pomorskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	E
PL62 - Warminsko-Mazurskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	F	F	E
PL63 - Pomorskie	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	G	E
PT11 - Norte	D	D	D	D	D	E	E	E	D	D	D	D
PT15 - Algarve	E	A	A	A	B	B	B	A	B	C	D	B
PT16 - Centro	D	D	D	D	D	D	D	E	D	D	D	D
PT17 - Área Metropolitana de Lisboa	E	C	C	C	C	C	C	C	C	C	D	C
PT18 - Alentejo	C	D	D	D	C	C	E	E	D	D	D	D
PT20 - Região Autónoma dos Açores	E	F	F	F	F	F	E	F	E	E	E	E
PT30 - Região Autónoma da Madeira	E	E	F	F	F	F	E	E	E	E	E	E
RO11 - Nord-Vest	E	D	E	E	E	E	E	E	E	D	D	E
RO12 - Centru	E	D	E	E	E	E	D	E	C	C	B	E
RO21 - Nord-Est	E	D	E	E	E	E	E	E	F	F	G	E
RO22 - Sud-Est	E	E	E	E	E	E	D	E	D	D	F	E
RO31 - Sud - Muntenia	E	D	E	E	E	E	E	E	F	D	G	E
RO32 - Bucuresti - Ilfov	E	E	E	E	E	F	H	A	A	A	A	E
RO41 - Sud-Vest Oltenia	E	D	E	E	E	E	E	E	F	E	F	E
RO42 - Vest	E	D	E	E	E	E	E	F	F	E	F	E
SE11 - Stockholm	G	G	G	E	E	E	E	E	D	D	C	D
SE12 - Östra Mellansverige	F	F	F	E	E	E	E	E	D	D	D	E
SE21 - Småland med öarna	F	F	F	E	E	E	E	E	D	D	D	E
SE22 - Sydsverige	F	F	F	E	E	E	F	E	D	D	C	E
SE23 - Västsverige	F	F	F	F	E	E	E	E	D	D	C	E
SE31 - Norra Mellansverige	E	E	F	E	E	E	E	E	D	D	D	E
SE32 - Mellersta Norrland	E	E	E	F	E	E	E	D	D	D	C	E
SE33 - Övre Norrland	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
SI01 - Vzhodna Slovenija	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	C	D
SI02 - Zahodna Slovenija	D	D	q	E	D	D	D	D	A	A	A	D
SK01 - Bratislavský kraj	F	E	E	E	E	E	D	D	C	C	B	E
SK02 - Západné Slovensko	F	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	E
SK03 - Stredné Slovensko	F	E	E	E	E	E	E	E	E	E	D	E
SK04 - Východné Slovensko	F	E	E	E	E	E	E	E	E	D	E	E

NUTS II	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Celkem
UKC1 - Tees Valley and Durham	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKC2 - Northumberland and Tyne and Wear	E	E	E	E	E	F	F	E	E	D	D	E
UKD1 - Cumbria	D	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D
UKD3 - Greater Manchester	F	F	F	F	F	F	F	F	C	C	C	F
UKD4 - Lancashire	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKD6 - Cheshire	q	q	E	E	E	E	E	D	D	D	D	q
UKD7 - Merseyside	q	q	E	E	E	E	E	E	E	E	D	q
UKE1 - East Yorkshire and Northern Lincolnshire	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKE2 - North Yorkshire	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	E
UKE3 - South Yorkshire	E	E	E	F	F	F	F	E	D	D	D	E
UKE4 - West Yorkshire	F	F	F	F	F	F	F	F	C	C	C	F
UKF1 - Derbyshire and Nottinghamshire	E	E	F	F	F	F	E	D	D	D	D	E
UKF2 - Leicestershire, Rutland and Northampton.	E	E	E	E	E	F	F	D	D	D	D	E
UKF3 - Lincolnshire	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	E
UKG1 - Herefordshire, Worcestershire and Warwick.	E	E	D	D	E	E	E	D	D	D	D	D
UKG2 - Shropshire and Staffordshire	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D
UKG3 - West Midlands	E	E	F	F	F	G	G	H	q	C	E	F
UKH1 - East Anglia	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	E
UKH2 - Bedfordshire and Hertfordshire	E	E	E	E	E	F	F	E	D	D	D	E
UKH3 - Essex	E	E	E	E	E	F	E	D	D	D	D	E
UKI1 - Inner London	F	F	G	G	G	G	G	G	G	H	G	G
UKI2 - Outer London	F	F	H	H	H	H	H	H	A	A	A	H
UKJ1 - Berkshire, Buckinghamshire and Oxford.	E	E	E	E	E	E	E	C	C	C	C	D
UKJ2 - Surrey, East and West Sussex	F	F	F	F	F	F	F	E	D	D	D	E
UKJ3 - Hampshire and Isle of Wight	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	E
UKJ4 - Kent	E	E	E	E	E	F	F	E	D	D	D	E
UKK1 - Gloucestershire, Wiltshire and Bristol	E	E	E	E	F	F	F	D	D	D	D	E
UKK2 - Dorset and Somerset	F	E	E	E	F	F	F	D	D	D	D	E
UKK3 - Cornwall and Isles of Scilly	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	E
UKK4 - Devon	F	E	E	E	F	F	E	D	D	D	D	E
UKL1 - West Wales and The Valleys	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKL2 - East Wales	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKM2 - Eastern Scotland	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E
UKM3 - South Western Scotland	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
UKM5 - North Eastern Scotland	E	E	E	E	E	E	F	E	E	E	E	E
UKM6 - Highlands and Islands	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	D	D
UKN0 - Northern Ireland	E	E	E	E	E	E	E	E	D	D	D	E